

Ad 4.

Wat de mogelijke beïnvloeding van het handelsverkeer en de mededinging in de interne markt betreft, heeft de geplande commerciële exploitatie vooral een plaatselijk karakter. De dichtstbijzijnde grens, met Duitsland, is circa 40 km ver en recreatieve schaatsers zijn eerder geneigd een dichtbijgelegen stadion te bezoeken. De Kunstijsbaan zal voornamelijk door recreatieve schaatsers worden gebruikt en het is onwaarschijnlijk dat de exploitatie van Kunstijsbaan voor dit soort gebruik een sterk grensoverschrijdend effect zal hebben.

Verenigbaarheid?

Kan deze steunmaatregel verenigbaar worden geacht met de interne markt overeenkomstig artikel 107, lid 3, onder c), VWEU?

Dit is het geval indien de maatregel een beleidsdoel van gemeenschappelijk belang beoogt, noodzakelijk en evenredig is en geen ongerechtvaardigde vervalsing van de mededinging veroorzaakt.

Wat het bereiken van een beleidsdoel van gemeenschappelijk belang betreft, kan de bouw van een Kunstijsbaan voor sport- en andere openbare evenementen en de ondersteuning van verschillende soorten activiteiten ten behoeve van het algemene publiek, beschouwd worden als een verantwoordelijkheid van de overheid ten aanzien van het algemene publiek. Artikel 165 VWEU erkent het maatschappelijk belang van sport: "De Unie draagt bij tot de bevordering van de Europese inzet op sportgebied..."

De Europese Commissie heeft op 13 december 2013⁴ geconcludeerd dat steun voor ijsstadion Thialf verenigbaar is omdat het noodzakelijk is en dat zich richt op het specifieke probleem van de investering in sportinfrastructuur. De exploitatie van ijsstadions, althans indien de focus op schaatsactiviteiten ligt, is niet mogelijk zonder overheidssteun.

Ongeoorloofde staatssteun kunstijsbaan Hoogeveen?

Als de nieuwe Kunstijsbaan in Hoogeveen uitsluitend gebruikt wordt voor schaatsen en of ander breedtesportactiviteiten, lijkt er, gezien bovenstaande, **geen** sprake te zijn van ongeoorloofde staatssteun.

Nb. Het is nu nog niet duidelijk of de Kunstijsbaan gebruikt wordt voor concerten, evenementen, beurzen etc. Mocht dit wel zo zijn dan kan er **wel** sprake zijn van ongeoorloofde staatssteun.

---

⁴ Zaak C 2013/9344, Bijdrage aan de renovatie van ijsstadion Thialf Heerenveen.

> Raadsvoorstel

Opiniërende bespreking: 07 november 2016	Onderwerp:
Besluitvormende raad: 10 november 2016	Najaarsnota 2016
Datum verzending: 16 oktober 2016	

Voorstel:

- De Najaarsnota 2016 vaststellen.
- De budgetten voor de uitvoering van de WMO, de jeugdzorg en de participatie en de raming van de integratie-uitkering sociaal domein door vaststelling van de 10^e begrotingswijziging afstemmen op die middelen die het Rijk daarvoor in 2016 beschikbaar stelt.

Achtergrond:

Door middel van de Voorjaarsnota 2016 hebben wij u geïnformeerd over de stand van zaken van de beleidsuitvoering. Het beeld van de beleids- en begrotingsuitvoering wijkt niet af van dat in de Voorjaarsnota 2016. De uitvoering van het beleid blijft grotendeels volgens plan verlopen. Wij hebben daarbij ook een inschatting gemaakt van de prognose voor 2016. De afspraak is om twee keer per jaar de voortgang op het gebied van beleid en op het gebied van geld te rapporteren. De Najaarsnota gaat in op de stand van zaken van de beleidsuitvoering in 2016. Verder geven wij een eerste prognose af voor 2016. Voor het jaar 2016 geven we ook aan hoe de realisatie van de bezuinigingen verlopen.

Financiële Prognose 2016:

De financiële situatie blijft op basis van de als onderdeel van de Najaarsnota opgemaakte nieuwe financiële tussenstand gezond. Die tussenstand is gebaseerd op de informatie zoals die begin september jl. m.b.t. de uitvoering van de lopende begroting bekend was.

Verwachting is dat er in de uitvoering van de diverse begrotingsprogramma's en binnen in het sociaal domein op rekeningsbasis sprake zal zijn van onderbesteding en/of hogere inkomsten (uit het gemeentefonds). Binnen het sociaal domein zijn die effecten aanzienlijk. Belangrijkste oorzaak daarvan is de afwikkeling van financiële verplichtingen in de uitvoering van de WMO over 2015.

Daarnaast voorzien we dat een aantal budgetten die in 2016 voor beleidsuitvoering door de raad beschikbaar zijn gesteld dit jaar om uiteen lopende redenen nog niet volledig behoeven c.q. kunnen worden ingezet en om die reden voor verdere beleidsuitvoering naar 2017 moeten overhevelen.

Eindresultaat van onze bevindingen is dat we voor het lopende jaar een positief eindejaarsresultaat prognosticeren van rond € 3,7 mln. Dit resultaat bestaat voor circa € 1,7 mln. uit niet of deels niet bestede budgetten die voor verdere beleidsuitvoering naar 2017 moeten worden overgeheveld. Het betreft een voorlopige inschatting; over de feitelijke omvang van de budgetoverheveling 2016-2017 wordt in het kader van de vaststelling van de jaarrekening 2016 definitief besloten.

Als we de nu voor 2016 voorziene budgetoverheveling in de beschouwing betrekken zal er dit jaar naar verwachting sprake zijn van een positief exploitatie-/rekeningsresultaat van rond € 2,0 mln.

Het college van burgemeester en wethouders van Assen,

de burgemeester,
dhr. M.L.J. Out.

de secretaris,
dhr. T. Dijkstra.

Besluitvorming raad:

De raad van de gemeente Assen;

gelezen het voorstel van het college van burgemeester en wethouders van Assen van 16 oktober 2016;

> Raadsvoorstel

besluit:

- de najaarsnota 2016 vast te stellen;
- de budgetten voor de uitvoering van de WMO, de jeugdzorg en de participatie en de raming van de integratie-uitkering sociaal domein door vaststelling van de 10^e begrotingswijziging af te stemmen op die middelen die het Rijk daarvoor in 2016 beschikbaar stelt.

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van 10 november 2016.

De raad voornoemd,

voorzitter

griffier

Info | Repro Service Lemmen

Van: >drenthe.nl>
Verzonden: vrijdag 25 november 2016 11:59
Aan: Ronald Stoffelsma; @volkerwessels.com
CC:
Onderwerp: RE: Afspraak ice world kan niet doorgaan

Ronald,
 Dat betreur ik ook. Ik heb dan ook telefonisch contact gezocht vanochtend met
 Ik laat een nieuwe afspraak plannen, op een zo korte mogelijke termijn.
 Met vriendelijke groet,

Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie

provincie **Drenthe**

Postbus 122, 9400 AC | Assen | T (

DRENTS

ONDERNEMER.NL

Van: Ronald Stoffelsma [mailto: _____@assen.nl]
Verzonden: donderdag 24 november 2016 22:10
Aan: _____@volkerwessels.com
CC:
Onderwerp: Re: Afspraak ice world kan niet doorgaan

Jammer dat we dit zo laat horen en dat na een bericht van _____ gister dat hij nog kan. Het proces is
 communicatief al niet sterk en ik heb aangegeven dat er ook bestuurlijk ongenoegen is zoals dit proces loopt en
 discussies voor wil zijn.

Lijkt me gepast dat jij nu het initiatief neemt om ons zsm bij elkaar te roepen.

Mvg Ronald

Verzonden vanaf Samsung-tablet.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: _____@drenthe.nl>
Datum: 24-11-16 21:50 (GMT+01:00)
Aan: Ronald Stoffelsma _____@assen.nl>, _____@volkerwessels.com
Cc: _____
Onderwerp: Afspraak ice world kan niet doorgaan
 Hallo Ronald en

Ik krijg net bericht dat _____ verhinderd is. Het gesprek van morgen kan dan ook geen doorgang vinden.

Er kan contact opgenomen worden met het secretariaat van het team economie (meegenomen in cc). Zij zijn maandag weer
 bereikbaar.

Excuses voor deze late melding.

Ik ben 's middags niet op kantoor, maar wel redelijk bereikbaar. Mocht inhoudelijk telefonisch contact gewenst zijn.

Met vriendelijke groet,

Disclaimer:

Aan de informatie in deze e-mail en ieder aangehecht databestand kunnen geen rechten worden ontleend. De e-mail is vertrouwelijk en is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. De gemeente Assen aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden, gedateerde informatie of van een onjuiste en onvolledige verzending en ontvangst van informatie.

Info | Repro Service Lemmen

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 20 oktober 2016 13:48
Aan:
CC:
Onderwerp: RE: Businesscase Iceworld
Bijlagen: Eindrapport haalbaarheidsonderzoek ijsbaan Drenthe.pdf; Ijshal update.pdf

Goedemiddag,

Dank voor de heldere mail. Ik wil de inhoud ook nog even bespreken met onze collega van het subsidieteam. Mogelijk heeft hij nog aanvullingen op onze bespreking van afgelopen maandag.

Wanneer door GS het besluit genomen is over Toetsingskader zal ik jullie daarover informeren. Jouw suggestie voor een vervolgoverleg is prima. Graag dan ook mijn collega van het subsidieteam daarbij betrekken. Misschien kan iemand van het secretariaat een datumprikker versturen?

Bijgaand in ieder geval vast het rapport wat Royal Haskoning DHV heeft opgesteld met een actualisatiedocument erbij.

Met vriendelijke groet,

Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie

provincie **Drenthe**

Postbus 122, 9400 AC | Assen | T (0592) 36 52 08 |

**DRENTS
ONDERNEMER.NL**

Van:
Verzonden: donderdag 20 oktober 2016 13:31
Aan:
CC:
Onderwerp: Businesscase Iceworld

Hallo

In het goede gesprek dat we deze week hebben gehad, hebben we onder andere gesproken over de aanpak van de businesscase.

De casus valt naar onze mening in twee onderzoeksopdrachten in te delen:

- onderzoek van de aan te leveren businesscase
- toetsing aan staatssteunregels

Businesscase

Over het eerste punt is aangegeven dat medio november een min of meer uitgehard/concrete businesscase voor zal liggen en als vertrekpunt zal dienen.

Verwacht wordt dat er naast de investering, ook de meerjaren exploitatie zal liggen met bijbehorende onderbouwing en dekking.

Door een uit te kiezen marktpartij zal de businesscase doorgenomen worden op haalbaarheid en realiteit.

De partij moet kennis hebben van de (ijs)branche en onafhankelijk in de materie staan.

Hier ook rekening houden scenario's waarbij er toekomstig onverhoopt een kink in de exploitatie optreedt.

Verder zal het reeds door Royal Haskoning opgestelde rapport (waarin kengetallen en criteria opgenomen zijn) gebruikt kunnen worden.

(Zouden we de beschikking kunnen krijgen over het rapport van Royal Haskoning?)

Randvoorwaarden die ook aan de ijsbaan gesteld worden, betreffen het duurzaamheidsaspect, vrijetijdsaspect, exploitatie sport/horeca en de mogelijke invloed vanuit Terra experience.

Hier zit ook een koppeling met energieopwekking dat gekoppeld kan worden aan het FOC.

Het doel is het, om middels een subsidiebijdrage gezamenlijk de realisatie mogelijk te maken en niet in een eigendomsverhouding met Iceworld te treden.

Staatssteun

Indien verder gegaan wordt met de businesscase, zal ook de toetsing staatssteun meespelen. Dit zal vanuit de gemeente Assen ambtelijk voorbereid worden. Hierbij gelijk kijken naar de mogelijke juridische constructie, aangezien dit voor de toekomst ook helder zal moeten zijn. De voorkeur is het, om de coördinatie van deze toets en de juridische constructie in één hand te beleggen.

Volgens ons hebben we hiermee een goede basis waarop we verder kunnen. Verder lijkt het me verstandig om al een afspraak in te plannen in de week van 21 november, dan hebben we dat al vastgelegd. Welke dag(en) lukt jullie?

Als ik onverhoopt dingen verkeerd/onduidelijk heb opgeschreven, laat me dit maar gelijk weten.

Met vriendelijke groeten,

-

Financieel adviseur BMA

Disclaimer:

Aan de informatie in deze e-mail en ieder aangehecht databestand kunnen geen rechten worden ontleend. De e-mail is vertrouwelijk en is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. De gemeente Assen aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden, gedateerde informatie of van een onjuiste en onvolledige verzending en ontvangst van informatie.

Haalbaarheidsonderzoek IJsbaan

Scan van initiatieven en mogelijke locaties

Provincie Drenthe

11 maart 2015

Definitief

Chopinlaan 12
Postbus 8064
9702 KB Groningen
+31 88 348 53 00 Telefoon
info@groningen.royalhaskoning.com E-mail
www.royalhaskoningdhv.com Internet
Amersfoort 56515154 KvK

Documenttitel **Haalbaarheidsonderzoek IJsbaan
Scan van initiatieven en mogelijke locaties**
Verkorte documenttitel **Haalbaarheidsonderzoek IJsbaan**
Status **Definitief**
Datum **11 maart 2015**
Projectnaam **Haalbaarheidsonderzoek**
Projectnummer **BD6602**
Opdrachtgever **Provincie Drenthe**
Referentie **BD6602/R001-D1/PEB/NVW/Gron**

Auteur(s) **P. van Dijk**
Collegiale toets **Ing. P.E. Boer**
Datum/paraaf **11 maart 2015**
Vrijgegeven door **Ing. J.A.L. Veerman**
Datum/paraaf **11 maart 2015.**

INHOUDSOPGAVE

	Biz.	
1	INLEIDING	4
2	UITGANGSPUNTEN EN BASISINFORMATIE	5
	2.1 Basisconcept voor een nieuwe ijshal	5
	2.2 Kritische succesfactoren	5
3	LOCATIES EN RUIMTELIJKE ASPECTEN	7
	Figuur 3.5: Potentiële locaties in Emmen	11
4	TECHNIEK EN DUURZAAMHEID	14
	4.1 Inleiding	14
	4.2 Energiegebruik	14
	4.3 Overige duurzaamheidsmaatregelen	16
	4.4 Conclusie	16
5	GEBRUIKERSPOTENTIEEL	17
	17	
	5.1 Recreatieve gebruikers	18
	5.2 Verenigingen	20
	5.3 Schoolschaatsen, schaatslessen en evenementen	21
	5.4 Gebruikers ijsvloer / ijshockeybaan	22
	5.5 Kanttekeningen: factoren die het gebruikerspotentieel beïnvloeden	24
	5.6 Vergelijking met andere Nederlandse ijsbanen	26
	5.7 Conclusies	27
6	BUSINESSCASE	29
	6.1 Inleiding	29
	6.2 Uitgangspunten en aannames	29
	6.3 Input	29
	6.4 Resultaten	31
	6.5 Gevoeligheidsanalyse	33
	6.6 Conclusies	33
7	BEOORDELING INITIATIEVEN IN HOOGEVEEN EN ASSEN	35
8	LITERATUUR	40

BIJLAGEN:

Bijlage 1: Entreprijzen in Nederland

Bijlage 2: Quickscan planologische haalbaarheid locaties

MANAGEMENTSAMENVATTING

Op 5 november 2014 werd bekend dat de ijsbaan in Assen, onderdeel van het complex De Bonte Wever, wegens financiële problemen definitief zijn deuren gaat sluiten. Renovatie van deze baan is geen haalbare optie, zo is begrepen van de huidige exploitant en de gemeente Assen. Dit zou een te grote investering vragen, waarbij het de vraag is of deze uiteindelijk leidt tot de gewenste kwaliteit.

Het bericht van sluiting heeft een impuls gegeven aan twee initiatieven voor een nieuw te realiseren ijsbaan in Drenthe: (1) het initiatief voor het 'Kleine Bols ijsstadion' in Hoogeveen van de stichting Kunstijsbaan Hoogeveen en (2) het initiatief voor een duurzaam, energieneutraal ijscomplex in Assen van vier particuliere initiatiefnemers.

Royal HaskoningDHV heeft van provincie Drenthe opdracht gekregen voor uitvoering van een haalbaarheidsonderzoek, om te bezien wat de meest geschikte locatie zou zijn voor een nieuwe ijsbaan en of dat (financieel) haalbaar zou zijn? In die beschouwing zijn de twee initiatieven meegenomen.

Verwachte bezoekersaantallen zijn geen reden om te kiezen voor een specifieke stad

Er is geen ijzeren wet die het mogelijk maakt om vooraf exact in te schatten hoeveel bezoekers een ijsbaan zal krijgen. Niettemin kan een redelijke inschatting van het aantal bezoekers worden gemaakt op basis van ervaringscijfers. Deze zijn ingegeven door het aantal potentiële bezoekers en het aantal ijsverenigingen dat zich binnen het verzorgingsgebied van de nieuwe ijsbaan bevindt. Andere factoren als prijs, schaatstijden, kwaliteit van het aanbod, sfeer en lengte van het seizoen spelen ook een rol en zijn als voorwaardelijk meegenomen in de ervaringscijfers.

Zonder een publieke bijdrage is geen nieuwe ijsbaan mogelijk

Een ijsbaan is een sportvoorziening die een flinke investering vraagt, zowel voor de bouw als voor de benodigde installaties. Wanneer deze investering als kapitaallasten wordt meegenomen in de exploitatie, dan ontstaat jaarlijks een niet te overbruggen tekort op de begroting. De revenuen die een ijsbaan genereert maken het niet mogelijk om de benodigde investering in de loop der jaren terug te verdienen. Een ijshal zal dan ook niet als volledig private investering tot stand komen. Deze constatering is in lijn met andere ijsbanen in Nederland.

Tenzij een schenking wordt gedaan door een particulier, zal een (aanzienlijk) deel van de investering in een ijsstadion van een of meerdere publieke partijen moeten komen. Daardoor komt het onderscheid tussen de steden vooral te liggen op het financiële vlak: welke bijdrage leveren (lokale) publieke en private partijen. Bijdragen kunnen in een directe bekostiging van de bouw of indirect in het ter beschikking stellen van benodigde grond, infrastructurele ontsluiting en parkeergelegenheid.

Ook exclusief kapitaallasten is een ijsbaan zonder bijdrage of garantie van derden niet mogelijk

Een ijsstadion krijgt op verschillende wijzen inkomsten: via entreegelden, horecainkomsten, verhuur van ruimten, realisatie van andere functies of – zoals bij een van de initiatieven – inkomsten uit energieverkoop. Het aantal betalende bezoekers aan de hal zal (al dan niet via zaalhuur) de belangrijkste bijdrage leveren in de inkomsten.

Gunstig is dat in het noorden van het land relatief veel wordt geschaatst ten opzichte van het landelijke gemiddelde. Dit zal echter het nadelig effect van de kleine aantallen inwoners en de lage bevolkingsdichtheid van Drenthe niet goed kunnen maken.

Dit heeft consequenties voor de exploitatie, ofwel de jaarlijkse inkomsten en uitgaven van het ijsstadion. Zoals gezegd: indien de investeringskosten voor het stadion worden meegenomen in de exploitatie, dan zal het onmogelijk zijn om inkomsten en uitgaven in evenwicht te brengen. Maar ook zonder de kapitaallasten zal het niet mogelijk zijn om de jaarexploitatie op basis van alleen bezoekersinkomsten rond te krijgen. Dat vraagt om aanzienlijke bijdragen van derden, bijvoorbeeld vanuit sponsoring door het bedrijfsleven, giften van particulieren of een jaarlijkse bijdrage van een publieke partij.

De initiatiefnemers in Assen en Hoogeveen laten exclusief de kapitaallasten een sluitende exploitatiebegroting zien. De uitgangspunten voor kosten en bezoekersaantallen die zij hanteren zijn echter zeer optimistisch en zullen in alle gevallen garanties van (publieke) derden noodzakelijk maken om tegenvallers op te kunnen vangen.

Kwaliteit van het aanbod is van groot belang

De grote afhankelijkheid van bezoekersinkomsten maakt de kwaliteit van het aanbod van groot belang. Aantrekkelijkheid voor verschillende doelgroepen is essentieel voor de exploitatie, dus dient de baan attractief te zijn voor recreanten en wedstrijdschaatsers, voor jong en oud. Het gaat daarbij om factoren als 'goed ijs', een gezellige sfeer, een acceptabele entreeprijs en gunstige schaatstijden. Maar ook het belang van een adequate informatievoorziening, gerelateerde diensten (horeca, verhuur schaatsen) en vriendelijke service moeten niet worden onderschat. Een creatieve marketing kan nieuwe bezoekers naar de hal trekken. Kortom: dit vraagt een professionele aanpak door de exploitant van het ijsstadion.

In alle gevallen is een aanzienlijke bijdrage nodig van een publieke partij. Daarmee is maatschappelijk rendement een belangrijke drijver voor de invulling van de nieuwe ijsbaan. Vanuit dat perspectief is de stelling "Als je het doet, doe het dan goed" beter te onderbouwen dan vanuit een puur financiële beschouwing. Als wordt gekozen voor de bouw van een nieuw stadion, zorg dan voor een duurzame en toekomstbestendige locatie waar Drenthe minstens voor de komende 20 jaar mee vooruit kan.

Keuze voor locatie kan invloed hebben op planning

Uitgaande van een realistische planning zal een mogelijk nieuw te realiseren ijsbaan niet eerder dan in het najaar van 2017 voor het eerst te gebruiken zijn. Het volledig ontbreken van een schaatsgelegenheid in de provincie voor een lange periode zal een ongunstig effect hebben op de populariteit van de schaatssport.

Een locatie waar kan worden voorzien in spoedige realisatie heeft daarmee de voorkeur. Het gaat daarbij om zaken als: hoe complex is de situatie ter plekke, worden er ruimtelijke of milieukundige beperkingen verwacht, en kan het bestemmingsplan naar verwachting vlot worden herzien? Tussen de mogelijke locaties zijn verschillen te verwachten in doorlooptijd van planvorming, maar de impact hiervan is niet op voorhand aan te geven.

Een energie neutrale ijsbaan is haalbaar

Het is haalbaar om met toepassing van PV zonnecellen voldoende energie te produceren om een energie neutrale ijsbaan te realiseren. Geen overbodige luxe, want ijsstadions verbruiken veel energie, wat voor milieubelasting en extra kosten zorgt.

Door bij de bouw te investeren in een energiesysteem, kan de jaarlijkse energierekening behoorlijk worden teruggebracht, en kan mogelijk zelfs geld worden verdiend uit energieverkoop. Dit vraagt om een hogere initiële investering aan de voorkant, ten gunste van een daling van de jaarlijkse exploitatielasten.

Draagvlak meest bepalend in haalbaarheid en locatiekeuze

De beste locatie voor een nieuwe ijsbaan in Provincie Drenthe is die waarvoor het meeste draagvlak is te mobiliseren. Dit draagvlak zal zich moeten vertalen in benodigde publieke en private bijdragen en garanties om de onrendabele top en financiële risico's in realisatie én exploitatie van de ijsbaan af te dekken. Alle andere kritische succesfactoren voor een haalbare ijsbaan in Drenthe zijn in beginsel op verschillende locaties op een vergelijkbare wijze in te vullen.

Alleen in Assen en Hoogeveen zien wij voldoende voedingsbodem om aan die vereisten te kunnen voldoen. Het verdient om die reden de aanbeveling de verdere ontwikkeling van de twee initiatieven in Assen en Hoogeveen op de voet te volgen en daar waar mogelijk te ondersteunen. Niet alleen om het enthousiasme en harde werk dat de initiatiefnemers veelal in eigen tijd investeren te belonen, maar juist omdat zij een goede graadmeter zijn voor aanwezigheid van het benodigde draagvlak en daarmee voor de haalbaarheid van een nieuwe ijsbaan in Drenthe.

1 INLEIDING

Aanleiding: sluiting ijsbaan Assen

Op 5 november 2014 werd bekend dat de ijsbaan in Assen, onderdeel van het complex De Bonte Wever, wegens financiële problemen definitief zijn deuren gaat sluiten. Gezien de huidige bezoekersaantallen verwacht de eigenaar dat het niet mogelijk is om de benodigde vernieuwingen aan het complex uit te voeren, en daarna de exploitatie voort te zetten. Renovatie van de huidige baan is geen haalbare optie, zo is begrepen van de huidige exploitant en de gemeente Assen. Dit zou een zeer grote investering vragen, waarbij het de vraag is of deze uiteindelijk leidt tot de gewenste kwaliteit.

Mogelijk kan een nieuwe ijsbaan in de provincie Drenthe worden gerealiseerd. Daarbij komt dan al snel de vraag naar boven in welke stad deze het beste gelegen zou kunnen zijn. En hoe snel dat zou kunnen. Liefst in een hoog tempo: het volledig ontbreken van een schaatsgelegenheid in de provincie zal immers een negatief effect hebben op de populariteit van de schaatsport. Mensen zullen uitwijken naar een alternatieve baan, danwel stoppen met schaatsen. Kortom: als gekozen wordt voor een schaatsbaan in Drenthe, wordt die bij voorkeur zo snel mogelijk in gebruik genomen.

Initiatieven voor een nieuwe ijsbaan

Het bericht van sluiting heeft eind 2014 / begin 2015 een impuls gegeven aan twee initiatieven voor een nieuwe baan. Beiden zijn in dit onderzoek meegenomen:

- Het initiatief voor het 'Kleine Bols ijsstadion' in Hoogeveen van de stichting Kunstijsbaan Hoogeveen. De stichting heeft het plan om een ijsstadion te realiseren op een locatie aan de noordwestzijde van Hoogeveen (rechthoekige kavel tussen de A28 en de Griendtsveenweg).
- Het initiatief voor een duurzaam, energieneutraal ijscomplex van vier particuliere initiatiefnemers uit Assen. De initiatiefnemers hebben het plan om een ijsstadion te realiseren op een locatie aan de A28 nabij het TT circuit aan de zuidzijde van Assen.

We danken de initiatiefnemers – allen schaatsliefhebbers – voor de bereidheid om hun plannen aan ons toe te lichten. Het is duidelijk dat heel veel vrije tijd en energie is geïnvesteerd in het realiseren van hun wens: een nieuwe ijsbaan voor Drenthe.

Werkwijze

Royal HaskoningDHV heeft medio januari van provincie Drenthe opdracht gekregen voor uitvoering van voorliggende haalbaarheidsonderzoek. Daarbij komen drie vragen aan de orde:

- Wat is de meest geschikte locatie voor het ijsstadion?
- Is een nieuw ijsstadion in Drenthe (financieel) haalbaar?
- Hoe kunnen de initiatieven in Assen en Hoogeveen worden beoordeeld?

Dit onderzoek heeft in drie stappen plaatsgevonden:

1. Analyse en bureauonderzoek naar mogelijke locaties in Drenthe, kritische succesfactoren voor een nieuwe ijsbaan en eerste inschatting van het gebruikspotentieel.
2. Drie werksessies, gehouden op 12 februari 2015. Bij de eerste werksessie waren publieke partijen, de KNSB en gebruikers van de huidige baan aanwezig. Bij de tweede en derde sessie hebben de initiatiefnemers uit Hoogeveen en Assen hun plannen gepresenteerd
3. De plannen van de initiatiefnemers zijn vervolgens beoordeeld. Ook zijn de resultaten van het gehele onderzoek verwerkt in voorliggende rapportage.

2 UITGANGSPUNTEN EN BASISINFORMATIE

2.1 Basisconcept voor een nieuwe ijshal

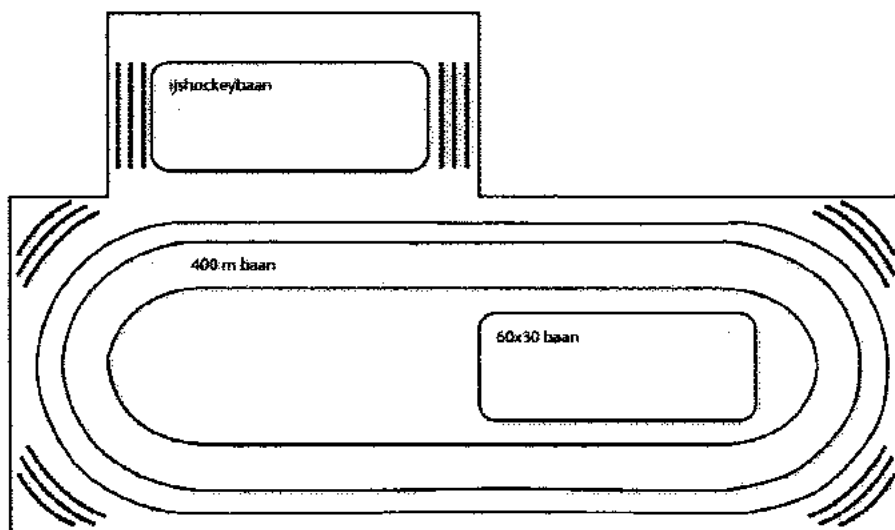
Voor de uitvoering van deze studie is uit gegaan van de realisatie van een nieuwe ijshal in Drenthe. Deze ijshal gaat uit van een 'basisconcept' met de volgende uitgangspunten:

- Realisatie van een overdekte 400 meter baan.
- Met in het midden een ijsvloer van 60x30 meter ('krabbelbaan').
- Tribunes zijn op voorhand niet meegenomen, maar kunnen natuurlijk onderdeel van de plannen zijn.
- Expliciete aandacht voor duurzaamheid bij realisatie van het complex in de vorm van een duurzame energiecentrale.
- Inkomsten uit evenementen, concerten, etc. die niet ijs gerelateerd en zijn vooralsnog niet meegenomen.

Ten behoeve van een goede vergelijking met de initiatieven, hanteert de studie naast het basisconcept een 'basisconcept plus' met de volgende uitgangspunten:

- Uitgangspunten van het 'basisconcept'.
- Aanvullend een additionele ijshockeybaan met een 60x30 meter ijsvloer.
- Beide banen binnen één gebouwde voorziening.

Meerkosten en meeropbrengsten van deze extra ijsvloer en de bijbehorende hal zijn afzonderlijk in beeld gebracht.

Figuur 2.1: Schematische opzet van de ijsbaan volgens 'basisconcept plus'

Figuur 2.1 toont een schematische weergave van het 'basisconcept plus' voor de nieuwe ijshal. Dit zegt overigens niets over de wenselijke ruimtelijke configuratie van de baan, die afhankelijk zal zijn van de inpassing op een specifieke locatie.

2.2 Kritische succesfactoren

Om de initiatieven te beoordelen is een overzicht met kritische succesfactoren (KSF's) opgesteld, die bepalend zijn om het project te laten slagen (tabel 3.2).

Het betreft deels strikte eisen en deels factoren die eraan bijdragen dat binnen afzienbare tijd een ijsbaan gerealiseerd kan worden.

De KSF's zijn besproken en aangevuld in een bijeenkomst met de provincie Drenthe, gemeenten Assen en Hogeveen, KNSB en een aantal gebruikers van de huidige locatie. Er wordt een onderscheid in vier thema's gemaakt, te weten: (1) Ruimtelijk, (2) Financieel (3) Draagvlak en (4) Functionele kwaliteit.

Tabel 2.2: Lijst met kritische succesfactoren

1. Ruimtelijk	
Bereikbaarheid per auto	Bij bestaande ijsbanen blijkt dat het merendeel van de bezoekers per auto komt. Daarom is een goed bereikbare locatie aan een stedelijke hoofdweg essentieel.
Parkeren	Vanwege de autobezoekers is voldoende ruimte voor parkeren essentieel.
Bereikbaarheid per fiets	Bezoekers uit de directe omgeving komen ook per fiets. Het is daarom wenselijk dat er een fietsinfrastructuur richting ijsbaan bestaat.
Bereikbaarheid per openbaar vervoer	Het aandeel bezoekers per openbaar vervoer is doorgaans beperkt. Neemt niet weg dat een 'basis-bereikbaarheid' per OV wenselijk is, en een goede bereikbaarheid een 'plus'.
Beschikbaarheid locatie	Er dient een locatie beschikbaar te zijn met voldoende ruimte (ca. 3 à 4 ha.)
Synergie andere functies	Synergie met andere functies, bijv. vanwege ligging bij andere sportvoorzieningen, gedeeld parkeren, etc?
Planologische haalbaarheid	Inschatting of het mogelijk is om op de beoogde locatie binnen afzienbare tijd een ijsstadion te realiseren (denk aan bestemmingsplan, milieu-aspecten).
2. Financieel	
Bijdrage publieke partij	Voorbeelden in heel Nederland laten zien dat geen enkel ijsstadion kan bestaan zonder (publieke) kapitaalinvestering in de bouw.
Private co-financiering	Bijdragen vanuit private partijen in de kapitaalinvestering danwel de exploitatie versterken een initiatief.
Extra investeringen infrastructuur en nuts	Kosten voor infrastructurele aanpassingen en aansluiting op Nutsvoorzieningen (denk aan entree op hoofdweg, parkeren, aansluiting waterleiding, energienet).
Grondprijs	Zicht op financiering grondverwerving, danwel gratis beschikbaarstelling.
Synergie andere investeringen	Investeringen in andere voorzieningen waarvan ook de ijsbaan kan profiteren.
Marktvraag	Een inschatting van het gebruikerspotentieel op een specifieke locatie.
3. Stakeholders	
Draagvlak burger	Eerste zicht op draagvlak bij burgers in de gemeente
Draagvlak politiek	Eerste zicht op draagvlak bij de politiek in de gemeente
Draagvlak bedrijfsleven	Eerste zicht op draagvlak bij het bedrijfsleven in de gemeente
4. Functionele kwaliteit	
Duurzaamheid bouw en bedrijfsvoering	Duurzame bouw en bedrijfsvoering van de ijsbaan (people – planet – profit).
Kwaliteit van de baan	De kwaliteit van de baan (goed ijs, prettige sfeer).
Tijden	Zo goed mogelijke afstemming van het de schaatstijden op de verschillende gebruikersgroepen.

3 LOCATIES EN RUIMTELIJKE ASPECTEN

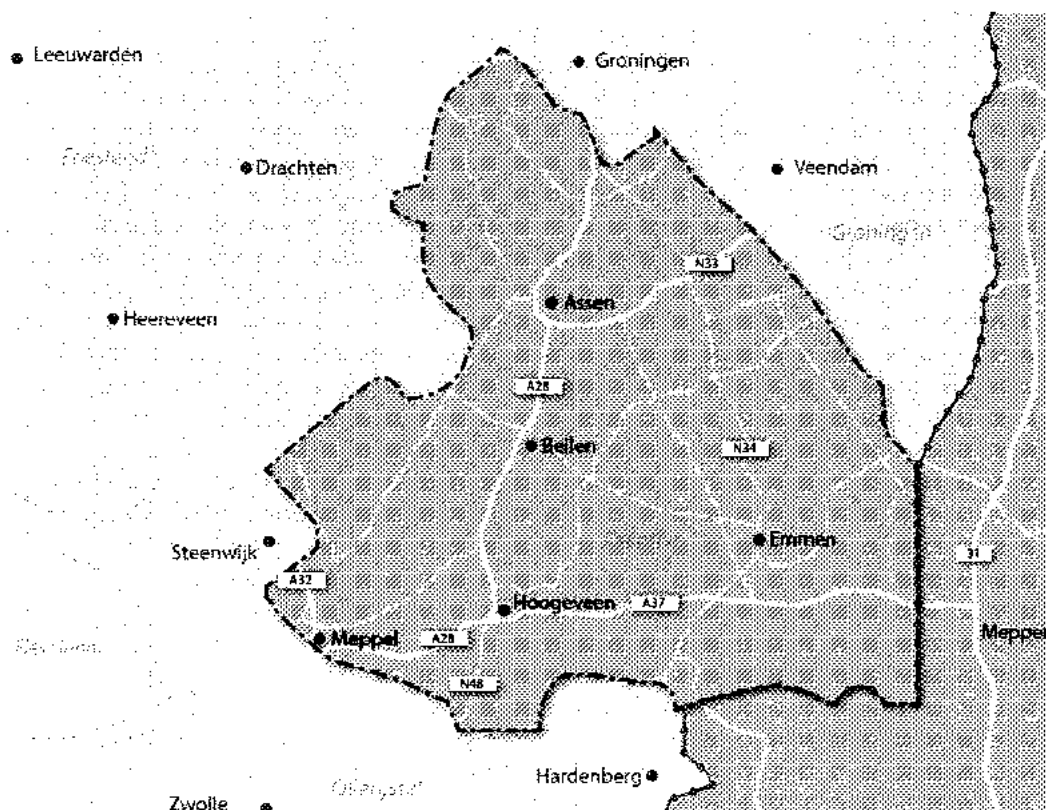
Dit hoofdstuk beschrijft mogelijke locaties en ruimtelijke aspecten die van belang zijn bij realisatie van een ijsbaan. Er is op hoofdlijnen onderzoek gedaan naar mogelijke locaties. Daarbij zijn twee stappen gezet:

1. Het bepalen van wenselijke locaties binnen Drenthe op het niveau van de steden.
2. Een eerste scan van mogelijke locaties in de steden die in eerste aanzet in aanmerking komen.

Stap 1: Bepalen van wenselijke locaties binnen Drenthe

Als eerste stap is gekeken op het schaalniveau van de gehele provincie Drenthe. Hieruit is geconcludeerd dat er het best gekeken kan worden naar locaties in de grotere steden, omdat ijsbanen voor hun bezoek voor een groot deel afhankelijk zijn van bewoners in de directe omgeving. Het betreft daarom (figuur 3.1):

- Assen (ca. 66.000 inwoners).
- Emmen (ca. 57.400 inwoners).
- Hogeveen (ca. 38.400 inwoners).
- Meppel (ca. 29.200 inwoners).
- Hieraan is een locatie in Beilen (ca. 11.200 inwoners) toegevoegd, vanwege de centrale ligging in Drenthe. Daarnaast is Beilen via snelwegen / hoofdwegen direct bereikbaar vanuit alle Drentse steden.
- Een locatie in Coevorden (14.000 inwoners) is niet opgenomen, gezien de ligging van de stad aan de zuidrand van de provincie en een lastigere bereikbaarheid uit noordelijke richting.

Figuur 3.1: Eerste selectie van grotere steden in Drenthe

Stap 2: Eerste scan van mogelijke locaties

Binnen de genoemde steden is in een eerste scan gekeken welke locaties voor een ijsbaan in aanmerking komen. Daarbij is als randvoorwaarde gekozen dat:

- Er voldoende ruimte beschikbaar is (ca. 3-4 ha.) voor het gewenste programma + parkeren.
- De locatie per auto goed te bereiken is (locatie aan stedelijke hoofdweg).
- De locatie zich in of in de directe nabijheid van het stedelijk gebied bevindt.
- Gekeken is ook naar locaties waar mogelijkheden voor synergie zijn, bijvoorbeeld door een clustering van voorzieningen en/of gedeeld gebruik van bijv. parkeerterreinen (denk aan sportparken).

Het gaat er daarbij vooral om of er überhaupt locaties beschikbaar zijn waarop een ijsbaan ruimtelijk ingepast kan worden (tabel 3.2). Navolgend kaartmateriaal (figuren 3.3 – 3.7) geeft een overzicht van de potentiële locaties in de vijf Drentse steden.

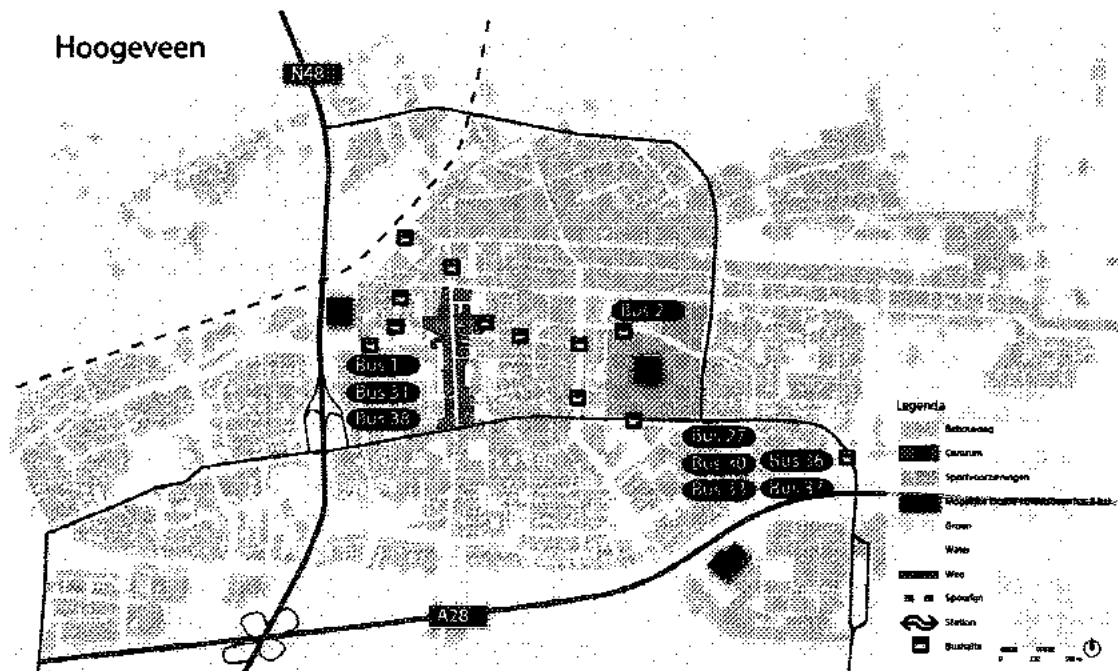
Tabel 3.2: Potentiële locaties in de vijf Drentse steden

Nr	Stad	Locatie
1.	Assen 1	Omgeving TT circuit / A28
2.	Assen 2	Omgeving de Bonte Wever / Sportpark
3.	Emmen 1	Bij Noorderdierenpark/ Emmerweg
4.	Emmen 2	Omgeving sportpark (Univé stadion)
5.	Hoogeveen 1	Griendtsveenweg / A28
6.	Hoogeveen 2	Bentinkspark
7.	Hoogeveen 3	Buitenvaart 2 / A37
8.	Meppel 1	Hoogevenseweg (oost)
9.	Meppel 2	Omgeving bedrijventerrein Oevers / N375
10.	Beilen 1	Zuid / Domoweg

Er is in dit stadium nadrukkelijk nog niet gedetailleerd gekeken of deze locaties planologisch mogelijk zijn (passend binnen structuurvisie, bestemmingsplan, randvoorwaarden vanuit milieuoogpunt). Ook is niet gepoogd om een uitputtend overzicht van alle mogelijke geschikte locaties op te stellen. Wel is alvast gekeken welke aandachtspunten er zijn bij de keuze voor een van de locaties die nu in beeld zijn (zie hoofdstuk 7).

In Hoogeveen zijn drie potentiële locaties geïdentificeerd:

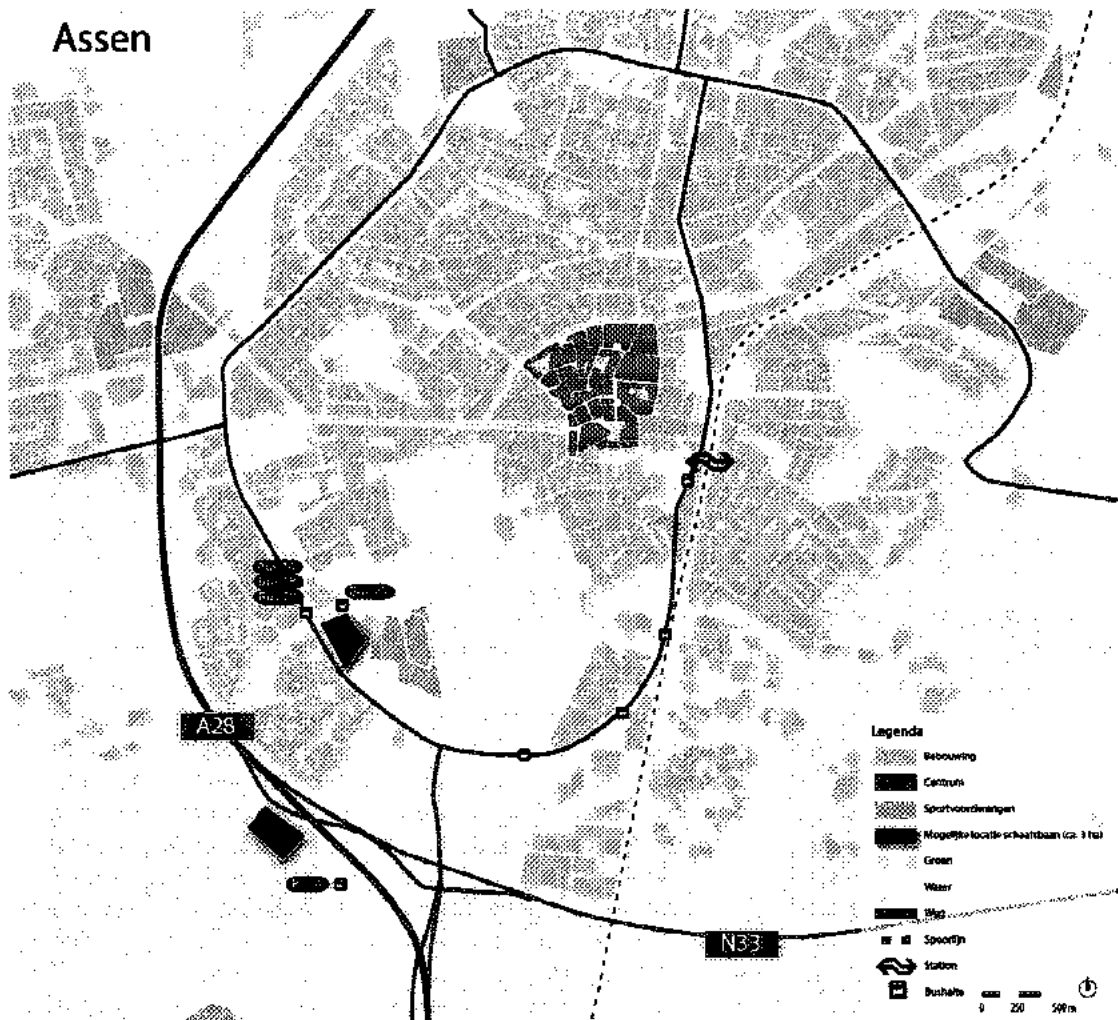
- Locatie 1 tussen de A28 en de Griendtsveenweg, nabij het centrum van de stad en het station.
- Locatie 2 op het Bentinckspark (sportpark)
- Locatie 3 op het bedrijventerrein Buitenvaart 2, nabij de A37.

Figuur 3.3: Potentiële locaties in Hoogeveen

Voor Assen zijn twee potentiële locaties geïdentificeerd:

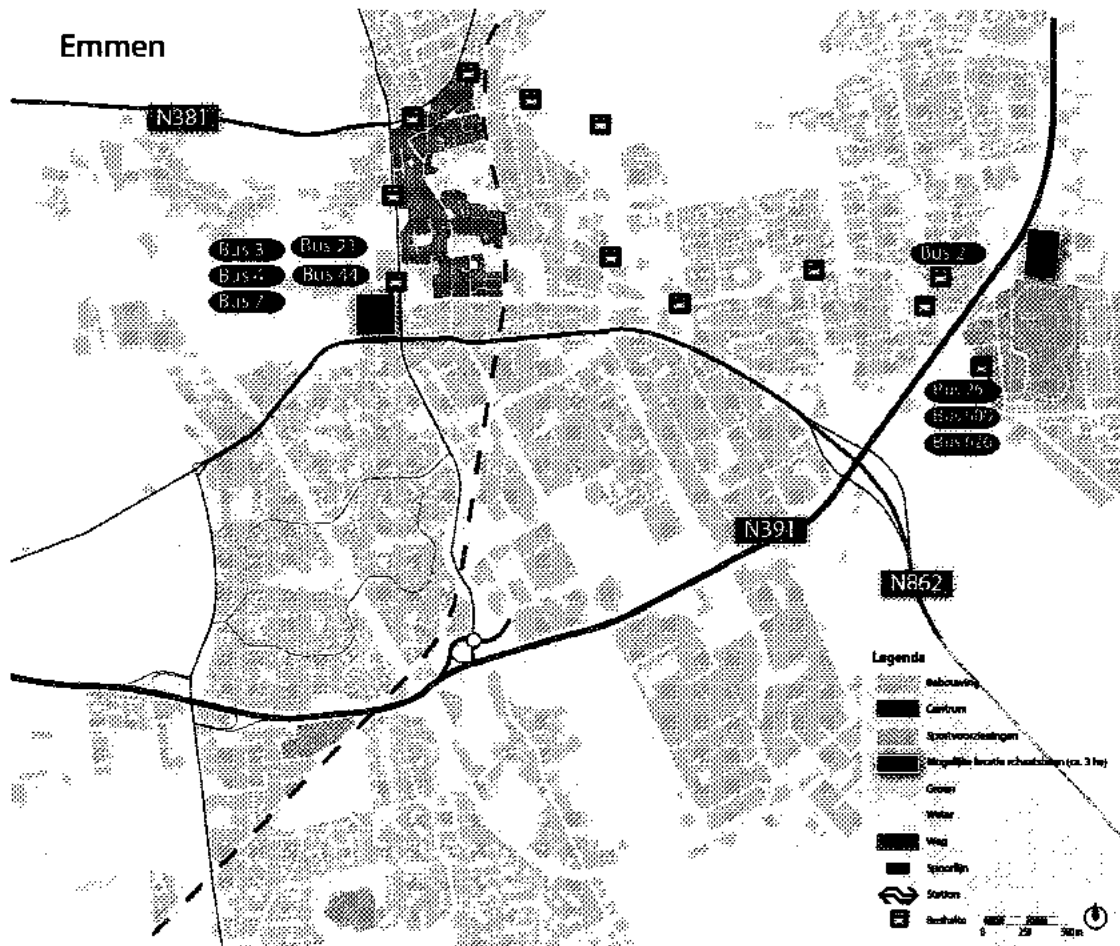
- Locatie 1 aan de zuidwestkant van Assen bij de A28 en nabij het TT-circuit.
- Locatie 2 op of nabij de locatie van de huidige ijsbaan.

Figuur 3.4: Potentiële locaties in Assen

Voor Emmen zijn twee potentiële locaties geïdentificeerd:

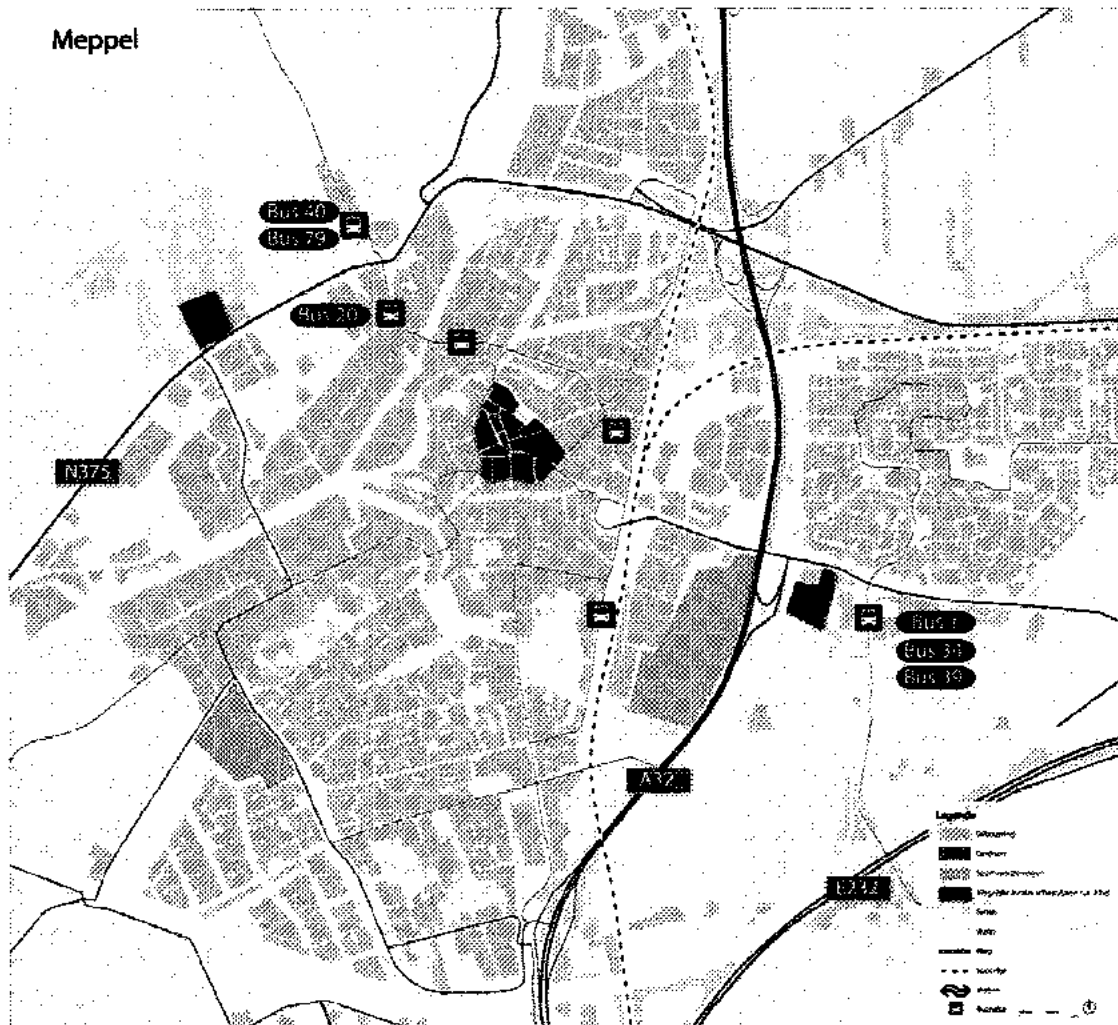
- Locatie 1 ten zuidwesten van het centrum, direct ten zuiden van het Noorderdierenpark.
- Locatie 2 in de omgeving van het bestaande sportpark / Univé stadion.

Figuur 3.5: Potentiële locaties in Emmen

In Meppel zijn twee potentiële locaties geïdentificeerd:

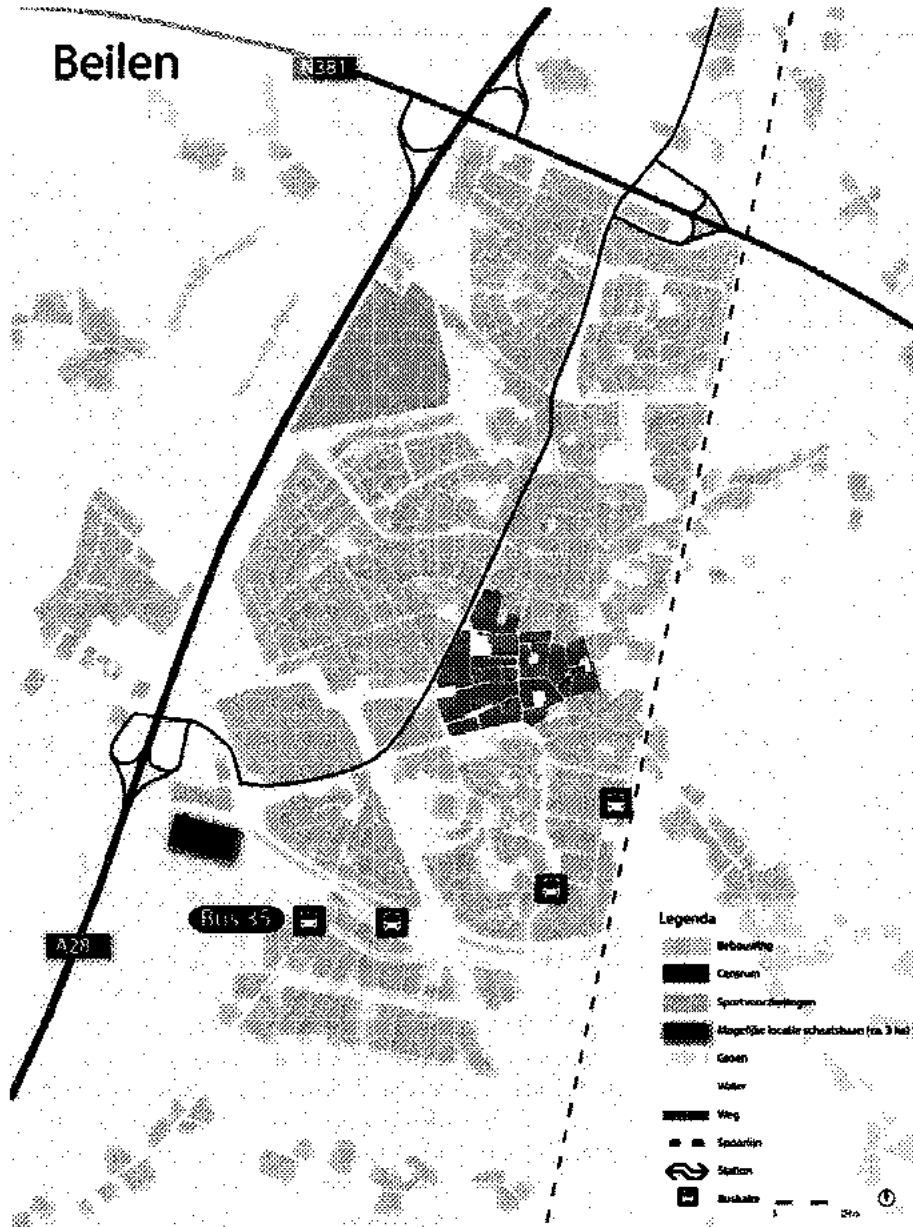
- Locatie 1 aan de oostkant van de stad, Hoogeveenseweg, bij de afrit van de A32.
- Locatie 2 op / nabij het bedrijventerrein de Oevers, aan de westkant van Meppel.

Figuur 3.6: Potentiële locaties in Meppel

In Beilen is één potentiële locatie geïdentificeerd:

- Locatie 1 ten zuiden van de gemeente, nabij de afrit van de A28.

Figuur 3.7: Potentiële locatie in Beilen

4 TECHNIEK EN DUURZAAMHEID

4.1 Inleiding

IJsstadions gebruiken veel energie, wat sterk doorwerkt in de exploitatietasten. Het nadenken over het beperken van het energieverbruik en het toepassen van duurzame technologieën is daarom essentieel voor een succesvol nieuw ijsstadion. Daarnaast zijn andere maatregelen mogelijk die zich op bijvoorbeeld duurzaam materiaalgebruik en sociale duurzaamheid richten. Dit hoofdstuk beschrijft achtereenvolgens:

- Technische maatregelen op het vlak van energiegebruik.
- Overige duurzaamheidsmaatregelen.

Ook kan er over nagedacht worden om het gebouw van een duurzaamheidslabel te voorzien. Er zijn in de bouw diverse certificeringsmethodes voor duurzaamheid beschikbaar (LEED, BREEAM, GPR, Greencalc), maar geen van allen kan volledig worden toegepast op een ijsbaan.

Uitgangspunt: een aantrekkelijk binnenklimaat

Maatregelen op het gebied van duurzaamheid worden uiteraard genomen met als uitgangspunt dat een aangenaam binnenklimaat voor schaatsers ontstaat. Daarbij moet met een aantal factoren rekening worden gehouden:

- Een lage luchttemperatuur voor het ijs.
- Een iets hogere (10-15°C) luchttemperatuur voor de schaatsers (dit zal het energieverbruik verhogen).
- Een lage luchtvochtigheid t.b.v. het voorkomen van rijpvorming op het ijs (luchtdroging zal het energieverbruik verhogen).
- Een niet te lage luchtvochtigheid t.b.v. de schaatsers.
- Indirect daglicht (direct zonlicht is slecht voor het ijs en voor het energieverbruik).
- Uitzicht naar buiten.

Deze factoren zijn deels strijdig met elkaar en hebben allen invloed op het energieverbruik. Voor een aantrekkelijke ijsbaan is in ieder geval van belang dat de luchttemperatuur niet té laag is en dat de lichtbeleving voor schaatsers aangenaam is.

4.2 Energiegebruik

Meer dan in reguliere gebouwen (zoals kantoren en woningen), wordt de milieubelasting van een ijsbaan bepaald door het energieverbruik. Grofweg zal dit zo'n 90% van de gebouw gebonden milieubelasting gedurende de levenscyclus zijn. De milieubelasting ten gevolge van de toegepaste bouwmaterialen en het watergebruik vormen een minder groot aandeel. Het ligt daarom voor de hand om (milieutechnische) duurzaamheidsmaatregelen vooral op het energiegebruik te richten. Duurzame technologieën kunnen dan zorgen voor lagere exploitatiekosten (energie, water, onderhoud) en waardevastheid van het gebouw.

Energiebehoefte

Op jaarbasis verbruikt een eenvoudige, moderne ijsbaan 1.500.000 tot 2.000.000 kWh elektriciteit. Een groot gedeelte hiervan wordt verbruikt door de vriesinstallaties.

Deze bestaan uit een centrale vriesinstallatie met ammoniak als koudemiddel en een distributienetwerk onder de ijsbaan waarin CO₂ verdampt. Vanuit de warmteterugwinning uit de compressorkoeling en persgaskoeling kan een deel van de verwarming van douchewater, dweilwater en de ruimtes in het gebouw plaatsvinden.

De resterende warmtevraag kan worden gewonnen uit een warmtepomp die de laagwaardige condensorwarmte opwaardeert naar CV water temperaturen of met een CV ketel.

Voor verlichting en voor het aandrijven van het ventilatiesysteem is ook elektriciteit nodig.

Maatregelen voor energiebesparing

Door toepassing van de nieuwste technieken, is verdere energiebesparing mogelijk. Uit studies blijkt dat met name de warmtestraaling van het dak veel invloed heeft op het energieverlies van de ijsvloer. Dit verlies kan verlaagd worden door toepassing van een reflecterend doek onder het dak. Aandacht voor mogelijke condensatie is hierbij wel van belang.

Met efficiënte mechanische ventilatie (alleen ventileren wanneer dat echt nodig is en warmteterugwinning uit ventilatief lucht) is winst te boeken.

Met name in het voorjaar en het najaar komt er veel condensorwarmte van de vriesmachines vrij. Deze warmte kan geëxporteerd worden naar omliggende gebouwen. Deze laagwaardige warmte (van hetzelfde niveau als bronwater uit een Warmte Koude Opslag systeem (WKO)) kan worden gebruikt als warmtebron voor een warmtepompsysteem of voor het thermisch balanceren van een WKO systeem.

Indien de condensorwarmte van de vriesmachines moet worden afgeleverd op een temperatuurniveau dat geschikt is voor stadswarmte (50°C max), dan zullen de compressoren van de vriesmachines harder moeten gaan draaien. Dit zorgt voor een toename van het energieverbruik. Ook moeten de leidingen naar de omliggende gebouwen worden geïsoleerd. Dit is daarom een optie die niet zonder meer wordt geadviseerd. Allereerst zou onderzocht moeten worden of er op macro niveau energie wordt bespaard en of de business case gunstig is.

Het toepassen van thermische zonneboilers voor verwarming van dweilwater, douchewater en de facilitaire ruimtes kan energie besparen, maar gedurende de winterperiode is het aantal zonuren beperkt.

Een energie neutrale ijsbaan is mogelijk met toepassen van zonne-energie

Met de huidige marktprijzen is Photo Voltaïsche (PV) zonne energie één van de meest rendabele vormen van duurzame energie opwekking. Een snelle berekening laat zien dat voor een energie neutrale exploitatie van het ijsbaangebouw, het gehele dak moet worden belegd met PV zonnepanelen. Het dak moet hiervoor wel voor de volle 100% schaduwvrij op de zon zijn georiënteerd. Het eventueel installeren van PV panelen op het parkeerterrein is mogelijk, maar resulteert waarschijnlijk in verhoogde installatiekosten vanwege benodigde hulpconstructies en is gevoeliger voor vandalisme.

Windenergie is in de regel alleen financieel rendabel met grote windturbines. Het vinden van maatschappelijk draagvlak voor grootschalige windenergie is doorgaans de grootste bottleneck.

Toepassing van bio-energie is lastig, omdat bij verbranding van bio-energie veel warmte vrijkomt. Dit terwijl voor een ijsbaan juist koude nodig is.

Naast de investeringskosten en energieopbrengst van duurzame energie systemen, is de terugleververgoeding voor een elektriciteitsoverschot in de zomer een belangrijk aspect van een businesscase. Mogelijk kunnen overheidssubsidies hier ondersteuning in bieden.

4.3 Overige duurzaamheidsmaatregelen

Water

Het waterverbruik van de ijsbaan (circa 10.000 m³/jaar) is een kleinere kostenpost dan energie. Echter, het kan lonen om zuinig om te gaan met water en om hergebruik van regenwater of smeltwater van schraapijs toe te passen. Met name voor de ijsbereiding is veel water benodigd. Met eenvoudige zuiveringstechnieken kunnen regenwater en smeltwater van schraapijs worden bewerkt tot water voor de ijsbereiding.

Duurzaam Materiaalgebruik

Duurzaamheid van materialen zit niet alleen in de milieubelasting van de bouwmaterialen 'op zich', maar vooral ook in de bouwmethode. Onderhoudsarm bouwen en demontabel bouwen – waarbij materialen na afloop van de levensduur goed recyclebaar zijn – verlagen de milieubelasting gedurende de levenscyclus van de ijsbaan.

In algemene zin hebben draagconstructies van hout een lagere milieubelasting dan draagconstructies van staal. Overigens dient opgemerkt te worden dat in een houten draagconstructie altijd een hoeveelheid hulpstaal nodig is.

Sociale duurzaamheid

Duurzaamheid omvat meer dan alleen milieutechnische maatregelen, het gaat ook om mensen: sociale duurzaamheid. Ten eerste is een ijsbaan natuurlijk een maatschappelijke voorziening waarvan Drenthenaren gebruik kunnen maken om de schaatssport te beoefenen, met bijbehorende voordelen voor de gezondheid.

Daarnaast kan een ijsbaan werkgelegenheid bieden aan werknemers die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt en / of jongeren en senioren die moeilijk aan het werk komen. Er zijn zowel kansen ten tijde van de bouw als wanneer de ijsbaan volop in bedrijf is. Denk bijvoorbeeld aan werk in onderhoud, horeca, receptie, etc. Daarbij moet vanzelfsprekend zorgvuldig worden gekeken naar de capaciteiten van deze werknemers in relatie tot de uit te voeren werkzaamheden.

4.4 Conclusie

Conclusie 1: een energieneutrale ijsbaan is haalbaar

Het is mogelijk om met toepassing van PV zonnecellen voldoende energie te produceren om een energie neutrale ijsbaan te realiseren. Geen overbodige luxe, want ijsstadions verbruiken veel energie, wat voor milieubelasting en extra kosten zorgt. Door bij de bouw te investeren in een energiesysteem, kan de jaarlijkse energierekening behoorlijk worden teruggebracht, en kan mogelijk zelfs geld worden verdiend uit energieverkoop. Een succesvolle exploitatie op basis van inkomsten uit zonnecellen vraagt wel om een tijdige realisatie van de ijshal om de thans beschikbare subsidies en garantiestellingen uit de SDE+ regeling niet mis te lopen.

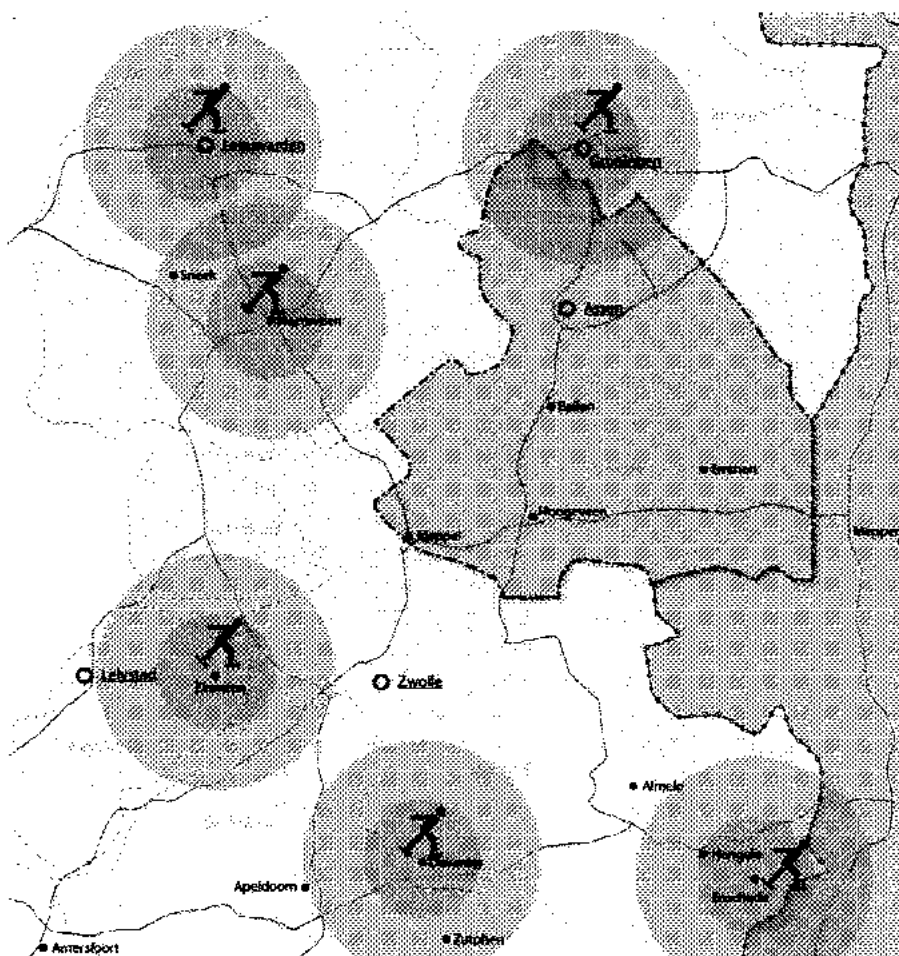
5 GEBRUIKERSPOTENTIEEL

Schaatsers zijn sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van accommodaties. Daarmee is de beschikbaarheid van ijsbanen een randvoorwaarde (en beperkende factor) voor het beoefenen van de sport. Potentiële schaatsers die op grote afstand van een ijsbaan wonen zullen minder snel geneigd zijn om te schaatsen dan mensen uit de buurt. Andersom geredeneerd: wanneer ergens een schaatsbaan ligt of wordt gebouwd, dan zal hier meer geschaatst worden. Kortom: zonder schaatsers geen ijsbaan, maar zonder ijsbaan ook minder schaatsers. Figuur 5.1 laat het primaire en secundaire verzorgingsgebied van de ijsbanen in noordoost Nederland zien (cirkels).

Voor schaatsbanen wordt veelal onderscheid gemaakt in verschillende gebruikersgroepen. We hanteren de volgende onderverdeling voor de 400 meter baan:

- Recreatieve gebruikers (§ 5.1).
- Verenigingen (§ 5.2).
- Schoolschaatsen, schaatslessen en evenementen (§ 5.3).

Daarnaast is voor een eventuele ijshockeybaan (30x60) gekeken welke specifieke gebruikersgroepen dit oplevert (§ 5.4).

Figuur 5.1: Schaatsbanen rondom Drenthe na sluiting van De Bonte Wever

Voor de verschillende Drentse steden is ingeschat welke aantallen bezoekers uit elk van de groepen verwacht kunnen worden. Daarna wordt een totaalbeeld gegeven van het gebruikerspotentieel. We spreken van 'gebruikerspotentieel' omdat potentiële bezoekers niet vanzelfsprekend het stadion bezoeken: prijs en kwaliteit moeten op orde zijn.

Onderstaande benadering geeft een zo accuraat mogelijke inschatting van het gebruikerspotentieel. Op voorhand wordt opgemerkt dat deze schatting een onzekerheidsmarge kent, ongeacht de methode die wordt toegepast. Vele factoren zijn van invloed op het succes van een schaatsbaan, en een deel daarvan is moeilijk te voorspellen. In § 5.5 gaan we hier nader op in.

5.1 Recreatieve gebruikers

De eerste groep omvat de 'recreatieve gebruikers', ofwel bezoekers die al dan niet regelmatig recreatief gebruik maken van een schaatsbaan. De omvang van deze bezoekersgroep is vooral afhankelijk van het aantal mensen dat binnen een bepaalde cirkel rond de ijsbaan woont. Voor het inschatten van de omvang van deze groep wordt in Nederland veelal gebruik gemaakt van de cijfers uit het onderzoek 'Ruimte voor Kunstijs' (KNSB, 2008). Hierin wordt als volgt gerekend:

- Binnen 10 km. van de baan wordt per inwoner 0,4 bezoek per jaar aan een ijsbaan gebracht, mits deze goed bereikbaar is. Daarbij wordt 0,4 het 'animocijfer' genoemd.
- Tussen 10 en 20 km. van de baan worden per inwoner 0,2 bezoeken per jaar aan een ijsbaan gebracht, wederom indien de bereikbaarheid goed is (figuur 5.3).

De achterliggende gedachte hierbij is dat een nieuwe ijsbaan vanzelf nieuw recreatieve gebruikers uit de omgeving trekt. Randvoorwaarden zijn wel dat er voldoende inwoners in de omgeving zijn, en dat de overlap met andere ijsbanen beperkt is (concurrentie)¹. In de genoemde factoren zit dus impliciet een verrekening voor het feit dat sommige inwoners nooit een schaatsbaan bezoeken, en andere inwoners elke week².

Hierbij is in de werksessie de kanttekening geplaatst dat in regio's met een gering aanbod van schaatsbanen het denkbaar is dat recreatieve schaatsers bereid zijn buiten de > 20 km. straal te reizen. Wederom speelt daarbij uiteraard een goede bereikbaarheid van de ijsbaan een grote rol.

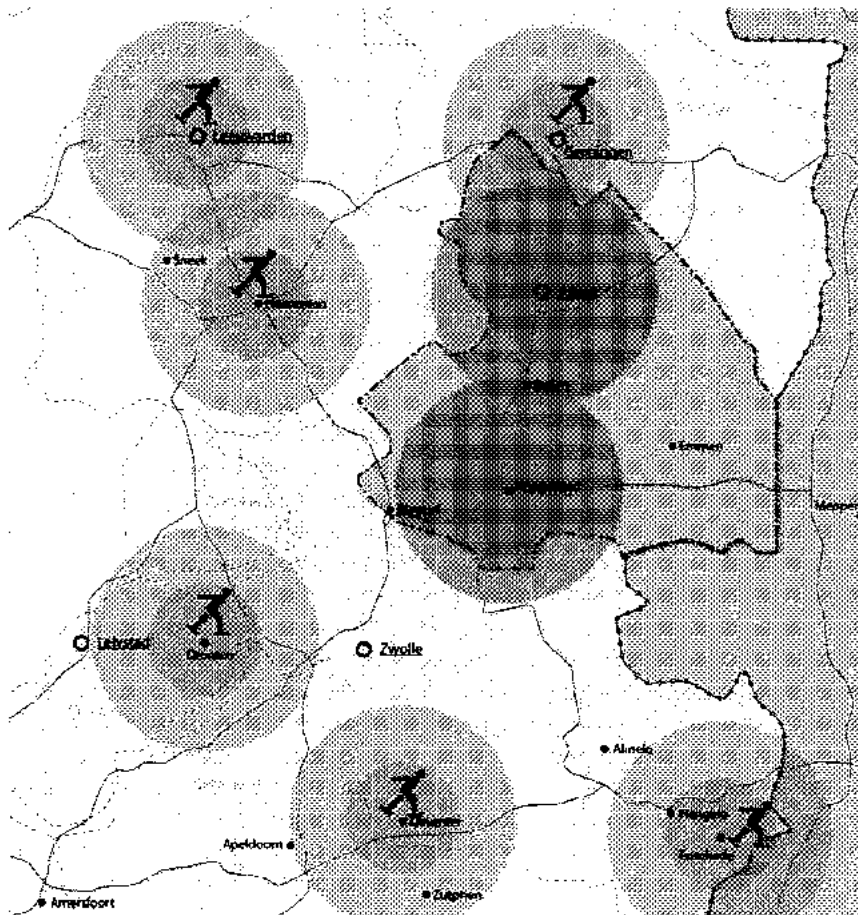
Met een GIS analyse is bepaald hoeveel adressen er binnen een straal van 10 en 20 km. rondom de mogelijke locatie van het ijsstadion gelegen zijn. Dit aantal adressen is vermenigvuldigd met de gemiddelde huishoudensgrootte in Drenthe, waaruit het aantal inwoners binnen 10 en 20 km. van de locatie volgt. Vervolgens worden de hierboven genoemde factoren toegepast. Voor het gebied > 20 km. is aangenomen dat het hier nog eens ca. 20% betreft van het aantal bezoekers binnen de 20 km. cirkel. Tabel 5.2 laat zien welke inschatting voor het aantal recreatieve bezoekers dit oplevert op de potentiële locaties.

¹ In genoemde studie (KNSB, 2008) wordt gesteld dat de primaire verzorgingsgebieden (<10 km) elkaar bij voorkeur niet overlappen, omdat anders concurrentie optreedt. Het is de vraag of deze cirkel niet wat ruimer getrokken zou moeten worden, en concurrentie ook optreedt binnen de 20 km. cirkels. De stelling dat twee ijsbanen in elkaars nabijheid zorgen voor onderlinge versterking lijkt moeilijk te verdedigen, tenzij de bevolkingsdichtheid zeer hoog is. Daarvan is in Drenthe geen sprake.

² Ook wordt impliciet uitgegaan van een gelijkblijvende bevolkingsomvang en een gelijkblijvende participatie in de schaatssport. Zie hiervoor § 5.5.

Tabel 5.2: Inschatting recreatief bezoek voor de diverse locaties

Locatie	Stad	Recreatief bezoek < 10 km.	Recreatief bezoek 10 – 20 km	Recreatief bezoek > 20 km.	Geschat jaartotaal
1	Assen 1 ³	35.674	19.830	11.101	66.605
2	Assen 2	36.185	20.485	11.334	68.003
3	Emmen 1 ⁴	40.662	18.009	11.734	70.405
4	Emmen 2	44.038	15.435	11.895	71.368
5	Hoogeveen 1	28.428	24.693	10.624	63.746
6	Hoogeveen 2	28.200	26.316	10.903	65.420
7	Hoogeveen 3	29.663	24.376	10.808	64.848
8	Meppel 1	25.589	37.429	12.604	75.622
9	Meppel 2	32.113	24.951	11.413	68.478
10	Beilen	12.334	40.933	10.653	63.920

Figuur 5.3: Illustratie van 10- en 20 km. gebruikerscirkels rond Assen en Hoogeveen

³ Opgemerkt wordt dat het verzorgingsgebied van Assen 1 en Assen 2 overlapt met Groningen Kardingse. Bewoners van de ca. 25.000 woningen in het overlappende gebied zijn voor 50% aan Assen en 50% aan Groningen toegeedeeld.

⁴ Een klein deel van de 20 km. cirkel van Emmen valt over Duitsland. Dit is echter zeer dunbevolkt gebied en het aantal bezoekers hiervandaan wordt verwaarloosbaar geacht.

5.2 Verenigingen

De tweede groep gebruikers betreft de verenigingen die naar verwachting gebruik maken van de ijsbaan. Hierbij is uitgegaan van de clubs die op dit moment gebruik maken van de huidige baan in Assen, beschikbaar uit gegevens van de KNSB⁵. Er wordt een onderscheid gemaakt in vijf groepen (zie tabel 5.4).

Tabel 5.4: Gebruik van de huidige baan in Assen (naar opgave KNSB Gewest Drenthe)

Gebruikers	Aantal deelnemers	Aantal x per seizoen	Totaal toegangspassages
Jeugdschaatsen	320	14	4.480
Training/wedstrijd licentiehouders	490	45	22.050
Schaatstoernijders	260	20	5.200
Schaatsen voor leden ijsverenigingen	800	4	3.200
Toertochten (100 ronden)	250	4	1.000
Totaal			35.930

In totaal spreekt de KSNB over 35.930 toegangspassages in de huidige situatie. De bestaande schaatsbaan in Assen (De Bonte Wever) geeft echter aan dat het daadwerkelijke gebruik door verenigingen ca. een derde lager is⁶. Dit verschil kan bij een nieuwe baan mogelijk worden goedgemaakt doordat het schaatsseizoen wellicht wat langer wordt, en omdat de kwaliteit en sfeer van de baan kunnen verbeteren. Niettemin constateren we dat bovenstaande cijfers moeten worden geïnterpreteerd als absolute bovengrenzen voor het gebruik door verenigingsrijders.

Voor de leden van de ijsclubs is het van belang voor welke locatie in Drenthe wordt gekozen.⁷ Hoewel zij vaak over grotere afstanden reizen, zullen ook zij veelal streven naar het beperken van de reisafstand. Om te bezien of dit tot aanmerkelijke verschillen tussen locaties leidt is gewerkt met bindingsfactoren, conform de volgende redenering:

- Assen: de huidige clubs blijven schaatsen in Assen, gezien er geen reden voor hen is om uit te wijken en er geen alternatieven dichterbij beschikbaar komen. Daarom wordt gerekend met een factor 1,0.
- Emmen: de huidige clubs verhuizen van Assen naar Emmen, maar Zuid Groningen zal kiezen voor Kardinge. Mogelijk wordt dit deels gecompenseerd door bezoek van ijsclubs uit Duitsland, maar het effect hiervan mag niet worden overschat. Daarom wordt gerekend met een factor 0,9.
- Beilen: de huidige clubs verhuizen van Assen naar Beilen, maar Zuid Groningen zal eerder kiezen voor Kardinge. Waarschijnlijk worden geen nieuwe ijsclubs aangetrokken. Daarom wordt gerekend met een factor 0,9.
- Hoogeveen: de huidige clubs verhuizen van Assen naar Hoogeveen, maar Zuid Groningen zal kiezen voor Kardinge. Een aantal ijsclubs uit midden Overijssel prefereert Hoogeveen mogelijk boven Deventer, ook is enig bezoek uit Duitsland te verwachten. Al met al wordt gerekend met een factor 1,0.

⁵ Het betreft ijsclubs Assen e.o., Noordoost Drenthe, Emmen/Coevorden/Borger-Odoorn e.o., Hoogeveen/de Wolden/Meppel e.o., Hardenberg e.o., Ommen e.o. en Zuid-Groningen.

⁶ Het verschil zit in het deel van de verenigingsrijders die niet via tourniquets het stadion betreden. Dit wordt door DBW en KNSB verschillend ingeschat, waardoor de totale schatting van KNSB ca. 1/3^e hoger uitvalt.

⁷ Na de heropening van de ijsbaan in Dronten is bijvoorbeeld een aantal ijsclubs uit noord Overijssel overgestapt van Assen naar Dronten, gezien de kortere reisafstand.

- Meppel: de huidige clubs verhuizen van Assen naar Hoogeveen, maar Zuid Groningen en Noordoost Drenthe zullen kiezen voor Kardinge. Mogelijk kiest een aantal clubs uit Overijssel of noord Gelderland voor Meppel. Al met al wordt gerekend met een factor 0,9.

Hierbij is verondersteld dat er op de gewenste tijden ijs beschikbaar is op de 'concurrerende' locaties (met name Kardinge en Dronten).

Ook van invloed is de toekomstige ontwikkeling van het aantal verenigingsschaatsers (o.a. onder invloed van schaatsparticipatie, veranderende bevolkingssamenstelling, zie § 5.5). Daar komt bij dat het landelijk aantal KNSB leden in de periode 2001 tot 2012 aanzienlijk is teruggelopen (SCP, 2015)⁸. Hoewel we voorzichtig zijn met hieruit conclusies te trekken, lijkt het in ieder geval niet te duiden op een snelle groei van het aantal actieve schaaters. Vandaar dat de schatting in tabel 5.5 eerder aan de optimistische dan aan de lage kant is.

We concluderen dan ook dat het aantal verenigingsschaatsers maximaal tussen de 32.000 en 36.000 ligt en dat de verschillen tussen Drentse steden beperkt zijn.

Tabel 5.5: Inschatting aantal verenigingsschaatsers voor verschillende steden

Gebruikers verenigingen	Aantal deelnemers	Animo cijfer	Bezoekers Assen	Bezoekers Emmen	Bezoekers Hoogeveen	Bezoekers Meppel	Bezoekers Beilen
Jeugdschaatsen	320	14	4.480	4.032	4.480	4.032	4.032
Training/wedstrijd licentiehouders	490	45	22.050	19.845	22.050	19.845	19.845
Schaatstoerrijders	260	20	5.200	4.680	5.200	4.680	4.680
Schaatsen voor leden ijsverenigingen	800	4	3.200	2.880	3.200	2.880	2.880
Toertochten (100 ronden)	250	4	1.000	900	1.000	900	900
Totaal			35.930	32.337	35.930	32.337	32.337

5.3 Schoolschaatsen, schaatslessen en evenementen

In deze paragraaf wordt een aantal bijzondere bezoekersgroepen behandeld: schaatslessen, schoolschaatsen en evenementen.

Schaatslessen

Voor het aantal schaatslessen is uitgegaan van het huidige aantal lessen dat wordt gegeven bij De Bonte Wever (aangeboden door DUO-sport). Dit is verhoogd met 25% omdat de nieuwe baan aantrekkelijker kan worden dan de huidige faciliteit. Aangenomen wordt dat hierin weinig onderscheid is tussen de steden in Drenthe (tabel 5.6).

⁸ Er is sprake van een terugloop van 184.000 KNSB-leden in 2001 naar 92.000 in 2012. Overigens merkt de KNSB op dat het moeilijk is om accurate ledenaantallen te hebben, o.a. omdat niet alle jeugdleden bij de tellingen zijn inbegrepen en natuurijclubs (deels) gezinslidmaatschappen hanteren.

Schoolschaatsen

Voor het schoolschaatsen wordt uitgegaan van ca. 8% van het recreatief gebruik, waarmee het indirect afhankelijk is van de bevolkingsomvang in de omgeving van de baan (tabel 5.6). De resulterende schatting is in lijn met locaties elders in Nederland en het huidige gebruik bij de Bonte Wever. Er is niet gerekend met een toename door verbeterde kwaliteit, aangezien het aantal kinderen in de schoolgaande leeftijd in Drenthe eerder afneemt dan toeneemt.

Evenementen

Drenthe kent een aantal succesvolle ijsgerelateerde evenementen, zoals de wintertriathlon en de ijsspeedway. We gaan er uiteraard vanuit dat deze evenementen blijven bestaan, en dat er nog nieuwe initiatieven ontstaan. We rekenen met 6 grotere en kleinere evenementen per jaar met gemiddeld 400 bezoekers. Zij betalen allen het reguliere entreetarief van 7,50 Euro. Hierbij is er geen onderscheid tussen Drentse steden gemaakt (tabel 5.6).

Buiten seizoen: inline skeelerbaan

In het zomerseizoen zou de 400 meterbaan als inline skeelerbaan gebruikt kunnen worden. Dit vraagt echter enige extra investeringen. Bovendien dient de baan geopend te zijn buiten het ijsseizoen, wat extra personeelskosten met zich mee brengt. Daarnaast zullen veel skeelers in het zomerseizoen de voorkeur geven aan skeeleren in de buitenlucht. Al met al is het daarom zeer de vraag of het aantal bezoekers van deze baan de investering rechtvaardigt. Aangezien een positief effect op de exploitatie niet te verwachten is, is inline skeeleren niet meegenomen in de te verwachten bezoekersaantallen.

Tabel 5.6: Overzicht overige gebruikersgroepen

Gebruik	Assen	Emmen	Hoogeveen	Meppel	Beilen
Evenementen	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
Schoolschaatsen	5.384	5.671	5.174	5.764	5.114
Schaatslessen	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000

5.4 Gebruikers ijsvloer / Ijshockeybaan

We maken een aparte schatting voor het aantal gebruikers van de ijshockeybaan, die mogelijk onderdeel uitmaakt van de plannen voor een ijsstadion. Er is uitgegaan van een gebouwde voorziening als deel van het gehele gebouwencomplex, een ijsvloer van 30x60 meter en ruimte voor tribunes. De volgende sporten / gebruikersgroepen kunnen worden verwacht:

- IJshockey.
- Curling.
- Kunstschaatsen.
- Shorttrack.

We gaan er vanuit dat gebruikers lid zijn van een sportvereniging, die de ijshal voor een bepaald aantal uren per week huurt. Daarmee is uit het oogpunt van haalbaarheid niet zozeer het aantal gebruikers relevant, alswel het aantal uren baanhuur. Tabel 5.7 laat hiervan een prognose zien.

Tabel 5.7: Schatting gebruik van ijsvloer / ijshockeybaan

Sport	Uren baan- huur / week	Duur seizoen	Uren baan- huur / jaar	Aantal events	Tarief	Geschatte jaarinkomsten
Training / recreatief						
Ijshockey	12	24	288		180	54.720
Kunstschaatsen	4	24	96		180	18.240
Curling	2	24	48		180	9.120
Shorttrack	3	24	72		180	13.680
Wedstrijden						
Ijshockey (1° divisie)				8	400	3.200
Overige sporten				10	400	4.000
Totaal						102.960

Gebruik door verenigingen (training / recreatief)

Onderstaande aannames zijn gedaan voor het verenigingsgebruik van een ijshockeybaan⁹:

- Ijshockey. Assen heeft lange tijd een ijshockeyclub gekend (IJHC), die momenteel 'slapend' is, maar nieuw leven ingeblazen zou kunnen worden. Daarmee is er een basis voor het (her)oprichten van een vereniging. Er vanuit gaande dat dit slaagt, gaan we uit van 12 uur baanhuur per week voor deze vereniging¹⁰.
- Curling. Initiatief Assen geeft aan de de Nederlandse Curlingbond mogelijk ijsuren wil afnemen. We gaan indicatief uit van twee uur per week.
- Kunstschaatsen. Assen heeft voorheen een kunstrijevereniging gekend (DKV), die opnieuw zal moeten worden opgestart. We gaan indicatief uit van 4 uur baanhuur per week.
- Shorttrack. Er is op dit moment geen shorttrackclub in Assen (overigens wel in Groningen). Deze zou dus opgezet kunnen worden, danwel een nieuw onderdeel kunnen vormen van schaatsclub de Scheuvelloper.
- De baanhuur voor vergelijkbare ijshockeybanen bedraagt ca. € 190,-- per uur.

Gebruik voor wedstrijden

Onderstaande aannames zijn gedaan voor het aantal te houden wedstrijden:

- Ijshockey: Gezien de vele mediaberichten van de afgelopen jaren over clubs die hun jaarbegroting niet rond krijgen, lijkt het niet realistisch om op korte termijn een club op te zetten die in de Eredivisie speelt. Daarom gaan we uit van wedstrijden in de eerste divisie (momenteel 9 teams). Voor wedstrijden gaan we uit van een tarief van € 400,- zaalhuur. We gaan er vanuit dat bezoekersinkomsten van wedstrijden naar de club gaan.
- Overige sporten: we gaan indicatief uit van 10 wedstrijden bij een zaalhuur van 400 Euro. Ook hier gaan we er vanuit dat bezoekersinkomsten van wedstrijden naar de club gaan.

⁹ Qua gegevens maken we hierbij dankbaar gebruik van het initiatief uit Assen, waarbij we overigens het aantal uren baanhuur wat lager inschatten.

¹⁰ Overigens: om 12 uur per week de zaalhuur te kunnen betalen, zal een ijshockeyvereniging voor een deel van zijn inkomsten op subsidie/sponsoring aangewezen zijn (immers: bij 100 leden is er anders een jaarlijkse bijdrage per lid van minimaal 500 Euro ($51.840 / 100 = 518,40$)).

5.5 Kanttekeningen: factoren die het gebruikerspotentieel beïnvloeden

Een aantal factoren beïnvloedt het (toekomstige) gebruikerspotentieel. We benoemen hier de belangrijkste, en geven aan welk effect er zou kunnen zijn.

Betaalbaarheid van het aanbod

Nederlandse ijsbanen zijn vergelijkbaar geprijsd, waarbij er vaak een veelheid aan kortingstarieven bestaat voor specifieke groepen, o.a. gebonden aan leeftijd of aan aantal bezoeken. De gemiddelde standaard entreeprijs is ongeveer 7 Euro, terwijl het gemiddelde gereduceerd tarief omstreeks de 5 Euro is (zie bijlage 1). De nieuwere banen zijn veelal wat hoger geprijsd zijn dan de oudere. Het is waarschijnlijk dat het bezoekerspotentieel afneemt naarmate de tarieven (aanzienlijk) hoger worden.

Concurrerend aanbod

De aanwezigheid van concurrerend aanbod heeft effect op het aantal recreatieve bezoekers. In het geval van Drenthe betreft het de nieuwe ijsbaan in Leeuwarden, Thialf in Heerenveen en (vooral) Karding in Groningen. Natuurlijk spelen hierbij ook kwalitatieve overwegingen een rol: prijs, sfeer, beschikbaarheid parkeerplaatsen, aanwezige horeca, etc. Dat neemt echter niet weg dat recreatieve schaatsers in beginsel de dichtstbijzijnde baan zullen kiezen, en alleen overstappen als extra reisafstand opweegt tegen verschillen in kwaliteit.

Toekomstig gebruikerspotentieel

Voor het bepalen van het gebruikerspotentieel is uitgegaan van de situatie in 2015. Een aantal factoren is van invloed op het toekomstige gebruikerspotentieel:

- De ontwikkeling van de bevolking van Drenthe. Provincie Drenthe verwacht in de komende decennia een stabilisatie van het inwoneraantal. Per saldo nemen de steden licht in omvang toe en krimpt het buitengebied (Provincie Drenthe, 2012). Gezien de beperkte aantallen is de impact op voorliggend onderzoek beperkt.
- De bevolkingssamenstelling van Drenthe en de omliggende regio's. Er wordt een vrij sterke vergrijzing verwacht, waarbij het aantal ouderen groeit en het aantal jongeren terugkloopt. Dit kan in eerste aanzet gunstig zijn – ouderen schaatsen relatief veel – maar op de langere termijn is het uiteraard nadelig.

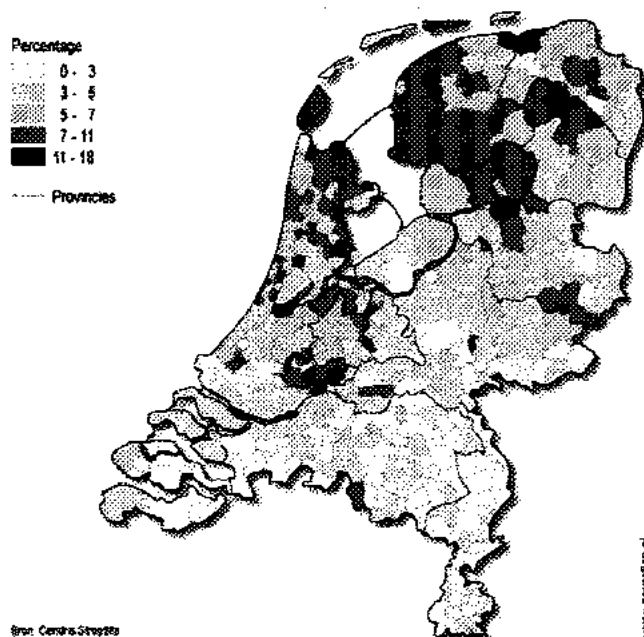
Al met al zullen de effecten van deze demografische veranderingen de komende decennia waarschijnlijk meevallen. Een grotere invloed heeft waarschijnlijk de mate waarin inwoners van Drenthe geneigd zijn te schaatsen, ofwel de 'participatie'.

Participatie in de schaatssport.

Het aantal actieve deelnemers aan een sport – en de ontwikkeling daarvan – is relevant voor de toekomstige behoefte aan accommodaties. Sommige sporten groeien door de tijd in populariteit (denk aan fitness, hardlopen), terwijl andere sporten juist minder populair worden (zwemmen, handbal, volleybal). Zoals eerder genoemd is het aantal leden van de KNSB in het afgelopen decennium teruggelopen. Voor zover bekend is er echter geen onderzoek naar de ontwikkeling van de participatie in schaatsen (ofwel: hoeveel Nederlanders uit elke leeftijdsgroep beoefenen de schaatssport). In grote lijnen schaatsen ouderen meer dan jongeren, en is er een trend waarneembaar dat de participatie onder jongeren terugloopt. Daarnaast is bekend dat het aantal schaatsers stijgt in strenge winters, als er ook op natuurijs geschaatst kan worden. Strenge winters zijn de laatste decennia echter zeldzaam.

Regionale verschillen

Binnen Nederland schaatsen noordelingen meer dan inwoners uit zuiderlijker gelegen provincies. Figuur 5.8 laat zien in welk percentage van de huishoudens aan schaatsen wordt gedaan, waarbij Noord-Holland, Utrecht, Friesland, Groningen en Drenthe donkerder kleuren dan Limburg en Noord Brabant. Dit suggereert dat het aantal schaatsers in Drenthe wat hoger zou moeten worden ingeschat dan in bijvoorbeeld Limburg. Ook is te zien dat de beschikbaarheid van ijsbanen bepaalt waar wordt geschaatst, dus geldt wederom: zonder ijsbaan geen schaatsers, maar zonder schaatsers ook geen ijsbaan. Het bovenstaande kan een licht positief effect op de bezoekersaantallen hebben.

Figuur 5.8: Percentage huishoudens waarin aan schaatsen wordt gedaan (uit: Nationale Zorgatlas)

Beschikbaarheid van ijs

Een belangrijke factor voor het recreatief gebruik van een ijsbaan is de daadwerkelijke beschikbaarheid van de baan op uren dat recreanten graag schaatsen. Het betreft dan veelal uren in de avond en een deel van het weekend. Dit zijn echter ook de momenten waarop de verenigingen graag de baan huren.

Het is dan ook essentieel om een uitgekiende planning te hebben voor de diverse gebruikersgroepen die van de baan gebruik maken. Andersom geredeneerd: het kan lonend zijn om gebruikers te verleiden om op de daluren van de baan gebruik te maken, mits de extra inkomsten in verhouding staan tot de te maken kosten.

Ten tweede is de lengte van het schaatsseizoen van invloed: een langer seizoen geeft in beginsel een groter aantal bezoekers.

Het is echter de vraag in hoeverre dit kan worden doorgetrokken over het hele jaar: is er een grote behoefte aan schaatsen te verwachten op een warme zomerdag?

Los van de energiekosten is er naar verwachting een 'natuurlijk begrenzing' aan de duur van het schaatsseizoen, waarbij het in de zomerperiode moeilijk / onmogelijk is om een ijsbaan kostendekkend te exploiteren gezien het beperkte gebruik. Wat de optimale lengte van het schaatsseizoen is, is daarmee voor discussie vatbaar. We gaan in dit rapport uit van een seizoen van 24 weken, wat het midden houdt tussen de nieuwe banen die een relatief lang seizoen hebben (tot 30 weken) en de banen die korter open zijn (ca. 18-20 weken)¹¹.

Schaatsers uit Duitsland

Ook in Duitsland wordt geschaatst, hoewel de sport beduidend minder populair is dan in Nederland. Mogelijk gaan Duitse schaatsers in enige mate gebruik maken van een ijsbaan in Drenthe. Vooral bij een baan in Emmen zal dit het geval kunnen zijn. Echter: de bevolkingsdichtheid over de grens is laag en de afstand tot de Nederlandse steden groot (> 10 km voor Emmen; > 20 km. voor Hoogeveen).

5.6 Vergelijking met andere Nederlandse ijsbanen

Om het verwachte gebruik in perspectief te plaatsen is gekeken naar de bezoekersaantallen van andere Nederlandse ijsbanen (zie figuur 5.9). Opgemerkt wordt dat deze ijsbanen zeer verschillend van aard zijn: open lucht, overdekt, al dan niet onderdeel van een groter complex. De aantallen lopen uiteen van ca. 100.000 tot 600.000. Daarbij is er een duidelijke samenhang tussen het aantal inwoners van de regio en het gebruik van de ijsbaan.

Tabel 5.9: Aantal schaatsende bezoekers kunstijsbanen

Locatie	Aantal schaatsende bezoekers (bij benadering, 2010) ¹²
Enschede	200.000
Assen	100.000 ¹³
Tilburg	200.000
Hoorn	200.000
Groningen	130.000 ¹⁴
Alkmaar	230.000
Deventer	235.000
Haarlem	300.000
Eindhoven	255.000
Utrecht	200.000
Den Haag	300.000
Heerenveen	130.000
Amsterdam	600.000
Breda	250.000

¹¹ Mogelijk is er buiten het seizoen vraag naar ijs vanuit (jeugd)selecties die dan doortrainen. Het is echter twijfelachtig of dit tot veel extra inkomsten zal leiden, gezien de extra kosten die gemaakt moeten worden voor het openhouden van het ijsstadion voor een relatief kleine groep bezoekers.

¹² Recentere cijfers worden door de Vereniging Kunstijsbanen Nederland (VKN) niet verstrekt.

¹³ De exploitant DBW geeft aan dat het aantal bezoekers sinds 2010 verder is teruggelopen.

¹⁴ Cijfers uit 2014 verstrekt door Kardinge. Inclusief begeleiders, ouders, bezoekers wedstrijden gaat het om 200.000 personen.

Deze bezoekersaantallen zijn echter niet voldoende om inkomsten en uitgaven jaarlijks in balans te brengen. De NOS inventariseerde in 2010 en 2014 dat het gros van de Nederlandse kunstijsbanen voor zijn exploitatie afhankelijk is van een jaarlijkse subsidie van de gemeentelijke overheid. De omvang van de subsidie varieert van ruim één ton tot meer dan een miljoen Euro (NOS, 2014). Ook in een studie van het Mulier Instituut (2013) werd geconcludeerd dat er bij de exploitatie van schaatsaccommodaties vrijwel altijd een overheidssubsidie nodig.

5.7 Conclusies

Gebruikerspotentieel 400 meter baan.

Onderstaande tabel geeft een samenvattende schatting van het gebruikerspotentieel voor de 400 meter baan voor elk van de Drentse steden.

Tabel 5.10: Geschat gebruikerspotentieel van de 400 meter baan

Gebruik	Assen	Emmen	Hoogeveen	Meppel	Beilen
Recreatief	67.304	70.887	64.671	72.050	63.920
Verenigingen	35.930	32.337	35.930	32.337	32.337
Evenementen	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
Schoolschaatsen	5.384	5.671	5.174	5.764	5.114
Schaatslessen	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Totaal	116.018	116.295	113.175	117.551	108.771

Bovenstaande inschattingen geven een indicatie van het aantal bezoekers dat verwacht kan worden. Diverse factoren zijn van invloed op dit gebruik, die slechts ten dele binnen de invloedssfeer van de toekomstige exploitant van de ijsbaan liggen:

1. Te beïnvloeden zijn zaken als kwaliteit van het aanbod, prijs, sfeer, kwaliteit horeca.
2. Moeilijker te beïnvloeden zijn maatschappelijke trends die ten grondslag liggen aan het aantal schaatsers (o.a. individualisering, lidmaatschap van schaatsverenigingen).
3. Niet of nauwelijks te beïnvloeden is de demografische ontwikkeling van Drenthe, zowel qua bevolkingsaantallen als bevolkingssamenstelling.

Factor 1 is afhankelijk van de kwaliteit van het initiatief, die in het volgende hoofdstuk wordt beoordeeld. Met de factoren 2 en 3 zal elke locatie in Drenthe te maken krijgen, waardoor dit niet relevant is voor de keuze van een specifieke locatie / stad.

Conclusie 1: Het gebruikerspotentieel van de 400 meter baan laat nauwelijks onderscheid zien tussen de verschillende steden. Dit is dan ook geen basis om op voorhand voor een bepaalde stad te kiezen.

Gebruikerspotentieel ijshockeybaan

Het aantal gebruikers van de ijshockeybaan is vooral afhankelijk van de aanwezigheid van verenigingen en hun ledenaantal. In § 5.4 doen we hiervoor een aanname. Assen is hier enigszins in het voordeel ten opzichte van andere Drentse steden vanwege de aanwezigheid van een slapende vereniging voor zowel ijshockey als kunstrijden. Echter: de ijshockeybaan kan afzonderlijk van de 400 meter baan worden gerealiseerd. Het initiatief in Hoogeveen, waarin alleen een 400 meter baan is opgenomen, ondervindt hiervan dan ook geen nadeel. Het aantal gebruikers van de ijshockeybaan vormt daarmee geen onderscheidende factor tussen verschillende locaties in Drenthe.

Conclusie 2: Het gebruikerspotentieel van een ijshockeybaan speelt geen rol bij de keuze voor een van de Drentse steden.

Vergelijking van gebruikersaantallen met andere ijsbanen

Andere Nederlandse ijsbanen laten sterk wisselende bezoekersaantallen zien, en tonen dat het moeilijk is om de jaarlijkse inkomsten en uitgaven in evenwicht te brengen. In Drenthe zal dit naar verwachting niet anders zijn vanwege de relatief lage bevoikingsdichtheid. Daarbij komt dat de toekomstige bezoekersaantallen van de ijsbaan lastig zijn te voorspellen gezien een aantal onzekere factoren die hierop van invloed is (zie § 5.5). De effecten op de exploitatie worden in het volgende hoofdstuk nader beschouwd.

Conclusie 3: Andere ijsbanen in Nederland laten zien dat het aantal bezoekers doorgaans te klein is om zonder subsidie te opereren.

Voorkeur voor een specifieke Drentse stad?

Voorgaande analyse laat zien dat er uit commercieel oogpunt geen aanleiding is om op voorhand de voorkeur te geven aan een bepaalde locatie of stad in Drenthe. Dat betekent dat het voor de hand ligt om in te zoomen bij de initiatieven die in het voorjaar van 2015 bekend zijn: het Kleine Bols IJstadion in Hoogeveen en het eerste 'Duurzame Energieneutrale IJscaplex ter Wereld' in Assen. We beperken ons hiertoe in het vervolg van dit rapport, en werken daarmee de locaties in Emmen, Meppel en Beilen niet verder uit.

Conclusie 4: op basis van de verwachte gebruikersaantallen is er geen aanleiding om voor een specifieke stad of locatie te kiezen. Het is daarom logisch om gedetailleerder te kijken naar de steden waar initiatieven zijn (Assen en Hoogeveen), en andere potentiële locaties buiten beschouwing te laten.

6 BUSINESSCASE

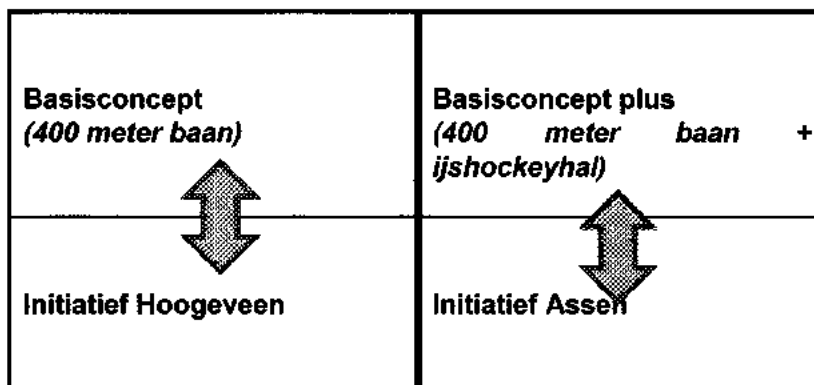
6.1 Inleiding

Voor de nieuwe ijshal in Drenthe is een business case opgesteld. Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de uitgangspunten en aannames die in de business case zijn gehanteerd, hoe is gekeken naar de initiatieven in Assen en Hogeveen en wat de resultaten van de business case zijn.

6.2 Uitgangspunten en aannames

Opzet financieel model

Voor het opstellen en uitwerken van de business case is gebruik gemaakt van een financieel model. De opbouw van het financieel model is modulair en is zo aangepast dat de beide initiatieven op een vergelijkbare manier beoordeeld kunnen worden als de twee basisconcepten die door RHDHV zijn opgesteld op basis van de 'standaard ijsbaan' zoals gedefinieerd in hoofdstuk 3: één met ijshockeyhal en één zonder (figuur 6.1).

Figuur 6.1: Vergelijking plannen in Assen en Hogeveen met basisconcepten

Het huidig detailniveau van de business case sluit aan bij de fase waarin het project ijshal Drenthe zich bevindt. Voldoende checks zijn ingebouwd om de foutmarge zoveel als mogelijk te verkleinen. De input bestaat uit kostenramingen en opbrengsteninschattingen per jaar, waarbij in het model voor de basisconcepten aannames worden gedaan over de benodigde financiering en bijbehorende financieringslasten. Als resultaat worden het exploitatieresultaat berekend voor de basisconcepten, inclusief en exclusief kapitaalslasten. Het model is zo opgebouwd, dat het gemakkelijk is om verschillende gevoeligheidsanalyses uit te voeren.

6.3 Input

Kosten

Onderstaand een overzicht van de verschillende kostenposten zoals geraamd door RHDHV en de initiatiefnemers (tabel 6.2). De volgende uitgangspunten zijn gehanteerd:

- De investering voor een duurzame energiecentrale is als uitgangspunt in beide basisconcepten opgenomen. Deze investering zorgt voor een forse vermindering van energiekosten tijdens de exploitatie.

- Voor het alternatief in Assen zijn de kosten geraamd inclusief de ijshockeybaan, bij het initiatief in Hoogeveen zijn deze buiten beschouwing gelaten.
- Met tribunes is geen rekening gehouden.
- Niet meegenomen in de alternatieven is grondverwerving, waarbij ervan uit wordt gegaan dat de gemeente de grond om niet beschikbaar stelt (EUR 0).
- Kosten voor de inrichting van het terrein en de ontsluiting zijn niet meegenomen omdat er vanuit wordt gegaan dat dit door een publieke partij (gemeente/provincie) wordt bekostigd.
- Realisatie van parkeermogelijkheden is ook niet opgenomen, maar zal terugkomen in de gevoeligheidsanalyse.

Tabel 6.2: Raming investeringskosten voor de alternatieven

Investeringskosten (CAPEX) in EUR	Basisconcept Assen	Initiatief Assen	Basisconcept Hoogeveen	Initiatief Hoogeveen
Bouwkosten (incl ontwerp, leges, voorbereiding, begeleiding)	9.480.000	8.500.000	8.050.000	7.423.000
Installatiekosten, Losse- en vaste Inrichting	8.060.000	4.500.000	7.380.000	5.525.000
Inrichting terrein	50.000	2.000.000	50.000	50.000
Duurzame energiecentrale	1.750.000	3.000.000	1.450.000	-
Onvoorzien	-	-	-	1.130.000
TOTAAL	19.340.000	18.000.000	16.930.000	14.128.000

De kosten voor de initiatieven en voor de basisconcepten zijn niet voor alle kostenposten gelijk gespecificeerd. Daar waar mogelijk zijn in de tabel kosten in dezelfde categorieën gegroepeerd. In sommige gevallen was dat niet mogelijk, met als resultaat dat categorieën leeg zijn. Daar waar bekend is dat kosten daadwerkelijk niet zijn meegenomen in de kostenraming, is een bedrag van nul weergegeven.

Tabel 6.3 geeft een overzicht van de operationele kosten per jaar voor de ijshal. Voor de basisconcepten zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor de basisconcepten is uitgegaan van 20 fte aan personeel, waarbij in de initiatieven meer met vrijwilligers wordt gewerkt.

De energiekosten zijn verminderd met opbrengst van de duurzame energiecentrale. Voor het initiatief Assen betekent dat dat gerekend wordt met een negatieve post. Men verwacht dat de extra opgewerkt energie te verkopen is om additionele inkomsten te genereren.

Tabel 6.3: Raming operationele kosten voor de alternatieven

Operationele kosten (OPEX) per jaar in EUR	Basisconcept plus	Initiatief Assen	Basisconcept	Initiatief Hoogeveen
Personeelskosten	1.000.000	420.000	1.000.000	350.000
Energiekosten (opbrengsten) IJshal	53.000	(85.000)	40.000	175.000
Onderhoudskosten	250.000	263.000	210.000	225.000
Verzekeringskosten	10.000		10.000	
Promotie- en Marketingkosten	20.000		20.000	
Administratiekosten	10.000		10.000	
Algemene kosten				150.000
Inkoop / pers. Horeca				85.000
Bedrijfsvoering		100.000		

Opbrengsten

Belangrijkste opbrengsten volgen uit de aantallen gebruikers van de ijshal. De entreprijs verschilt per type gebruiker. Een overzicht van de geschatte bezoekersaantallen inclusief onderbouwing is opgenomen in hoofdstuk 5. Het tarief voor recreatieve gebruikers is een gemiddelde van een 'normaal' toegangstarief van ca. € 7,50 en een kortingstarief van ca. € 5,00 (tabel 6.4).

Tabel 6.4: Entreprijzen per bezoekersgroep

Type gebruiker	Tarief in EUR
Gebruikers - Recreatief	6,25
Gebruikers - Verenigingen	4,00
Gebruikers - Evenementen	7,50
Gebruikers - Schoolschaatsen	4,00
Gebruikers - Schaatslessen	5,00

Aanvullende opbrengsten worden gegenereerd uit schaatsenverhuur, waarbij ervan uit wordt gegaan dat 25% van de bezoekers schaatsen huurt en vanuit horeca, waarbij wordt aangenomen dat 25% van de bezoekers geld besteed aan iets te eten of drinken. In het plan voor Assen en het Basisconcept plus worden ook aanvullende inkomsten uit verhuur van de ijshockeybaan gegenereerd (aannee € 102.690 per jaar).

6.4 Resultaten

Investeringskosten per alternatief

Tabel 6.5 toont de totale investeringskosten voor de alternatieven: realisatie gebouw en installaties. Ordergrootte voor de verschillende alternatieven is tussen € 15 en € 20 miljoen. Wat overeenkomt met kostenschattingen voor andere ijshallen (bijv. Leeuwarden).

Tabel 6.5: Totale investeringskosten per alternatief

Alternatief	Investeringskosten (TOTAAL) in EUR
Basisconcept plus	19.340.000
Initiatief Assen	18.000.000
Basisconcept	16.930.000
Initiatief Hoogeveen	14.128.000

Exploitatieresultaat per alternatief

Onafhankelijk van de investeringskosten is gekeken naar het exploitatieresultaat, oftewel het jaarlijks saldo van baten en lasten (tabel 6.6). Hierbij is zichtbaar dat de basisconcepten een tekort hebben van ca. 6 ton per jaar. Als de investeringskosten worden meegenomen komt dit op meer dan € 2.000.000 per jaar. Bij berekening van het exploitatieresultaat zijn financieringslasten wel meegenomen. In de basisconcepten zijn hierbij belastingen zowel als complete financieringslasten meegenomen. De initiatieven hebben geen rekening gehouden met belastingen en een eenvoudigere berekening van de financieringslasten. Het initiatief in Assen komt met name relatief positief uit door de inkomsten die gegenereerd worden door verkoop van energie.

Indien er in de operationele fase subsidies beschikbaar zijn, kan de business case sluitend worden gemaakt. Het toevoegen van subsidies zorgt ervoor dat de kosten kunnen worden gedekt. Er wordt uitgegaan van een afschrijvingstermijn van 25 jaar. De uitgangspunten voor de financiering en daarmee de kapitaalslasten is met deze termijn in overeenstemming gebracht.

Tabel 6.6: Exploitatieresultaat exclusief en inclusief investeringskosten (tussen haakjes negatief)

Exploitatieresultaat EUR	Basisconcept plus in Assen	Initiatief Assen	Basisconcept in Hoogeveen	Initiatief Hoogeveen
Totaal exploitatieresultaat incl. investeringskosten	(2.225.000)	(444.000)	(2.088.000)	(1.063.000)
Exploitatieresultaat excl. investeringskosten	(569.000)	833.000	(638.000)	0

- Opmerkingen:
- Alle alternatieven laten een negatief exploitatieresultaat of onrendabele top zien. Zonder publieke bijdrage is de business case voor een ijsbaan in Drenthe niet haalbaar. Dit geldt voor zowel de basisconcepten als de twee initiatieven.
- Er zijn kansen om de exploitatie sluitend krijgen, als derden de investeringen kunnen dekken (e.g. publieke partijen via subsidies) en een bijdrage doen in de lopende exploitatie, dan wel garanties afgeven om mogelijke tegenvallers (als gevolg van optimistische inschattingen) te kunnen opvangen. Een haalbare ijsbaan vraagt om een publieke bijdrage zowel voor de investering als voor de exploitatie.
- Verschillen tussen de basisconcepten en de initiatieven zijn primair ingegeven door een verschil in het verwachte aantal bezoekers. Daarnaast rekenen de initiatieven met additionele opbrengsten uit horeca en verkoop van zelf opgewekte niet gebruikte energie.

6.5 Gevoeligheidsanalyse

Om de robuustheid van de business case te toetsen en de belangrijkste risico's te kunnen identificeren, is een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd door het wijzigen van een aantal variabelen van de basisconcepten. Onderstaande tabel geeft een overzicht, de uitkomsten betreffen het totale exploitatieresultaat voor het basisconcept en met het betreffende scenario.

Bij het meenemen van extra kosten voor een parkeerfaciliteit, worden de resultaten iets negatiever. In geval van meer bezoekers of een hogere entreprijs wordt de business case positiever. Echter, het tekort blijft erg groot. Ter illustratie, bij het toevoegen van 140.000 bezoekers (meer dan een verdubbeling van de gemaakte schatting), die een entreprijs van EUR 5 betalen, zijn de jaarlijkse exploitatieresultaten van Assen en Hoogeveen exclusief investeringskosten positief.

Tabel 6.7: Gevoeligheidsanalyse (bedragen tussen haakjes negatief)

Scenario	Basisconcept plus in Assen	Met scenario Assen	Basisconcept in Hoogeveen	Met scenario Hoogeveen
Inclusief aanleg 200 parkeerplaatsen (CAPEX + EUR 325.000)	(2.225.000)	(2.253.000)	(2.088.000)	(2.116.000)
Meer bezoekers (+25%) die een entreprijs betalen van EUR 5	(2.225.000)	(2.080.000)	(2.088.000)	(1.975.000)
Alle bezoekers betalen + 20% entreprijs	(2.225.000)	(2.100.000)	(2.088.000)	(1.994.000)

6.6 Conclusies

Het verschil tussen de basisconcepten en de initiatieven is primair ingegeven door een verschil in het verwachte aantal bezoekers. Daarnaast rekenen de initiatieven met additionele inkomsten uit bijvoorbeeld verhuur (horeca) en verkoop van opgewekte niet gebruikte energie. Het risico van deze optimistische inschattingen is hoog en vraagt om garanties van derden (e.g. publieke partijen) om tegenvallers te kunnen opvangen en een haalbare business case te presenteren.

Conclusie 1: De bouw van een ijsbaan vraagt een forse overheidsinvestering

Cijfers uit de rest van Nederland, en uit deze businesscase, laten zien dat een investering in een ijsbaan niet kan worden terugverdiend uit de exploitatie. Een ijshal zal dan ook niet als volledig private investering tot stand komen. Dat betekent dat een overheidspartij moet investeren in de realisatie van de baan, met bijbehorende grond, infrastructuur en parkeren. Om een ijsbaan te realiseren is dan ook primair draagvlak en financiële ondersteuning vanuit publieke partijen nodig.

Conclusie 2: Het wordt vrijwel onmogelijk om een jaarlijks sluitende exploitatie te realiseren

Een ijsstadion krijgt op verschillende manieren inkomsten binnen: via entreegelden, horecainkomsten, verhuur van ruimten, realisatie van andere functies of – zoals bij een van de initiatieven – inkomsten uit energieverkoop. Het aantal betalende bezoekers aan de baan is echter de belangrijkste inkomstenbron.

Het ziet er naar uit dat het vrijwel onmogelijk wordt om jaarlijks voldoende inkomsten binnen te krijgen, wat vooral wordt veroorzaakt door onvoldoende betalende bezoekers. Dat vraagt om aanzienlijke bijdragen uit andere inkomsten, bijvoorbeeld vanuit sponsoring door het bedrijfsleven, giften van particulieren of een jaarlijkse overheidssubsidie.

7 BEOORDELING INITIATIEVEN IN HOOGVEEEN EN ASSEN

In dit hoofdstuk beoordelen we de initiatieven in Hoogeveen en Assen. We doen dit aan de hand van de kritische succesfactoren (KSF's) die zijn opgesteld voor succesvolle realisatie van een ijsbaan (zie hoofdstuk 3). De KSF's zijn verdeeld in vier onderdelen:

1. Ruimtelijk vlak.
2. Financieel vlak.
3. Draagvlak.
4. Kwaliteit van het ijsstadion zelf.

KSF's op ruimtelijk vlak

We beoordelen de plannen in Hoogeveen en Assen op basis van de voorkeurslocaties die door de initiatiefnemers zijn aangegeven. Daarbij is door beide gemeenten aangegeven dat zij deze locaties ondersteunen. Ook is globaal gekeken naar de planologische haalbaarheid op die locaties (zie bijlage 2 voor een gedetailleerder overzicht). Tabel 7.1 laat zien hoe de locaties scoren.

Tabel 7.1: Kritische succesfactoren op ruimtelijk vlak (1).

KSF	Hoogeveen		Assen	
Bereikbaarheid per auto	Nabij afrit A28, via stedelijke hoofdweg bereikbaar		Nabij afrit A28	
Parkeren	Op het terrein is ruimte voor inrichten nieuw parkeerterrein. Mogelijk combinatie met parkeren station Hoogeveen.		Op het terrein is ruimte voor inrichten nieuw parkeerterrein	
Bereikbaarheid per fiets	De locatie ligt centraal in Hoogeveen en is per fiets bereikbaar (fietsroutes reeds aanwezig).		De locatie is bereikbaar per fiets (fietsroutes reeds aanwezig), maar ligt wel op enige afstand van Assen centrum.	
Bereikbaarheid per openbaar vervoer	De locatie ligt op loopafstand van station Hoogeveen.		Momenteel rijdt er een keer uur een stadsbus vanaf het centrum / station naar het TT circuit.	
Beschikbaarheid locatie	Locatie beschikbaar, tevens alternatieven voorhanden		Locatie beschikbaar, mogelijk alternatief bij huidige baan DBW	
Synergie andere functies	Mogelijk v.w.b. energielevering aan nabije functies, geen synergie met andere sportvoorzieningen.		Mogelijk v.w.b. energielevering aan nabije functies, wellicht enige synergie met nieuw programma in A28 zone.	
Planologische haalbaarheid	Geen onoverkomelijke bezwaren		Geen onoverkomelijke bezwaren	

KSF's op financieel vlak

Voor beide initiatieven is gekeken naar de financiële haalbaarheid, zowel voor wat betreft de investeringskosten als de jaarlijkse exploitatie. Zie hiervoor ook de details uit het voorgaande hoofdstuk. Alle factoren die financiële consequenties hebben zijn meegenomen (zie tabel 7.2).

Tabel 7.2: Kritische succesfactoren op financieel vlak (2)

KSF	Hoogeveen		Assen	
Bijdrage publieke partij	Bijdrage publieke partij essentieel, geen onderscheid tussen initiatieven	●	Bijdrage publieke partij essentieel, geen onderscheid tussen initiatieven.	●
Private co-financiering	Nog geen private co-financiering, sponsoring wordt onderzocht.	●	- Investering in energiesysteem door private partijen verlaagt exploitatielasten.	●
Extra investeringen infrastructuur en nuts	Niet in detail onderzocht, infrastructuur en nuts lijken grotendeels aanwezig gezien stedelijke locatie.	●	Niet in detail onderzocht, infrastructuur en nuts lijken grotendeels aanwezig gezien functies in omgeving.	●
Grondprijs	Gemeente heeft positieve grondhouding tov beschikbaar stellen grond (nader uit te werken).	●	Gemeente heeft positieve grondhouding tov beschikbaar stellen grond (nader uit te werken).	●
Synergie andere investeringen	Geen mogelijkheid geïdentificeerd om een substantieel deel van de investering onder te brengen bij een aanpalende investering.	●	Geen mogelijkheid geïdentificeerd om een substantieel deel van de investering onder te brengen bij een aanpalende investering.	●
Marktvraag	Het door Hoogeveen geraamde bezoekersaantal (in totaal 206.970 per jaar) is fors hoger dan de inschatting van RHDHV (hoofdstuk 6). Dit komt vooral door het erg optimistische ingeschatte aantal bezoekers dat Hoogeveen verwacht vanaf een afstand > 25 kilometer.	●	Opgemerkt wordt dat het gemiddelde aantal bezoekers van een kunstijsbaan 200.000 – 300.000 is, hierbij wordt echter geen rekening gehouden met de relatief lage inwoneraantallen in Drenthe.	●

KSF's voor wat betreft draagvlak

Draagvlak is natuurlijk moeilijk te meten in deze stadium van planvorming. Wel kan al iets gezegd worden over de mate waarin burgers, overheid en bedrijven bij de plannen zijn betrokken, en hoe er op de initiatieven wordt gereageerd. Tabel 7.3 laat de huidige stand van zaken zien.

Tabel 7.3: Kritische succesfactoren voor wat betreft draagvlak (3)

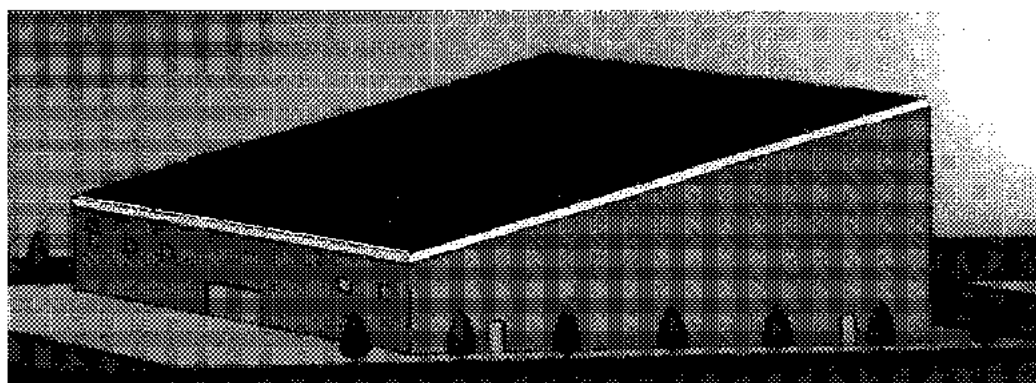
KSF	Hoogeveen	Assen
Draagvlak burgers	Crowdfunding initiatief opgezet met eerste positieve signalen.	Nog geen specifieke aandacht aan geschonken, anders dan dat de initiatiefnemers uit Assen komen en contacten met lokale verenigingen.
Draagvlak politiek	Positieve grondhouding vanuit lokale overheid	Positieve grondhouding vanuit lokale overheid
Draagvlak bedrijfsleven	Nog geen specifieke aandacht aan geschonken.	<ul style="list-style-type: none"> - Private investering in energiesysteem - Samenwerking met Oldenburg Universiteit en Hanze Hogeschool. - Mogelijk opzetten kenniscentrum duurzame energie. - Mogelijke huurders voor bedrijfsruimte in de ijsbaan.

KSF's voor wat betreft de kwaliteit van het ijsstadion zelf

Tot slot is gekeken in welke mate aandacht is besteed aan de factoren die van belang zijn voor het realiseren van een succesvolle ijsbaan (tabel 7.4). Voor wat betreft duurzaamheid is uitgebreider gekeken naar de mogelijkheden die zijn onderzocht door de initiatiefnemers.

Assen

Het initiatief in Assen heeft een duidelijk technisch concept met de toepassing van een groot vermogen aan PV zonnepanelen. De massastudie van het gebouw laat zien dat het doel is om zo veel mogelijk zonne-energie op te vangen.

Figuur 7.5: Massastudie initiatief Assen

Afhankelijk van de locatie, is plaatsing van een grote windturbine wellicht mogelijk bij de locatie aan het TT-circuit onmogelijk (maar lastig op de bestaande locatie).

Aandachtspunt voor dit concept is de terugleververgoeding van het overschot aan elektriciteit in de zomerperiode.

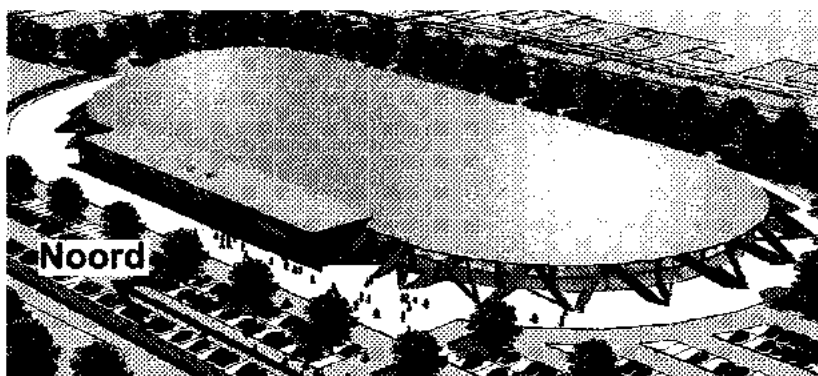

Export van laagwaardige warmte naar omliggende gebouwen lijkt in Assen voor beide locaties niet eenvoudig. Op de huidige locatie van De Bonte Wever liggen gebouwen (provinciehuis, woonwijk) in de buurt, maar het is de vraag of deze gebouwen laagwaardige warmte van de ijsbaan kunnen benutten.

In het initiatief is rekening gehouden met een flinke landelijke SDE+ subsidie, die aan het einde van het jaar afloopt. Derhalve is tijd een kritische factor. Mogelijk kan gebruik worden gemaakt van een subsidie voor duurzame initiatieven vanuit de Provincie Drenthe, waarbinnen het ijsbaan plan goed lijkt te passen.

Hoogeveen

Het initiatief in Hoogeveen biedt op de beoogde locatie veel mogelijkheden voor de toepassing van duurzame materialen en de opwekking van duurzame energie.

Figuur 7.5: 3D impressie van ontwerp Hoogeveen

Op het dak kunnen PV zonnepanelen worden geïnstalleerd. Er zullen echter veel panelen op het oosten en op het westen moeten worden geplaatst en de rondingen van het dak zijn niet optimaal voor het plaatsen van het meest gangbare type PV zonnepanelen. De huidige architectonische massastudie kan nog worden geoptimaliseerd voor het opvangen van zonne-energie.

Toepassing van windenergie met grote windturbines lijkt op deze stedelijke locatie complex te zijn.

Afvalwarmte van de ijsbaan kan geleverd worden aan de nabijgelegen woningen en het nabijgelegen ziekenhuis. Het is echter nog niet duidelijk of deze gebouwen vanuit hun bouwtechniek gebruik kunnen maken van de laagwaardige warmte van de ijsbaan.

Tabel 7.4: Kritische succesfactoren voor wat betreft kwaliteit van het ijsstadion zelf (4)

KSF	Hoogeveen	Assen
Duurzaamheid in bouw en bedrijfsvoering	<ul style="list-style-type: none"> - Ambitie om eerste BREEAM gecertificeerde ijsbaan van Nederland te bouwen - Mogelijk voor toepassen zonnecellen (SDE+ subsidie) - Sociale duurzaamheid: intentie voor samenwerking met Alescon (werkvoorziening) 	<ul style="list-style-type: none"> - Energieneutrale ijsbaan gedetailleerd uitgewerkt energiesysteem met PV zonnecellen (SDE+ subsidie) - Sociale duurzaamheid: intentie samenwerking Binky project
Kwaliteit van de baan en sfeer	Expliciete aandacht voor sfeer, eerste impressies van ijsbaan beschikbaar.	Nog niet in beelden uitgewerkt, niet beoordeelbaar.
Tijden	Schaatstijden nog niet beoordeelbaar.	Schaatstijden nog niet beoordeelbaar.

Conclusie: financiële haalbaarheid is doorslaggevend

Het beoordelen van initiatieven in Assen en Hoogeveen op de kritische succesfactoren laat zien dat beide plannen aan de meeste voorwaarden voldoen die aan een succesvolle ijsbaan worden gesteld. Er is door de initiatiefnemers hard gewerkt aan mooie plannen, die duurzaam zijn, draagvlak kennen en met veel enthousiasme worden gepresenteerd. Grootste knelpunt is de benodigde investering voor de bouw van een ijsstadion, en de wijze waarop een haalbare exploitatie kan worden gerealiseerd. Meer dan de kwaliteit van de initiatieven, zal dit financiële en maatschappelijke vraagstuk bepalen óf en waar in Drenthe een ijsstadion kan worden gerealiseerd.

8 LITERATUUR

- Grontmij, 2012. De Elfstedenhal. Fase 1 Haalbaarheidsonderzoek Nieuwe IJshal Leeuwarden
- KNSB, 2008. Ruimte voor Kunstijs. Onderzoek naar de latente behoefte aan nieuwe kunstijsbanen in Nederland.
- KSNB, 2011. De KNSB op weg naar 2020. Strategisch Plan.
- Mulier Instituut, 2013. Overheidssteun voor ijsbanen.
- Nationale zorgatlas, 2015. Via www.zorgatlas.nl, geraadpleegd op 17 februari 2015
- NOS, 2014. Geraadpleegd via: <http://nos.nl/artikel/195863-overzicht-nosonderzoek-ijsbanen.html>
- en <http://nos.nl/artikel/2000932-subsidies-houden-schaatsbanen-op-de-been.html>.
- Provincie Drenthe, 2012. Bevolkingsprognose XVIII.
- SCP, 2015. Rapportage sport 2014, bijlagen.

Bijlage 1 Entreprijzen in Nederland

ENREEPRIJZEN IJSBANEN IN NEDERLAND

Locatie	Regulier tarief	Kortingstarief
Nijmegen	€ 7,20	€ 6,25
Enschede	€ 6,50	€ 5,50
Assen	€ 7,--	€ 5,--
Tilburg	€ 6,05	€ 2,85
Dronten	€ 9,50	€ 6,50
Geleen	€ 5,50	€ 4,50
Hoom	€ 6,25	€ 5,25
Groningen	€ 6,30	€ 4,70
Alkmaar	€ 4,90	€ 3,70
Deventer	€ 6,70	€ 5,40
Haarlem	€ 6,20	€ 3,90
Eindhoven	€ 8,--	€ 5,--
Utrecht	€ 8,50	€ 5,--
Den Haag	€ 8,--	€ 7,--
Heerenveen	€ 7,50	€ 5,50
Amsterdam	€ 7,60	€ 5,40
Breda	€ 6,25	€ 4,85
Gemiddeld	€ 6,94	€ 5,02

Gegevens van de websites van de Nederlandse ijsbanen.

Van de beschikbare kortingstarieven is het hoogste tarief gekozen. Tarieven liggen vaak bij elkaar in de buurt, zijn afhankelijk van leeftijd of groepsgrootte, danwel worden (indirect) gesubsidieerd.

Bijlage 2

Quickscan planologische haalbaarheid locaties

Deze bijlage bevat een beknopt overzicht van aandachtspunten die van belang zijn voor de ontwikkeling van de mogelijke locaties in Assen en Hoogeveen. Hiervoor is input aangeleverd door de provincie Drenthe en de gemeenten Assen en Hoogeveen. Op basis van deze informatie zijn conclusies getrokken door RHDHV. Vooralsnog lijken er op geen enkele locaties onoverkomelijke bezwaren te zijn voor realisatie van een ijsbaan.

Locatie Hoogeveen 1: tussen A28 en Griendtsveenweg

Onderwerp	Aandachtspunt
Externe veiligheid	Hoogspanningscorridor. A28 en spoorlijn, aandacht voor vervoer gevaarlijke stoffen. Wellicht ook kabels en buisleidingenzone.
Natuur	Bos aanwezig, herplantplicht bij kap. Natuurwaarden in het nabij beekdal van de Oude Diep (overzijde spoor is EHS)
Waterhuishouding	Overleg met Waterschap nodig i.v.m. nabijheid beekdal.
Wijziging bestemmingsplan / omgevingsvergunning	Risico op vertraging door bezwaren van omwonenden (direct aan overzijde Griendtsveenweg) i.v.m. schaalverschil ijsstadion – omliggende bebouwing.

Conclusie:

- Risico op vertraging door bezwaren van omwonenden is naar verhouding groot.
- Daarnaast naar verwachting geen onontkoombare problemen.

Locatie Hoogeveen 2: Bentinckspark

Onderwerp	Aandachtspunt
Waterhuishouding	Locatie in grondwateronttrekkingsgebied voor drinkwater met bijkomende beschermingszones, waaronder verbodzone diepe boringen.
Bedrijventerrein	Nabij bedrijventerrein de Wieken, stelt mogelijk beperkingen
Bodem	Diepere ondergrond is ernstig verontreinigd, momenteel wordt onderzocht hoe hiermee om te gaan. Het betreft een bodemenergierestrictiegebied
Natuur	Bos aanwezig, herplantplicht bij kap.
Wijziging bestemmingsplan / omgevingsvergunning	- Nabijheid tot omwonenden afhankelijk van exacte locatie op Bentinckspark. - Locatie is al in gebruik als sportterrein

Conclusie:

- Naar verwachting geen onontkoombare problemen.
- Risico op vertraging door bezwaren van omwonenden afhankelijk van exacte locatiekeuze.

Locatie Hoogeveen 2: Buitenvaart II

Onderwerp	Aandachtspunt
Waterhuishouding	Gebiedsgericht grondwaterbeheer.
Bedrijventerrein	Regionaal bedrijventerrein, op geluidgezoneerd terrein.
Externe veiligheid	A28, aandacht voor vervoer gevaarlijke stoffen.
Wijziging bestemmingsplan / omgevingsvergunning	- Bestemmingsplan dient gewijzigd te worden, op voorhand geen grote problemen te verwachten.

Conclusie:

- Naar verwachting geen onontkoombare problemen.

Locatie Assen 1: aan A28 nabij TT-circuit

Onderwerp	Aandachtspunt
Externe veiligheid	Hoogspanningsleiding Aardgasleiding Bestaande NAM-boorlocatie met 2-3 putten. A28, aandacht voor vervoer gevaarlijke stoffen.
Geluid	Aandacht voor geluidseffecten ivm mogelijke weerkaatsing tussen geluidswal aan overzijde A28 en ijsbaan
Natuur en landschap	PAS / stikstof in relatie tot het Witterveld (Natura 2000) Goede landschappelijke inpassing van belang.
Waterhuishouding	Voldoende ruimte beschikbaar voor waterberging.
Bereikbaarheid en parkeren	Goed bereikbaar, met aandacht voor voorkomen filevorming op 'de Haar' Tijdens grote evenementen op het TT circuit is het zeer druk, verwachting is echter dat de piekmomenten niet overlappen met de ijsbaan.
Archeologie	Waarschijnlijk is onderzoek naar archeologische waarden nodig.
Wijziging bestemmingsplan / omgevingsvergunning	Zone aan de A28 is gereserveerd voor 'sport en recreatie', echter er is wel een bestemmingsplanwijziging nodig.

Conclusie:

- Extra aandacht nodig voor verkeerskundige ontsluiting, aanwezige leidingen voor gas / hoogspanning en een goede landschappelijke inpassing.
- Naar verwachting geen onontkoombare problemen.

Locatie Assen 2: bij huidige baan

Onderwerp	Aandachtspunt
Algemeen	Geen nieuwe ruimtelijke impact, nu al bebouwd en gebruikt als ijsbaan
Natuur	PAS / stikstof in relatie tot natuurgebieden. Geen grote negatieve effecten verwacht.
Archeologie	Waarschijnlijk is onderzoek naar archeologische waarden nodig.
Waterhuishouding	Waterberging is een aandachtspunt
Bereikbaarheid en parkeren	Goed bereikbaar nabij doorgaande wegen. Parkeren is nadrukkelijk een aandachtspunt, gebruikers geven aan dat de huidige parkeergelegenheid onvoldoende is. Voor deze locatie zou het daarom wenselijk zijn om een parkeeronderzoek uit te voeren en een parkeerbalans op te stellen.
Wijziging bestemmingsplan / omgevingsvergunning	Nieuwe omgevingsvergunning nodig, tamelijk grote kans op bezwaren uit omgeving.

Conclusie:

- Herontwikkeling van bestaande locatie zou een nieuwe omgevingsvergunning vragen.
- Locatie ligt echter om andere redenen niet direct voor de hand (eigendomssituatie DBW).

Update rapport IJstadion Drenthe Wijzigingen

Aanvulling bezoekersaantallen

Tabel 5.9: Aantal schaatsende bezoekers kunstijsbanen	2006-2007 bezoekers*	2010 bezoekers
Enschede		200.000
Assen	216.000	100.000 ¹³
Tilburg	121.000	200.000
Hoom	259.000	200.000
Groningen	263.000	130.000 ¹⁴
Aikmaar	270.000	230.000
Deventer	270.000	235.000
Haarlem	285.000	300.000
Eindhoven	295.000	255.000
Utrecht	311.000	200.000
Den Haag	400.000	300.000
Heerenveen	408.000	130.000
Amsterdam	591.000	600.000
Breda	235.000	250.000

Recentere cijfers worden niet beschikbaar gesteld door de KNSB of door individuele banen.

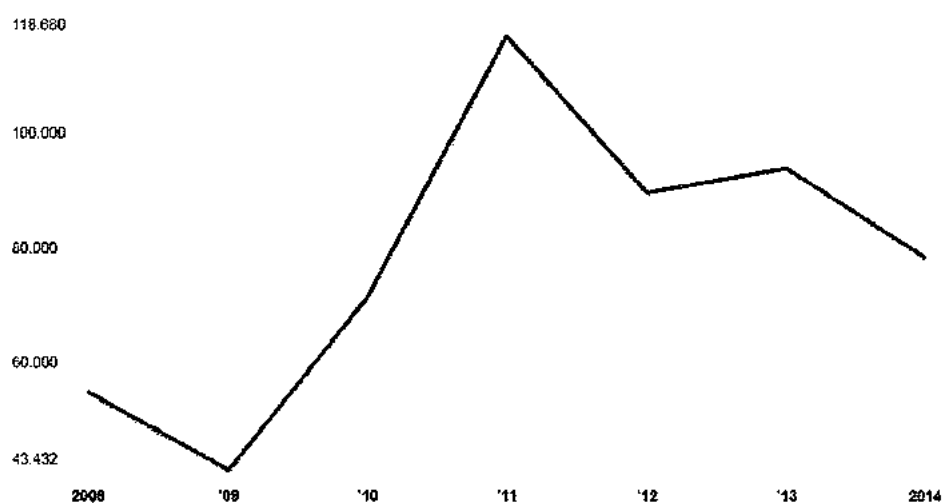
* Cijfers uit Mulier Instituut, 2009. It Giet Oan! Onderzoek naar de betrokkenheid bij en beleving van winterse sporten in Nederland in de winter van 2008/2009

In paragraaf 5.5:

Sterke fluctuatie van leden KNSB

Eind 2015 werd in diverse media bericht over het verliezen van populariteit van de schaatssport, blijkend uit teruglopende ledenaantallen van de KNSB. In het seizoen 2013-2014 liep het ledenaantal terug van ca. 95.000 naar 80.000. KNSB geeft in nieuwsberichten aan dat het ledenaantal altijd al sterk fluctueert, waarbij er een groei is van het aantal leden in jaren met strenge winters. Het aantal leden is veel lager dan in 2001 (ca. 180.000 maar nog altijd een stuk hoger dan het ledenaantal in 2009 (ruim 43.000)). Ook wordt opgemerkt dat (lang) niet alle frequente schaatsers lid zijn van een vereniging.

Figuur: aantal leden van de KNSB (NOS 2015 o.b.v. cijfers KNSB)

Niettemin geeft de KNSB aan dat er zorgen zijn over de aanwas van jonge kinderen, dat de beschikbare faciliteiten onder druk staan vanwege bezuinigingen en dat veel (drukkende) 20ers and 30ers de openingstijden van schaatsbanen als onvoldoende flexibel ervaren.

Hierop anticiperend heeft de KNSB haar visie 'van Podium tot Podium' opgesteld. Daarin wordt onderscheid gemaakt in diverse typen accommodaties, variërend van 'state of the art schaatstempels' waar internationale wedstrijden worden gehouden tot de lokale ijsbaantjes die in de winter in het centrum te vinden zijn.

Een baan in Drenthe bevindt zich op het niveau daartussen, die van het 'streektheater'. Dit zijn de ontmoetingsplaatsen in de regio waar activiteiten worden georganiseerd en verenigingen en liefhebbers uit de regio kunnen trainen. Dit type accommodaties dient van hoge kwaliteit te zijn, met voorzieningen als WIFI, fitness, goede horeca en zelfs ruimtes waar ouders van schaatsende jeugd kunnen werken.

Opmerkingen

- Nationale Zorgatlas (P25): de meest recente gegevens m.b.t. schaatsen zijn nog altijd van 2014. De conclusies bij deze paragraaf veranderen dan ook niet.
- De KNSB heeft geen nieuwer beleidsplan dan reeds was opgenomen. Wel is een stuk tekst toegevoegd over 'van Podium tot Podium'

Andere wijzigingen:

- Tekst werkwijze aangevuld pagina 4
- Let op voetnoot op pagina 21 weghalen
- Wijzigen pagina 24: bezoekerspotentieel > aantal bezoekers
- Let op in bijlage 1: Locatie Hoogeveen 2: Buitenvaart II wordt nummer 3
- Inhoudsopgave herzien
- Onderaan pagina 24 tekst aanpassen laatst paragraaf
- Onderaan pagina 26 bovenaan 27
- Managementsamenvatting: feitelijke situatie in maart 2016 toegevoegd
- Inleiding: feitelijke situatie in maart 2016 toegevoegd

Bronnen toevoegen

NOS.nl, 2015. Cijfers ledenaantallen KNSB, via <http://nos.nl/op3/artikel/2065707-leden-schaatsverenigingen-haken-af.html>.

KNSB, 2013. Van podium tot podium.

Mulier Instituut, 2009. It Giet Oan! Onderzoek naar de betrokkenheid bij en beleving van winterse sporten in Nederland in de winter van 2008/2009

Telefonisch contact met mulier instituut

Het instituut heeft diverse eerdere onderzoeken naar de Nederlandse ijsbanen uitgevoerd.

Gesproken met de directeur dhr. Hugo van der Poel.

V.w.b. een mogelijke ijsbaan in Drenthe:

- Gegevens van eerder onderzoek van Mulier i.o.v. KNSB zijn niet vrij beschikbaar.
- Wel is duidelijk dat de investeringskosten van een nieuwe ijsbaan niet zullen worden terugverdiend. Vaak komt het er op neer dat een groot deel van de kapitaallasten toch bij de overheid terechtkomt.
- Ook het rondkrijgen van een jaarlijkse exploitatie zal zeer moeilijk tot vrijwel onmogelijk zijn. Zelfs in grote steden als Den Haag en Utrecht blijkt dit moeilijk te zijn, waar de bevolkingsdichtheid en ook de bezoekersaantallen veel groter zijn. Bij vervangingsinvesteringen dient doorgaans toch de gemeente bij te springen.
- De Optisport banen (o.a. Breda, Hoorn) draaien wel opvallend goed.

Info | Repro Service Lemmen

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 10 november 2016 14:48
Aan: Ronald Stoffelsma
CC:
Onderwerp: RE: Scan haalbaarheid warmtenet FOC

Hoi, dank voor de info, zag ook al wat in de pers voorbijkomen.
Benieuwd naar hoe het zicht vertaalt in de uiteindelijke aanvraag.
Met vriendelijke groet,

Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie

provincie Drenthe

Postbus 122, 9400 AC | Assen |

**DRENTS
ONDERNEMER.NL**

Van: Ronald Stoffelsma [
Verzonden: maandag 7 november 2016 19:59
Aan:
Onderwerp: Fw: Scan haalbaarheid warmtenet FOC

Hoi
Bijgaand de samenwerking tussen FOC en Ijsbaan op het terrein energie. Wil ik je niet onthouden. Misschien iets om in te brengen bij ph FOC, Ijsbaan, duurzaamheid
Groet Ronald

Verzonden vanaf Samsung-tablet.
----- Oorspronkelijk bericht -----

Van:
Datum: 07-11-16 13:39 (GMT+01:00)
Aan: Ronald Stoffelsma
Onderwerp: FW: Scan haalbaarheid warmtenet FOC
Wanneer is gesprek met schaatsbaan? Ik zit nog op de officiële memo te wachten, maar de inhoud kan je hier lezen. Is een stevige bijdrage aan de exploitatie van de schaatsbaan.
grR

Van:
Verzonden: vrijdag 4 november 2016 11:24
Aan:
Onderwerp: Scan haalbaarheid warmtenet FOC

Beste
Zoals dinsdag 1 november j.l. afgesproken, doe ik je het concept van de scan voor een warmtenet tussen het FOC in Assen en het ijscomplex toekomen.
Zou je hier naar willen kijken.

Wij hebben er met de ingenieurs naar gekeken en volgens ons moet er voldoende thermische energie geproduceerd worden op het ijscomplex om het FOC te verwarmen.

Met vriendelijke groet,

Aanwezig op ma | di | wo | do | vr

Postbus 445 | 9400 AK Assen |

Denk aan het milieu voordat u dit bericht print!

Dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Als dit bericht niet voor u bestemd is, wordt u vriendelijk verzocht dit aan de afzender te melden.

Volg ons ook op:

Disclaimer:

Aan de informatie in deze e-mail en ieder aangehecht databestand kunnen geen rechten worden ontleend. De e-mail is vertrouwelijk en is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. De gemeente Assen aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden, gedateerde informatie of van een onjuiste en onvolledige verzending en ontvangst van informatie.

Info | Repro Service Lemmen

Van: Albert Smit
Verzonden: maandag 3 april 2017 23:20
Aan:
Onderwerp: Re: Brief kunstijsbaan Hoogeveen

Dank je.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 3 apr. 2017 om 22:49 heeft
 geschreven:

ter info.

Met vriendelijke groet,

Statenfractie GroenLinks Drenthe
 fractiemedewerker

----- Forwarded message -----

From: @drentsparlement.nl>
Date: 2017-04-03 17:47 GMT+02:00
Subject: FW: Brief kunstijsbaan Hoogeveen
To: Statencommissie Financien Cultuur Bestuur en Economie
 <StatencommissieBestuurenFinancien@drenthe.nl>
Cc: Statencommissie Omgevingsbeleid <StatencommissieOmgevingsbeleid@drenthe.nl>,
 Fractiemedewerkers <Fractiemedewerkers@drenthe.nl>,
 Gedeputeerden +
 vz/secretaris Extern <Gedeputeerden_vz_secretaris_Extern@drenthe.nl>

Geachte commissieleden,

In overleg met de fractievoorzitters en uw voorzitter zal een agendapunt worden toegevoegd aan de concept-agenda van woensdag 5 april a.s: Ijsbaan in Drenthe.

Dit naar aanleiding van de recente ontwikkelingen over dit dossier. Morgenochtend, dinsdag zal een gewijzigde agenda op de SIS worden geplaatst.

In de bijlage treft u aan een hedenmiddag ontvangen brief van de gemeente Hoogeveen over 'de kunstijsbaan Hoogeveen'.

Deze brief zal eveneens morgen op de Lijst van ingekomen stukken worden geplaatst en op het SIS. U kunt deze brief betrekken bij de beraadslaging.

Met vriendelijke groet,

| Senior statenadviseur | Plv. statengriffier

PROVINCIE DRENTHE | Postbus 122, 9400 AC
Assen

Van: Statengriffie
Verzonden: maandag 3 april 2017 16:44
Aan: .
Onderwerp: FW: Brief kunstijsbaan Hoogeveen

Van: .
Verzonden: maandag 3 april 2017 16:39
Aan: Statengriffie
Onderwerp: Brief kunstijsbaan Hoogeveen

Geachte griffie,

Hierbij stuur ik u namens het college van burgemeester en wethouders van Hoogeveen een brief in verband met de ontwikkelingen voor de kunstijsbaan Hoogeveen.

Ik verzoek u deze brief door te sturen naar alle leden van Provinciale Staten.

Met vriendelijke groet,

Postbus 20.000, 7900 PA HOOGEVEEN | Raadhuisplein 1

T | www.hoogeveen.nl

<http://www.sportiefhoogeveen.nl>

Info | Repro Service Lemmen

Van: i s@drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 4 april 2017 10:42
Aan: Marco Out; Albert Smit; .
CC: . ; Henk Jumelet
Onderwerp: Stukken vergadering Commissie FCBE inzake Usbaan

Beste Bestuurders,

Via onderstaande link vinden jullie de vergaderstukken voor de commissievergadering FCBE morgen in de Statenzaal. Punt 5 op de agenda is Besluitvorming ijs in Drenthe.

<https://www.drentsparlement.nl/Vergaderingen/Statencommissie-Financien-Cultuur-Bestuur-en-Economie-FCBE-1/2017/05-april/13:00>

Met vriendelijke groet,

Info | Repro Service Lemmen

Van:
Verzonden: maandag 12 juni 2017 16:50
Aan: 'post@drenthe.nl'
CC:
Onderwerp: Subsidie IJscocomplex Drenthe t.b.v. GRIFFIE Leden van de Provinciale Staten
Bijlagen: 02315.pdf; 02314.pdf
Urgentie: Hoog

Geachte heer/mevrouw,

Bijgaand twee brieven voor de GRIFFIE t.b.v. de Leden van de Provinciale Staten.

Met vriendelijke groet,

Management assistente – Eenheid Leefomgeving

☎ 14 0592 (0592-366403)

🕒 Afwezig op vrijdag

Disclaimer:

Aan de informatie in deze e-mail en ieder aangehecht databestand kunnen geen rechten worden ontleend. De e-mail is vertrouwelijk en is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. De gemeente Assen aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden, gedateerde informatie of van een onjuiste en onvolledige verzending en ontvangst van informatie.

Provincie Drenthe
GRIFFIE
Leden van de Provinciale Staten
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Contactpersoon Dhr. Ronald
Stoffelsma
Telefoon 14 0592
Bezoekadres Noordersingel 33
Uw brief van -
Uw kenmerk 13/2/2017000959
Ons kenmerk 2017-02315
Datum 12 juni 2017
Verzenddatum 12/6

Onderwerp Subsidie IJscapex Drenthe

Geachte leden,

Bijgevoegd treft u in afschrift de brief die wij vandaag aan het college van Gedeputeerde Staten sturen. Dit betreft de voorgenomen besluitvorming inzake de subsidietoekenning voor een kunstijsbaan in Drenthe.

Het complete dossier IJscapex/IceWorld Drenthe bevat veel bedrijfsgevoelig informatie van de initiatiefnemers. In het kader van de toetsingsprocedure zijn hiervoor Geheimhoudingsverklaringen opgesteld.

Indien gewenst kunt u de strikt vertrouwelijke bijlagen van het dossier IceWorld/IJscapex inzien.

Wij vertrouwen erop u hiermee naar behoren geïnformeerd te hebben.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,

burgemeester

M.L.J. Out

gemeentesecretaris

T. Dijkstra

In afschrift aan:

- College van Gedeputeerde Staten
- Initiatiefnemer Koenen Bouw/Volker Wessels
- Provincie, Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie,

Bijlagen:

- Brief aan college van GS inzake subsidie IJscapex Drenthe, d.d. 12 juni 2017

Gedeputeerde Staten van de provincie Drenthe
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Contactpersoon Dhr. R.Stoffelsma
Telefoon 14 0592
Bezoekadres Noordersingel 33
Uw brief van -
Uw kenmerk 13/2/2017000959
Ons kenmerk 2017-02314
Datum 12 juni 2017
Verzenddatum 12/6

Onderwerp Subsidie IJscapex Drenthe

Geacht college,

In het kader van uw voorgenomen besluitvorming inzake de subsidietoekenning voor een kunstijsbaan in Drenthe, vragen wij uw aandacht voor het volgende.

Naar aanleiding van een recent bericht in de media, waarin werd gesteld dat er geen (hernieuwde) subsidieaanvraag voor de kunstijsbaan in Assen is ingediend, hecht ons college er aan u te herinneren aan onze recente correspondentie. Wij hopen hiermee te voorkomen dat er een misverstand zou kunnen ontstaan omtrent de status van het verzoek tot de provinciale bijdrage.

Op 11 mei jl. heeft ons college u een brief gestuurd met daarin het verzoek tot heroverweging van de subsidieafwijzing IceWorld Drenthe (van initiatiefnemer Koenen Bouw/Volker Wessels), evenals een verzoek het beschikbare bedrag van € 5 miljoen voor de bovenregionale sportvoorziening toe te kennen aan de Asser plannen. Op 15 mei jl. heeft u de ontvangst van deze subsidieaanvraag bevestigd met kenmerk 201701472-00695906 'Subsidieaanvraag ijscomplex in Assen'. In deze brief staat dat de gemeente Assen nader geïnformeerd wordt over de verdere afhandeling hiervan.

Ter volledigheid sturen wij u bijgaand (nogmaals) het complete dossier IceWorld/IJscapex Drenthe, waarbij wij mede namens de initiatiefnemer willen benadrukken dat deze bijlagen zeer vertrouwelijk zijn.

Tevens is door ons college op 9 mei jl., als derde belanghebbende, bezwaar ingediend tegen de afwijzing van de subsidieaanvraag van Koenen Bouw/Volker Wessels van 28 december 2016. Ook hiervan is door ons op 11 mei jl. een bevestiging ontvangen. Vandaag worden de gronden van het bezwaar bij uw college ingediend.

Wij hopen dat uw besluitvorming in de vervolprocedure recht doet aan de belangen van betrokken partijen, met de daarbij behorende zorgvuldigheid.

Deze brief wordt in afschrift verstuurd aan Provinciale Staten van de provincie Drenthe.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,

burgemeester

M.L.J. Out

gemeentesecretaris

T. Dijkstra

In afschrift aan:

Provinciale Staten

-Koenen Bouw/Volker Wessels

-Provincie, Coördinatie & Vestigingsklimaat & Acquisitie

Bijlagen:

-Vertrouwelijk dossier IceWorld/IJscapex Drenthe

Info | Repro Service Lemmen

Van:
Verzonden: maandag 12 juni 2017 16:50
Aan: 'post@drenthe.nl'
CC:
Onderwerp: Subsidie IJscapex Drenthe t.b.v. het college GS
Bijlagen: 02315.pdf; 02314.pdf
Urgentie: Hoog

Geachte heer/mevrouw,

Bijgaand twee brieven voor het college van GS.
Seraat ontvangt u strikt vertrouwelijke bijlagen (per we transfer) welke **alleen voor GS** bestemd zijn.

Met vriendelijke groet,
I
Management assistente – Eenheid Leefomgeving

☎ 14 0592 (0592-366403)

🕒 Afwezig op vrijdag

Disclaimer:

Aan de informatie in deze e-mail en ieder aangehecht databestand kunnen geen rechten worden ontleend. De e-mail is vertrouwelijk en is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. De gemeente Assen aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden, gedateerde informatie of van een onjuiste en onvolledige verzending en ontvangst van informatie.

Provincie Drenthe
GRIFFIE
Leden van de Provinciale Staten
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Contactpersoon Dhr. Ronald
Stoffelsma
Telefoon 14 0592
Bezoekadres Noordersingel 33
Uw brief van -
Uw kenmerk 13/2/2017000959
Ons kenmerk 2017-02315
Datum 12 juni 2017
Verzenddatum 12/6

Onderwerp Subsidie IJscapex Drenthe

Geachte leden,

Bijgevoegd treft u in afschrift de brief die wij vandaag aan het college van Gedeputeerde Staten sturen. Dit betreft de voorgenomen besluitvorming inzake de subsidietoekenning voor een kunstijsbaan in Drenthe.

Het complete dossier IJscapex/IceWorld Drenthe bevat veel bedrijfsgevoelig informatie van de initiatiefnemers. In het kader van de toetsingsprocedure zijn hiervoor Geheimhoudingsverklaringen opgesteld.

Indien gewenst kunt u de strikt vertrouwelijke bijlagen van het dossier IceWorld/IJscapex inzien.

Wij vertrouwen erop u hiermee naar behoren geïnformeerd te hebben.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,

burgemeester

M.L.J. Out

gemeentesecretaris

T. Dijkstra

In afschrift aan:

- College van Gedeputeerde Staten
- Initiatiefnemer Koenen Bouw/Volker Wessels
- Provincie, Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie,

Bijlagen:

- Brief aan college van GS inzake subsidie IJscapex Drenthe, d.d. 12 juni 2017

Gedeputeerde Staten van de provincie Drenthe
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Contactpersoon Dhr. R.Stoffelsma
Telefoon 14 0592
Bezoekadres Noordersingel 33
Uw brief van -
Uw kenmerk 13/2/2017000959
Ons kenmerk 2017-02314
Datum 12 juni 2017
Verzenddatum 12/6

Onderwerp Subsidie IJscaplex Drenthe

Geacht college,

In het kader van uw voorgenomen besluitvorming inzake de subsidietoekenning voor een kunstijsbaan in Drenthe, vragen wij uw aandacht voor het volgende.

Naar aanleiding van een recent bericht in de media, waarin werd gesteld dat er geen (hernieuwde) subsidieaanvraag voor de kunstijsbaan in Assen is ingediend, hecht ons college er aan u te herinneren aan onze recente correspondentie. Wij hopen hiermee te voorkomen dat er een misverstand zou kunnen ontstaan omtrent de status van het verzoek tot de provinciale bijdrage.

Op 11 mei jl. heeft ons college u een brief gestuurd met daarin het verzoek tot heroverweging van de subsidieafwijzing IceWorld Drenthe (van initiatiefnemer Koenen Bouw/Volker Wessels), evenals een verzoek het beschikbare bedrag van € 5 miljoen voor de bovenregionale sportvoorziening toe te kennen aan de Asser plannen. Op 15 mei jl. heeft u de ontvangst van deze subsidieaanvraag bevestigd met kenmerk 201701472-00695906 'Subsidieaanvraag ijscomplex in Assen'. In deze brief staat dat de gemeente Assen nader geïnformeerd wordt over de verdere afhandeling hiervan.

Ter volledigheid sturen wij u bijgaand (nogmaals) het complete dossier IceWorld/IJscaplex Drenthe, waarbij wij mede namens de initiatiefnemer willen benadrukken dat deze bijlagen zeer vertrouwelijk zijn.

Tevens is door ons college op 9 mei jl., als derde belanghebbende, bezwaar ingediend tegen de afwijzing van de subsidieaanvraag van Koenen Bouw/Volker Wessels van 28 december 2016. Ook hiervan is door ons op 11 mei jl. een bevestiging ontvangen. Vandaag worden de gronden van het bezwaar bij uw college ingediend.

Wij hopen dat uw besluitvorming in de vervolprocedure recht doet aan de belangen van betrokken partijen, met de daarbij behorende zorgvuldigheid.

Deze brief wordt in afschrift verstuurd aan Provinciale Staten van de provincie Drenthe.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,

burgemeester

M.L.J. Out

gemeentesecretaris

T. Dijkstra

In afschrift aan:

Provinciale Staten

-Koenen Bouw/Volker Wessels

-Provincie, Coördinatie & Vestigingsklimaat & Acquisitie

Bijlagen:

-Vertrouwelijk dossier IceWorld/IJscapex Drenthe

Info | Repro Service Lemmen

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 13 juni 2017 16:22
Aan: Ronald Stoffelsma
CC:
Onderwerp: ter informatie Statenstuk en brief Assen IJs
Bijlagen: 24-3.1-2017001760 Afwijzing bijdrage bovenregionale sportvoorziening Assen.pdf;
2017-801 (24-3.1-2017001617) Kunstijvoorziening.pdf

Hallo Ronald,

Ter informatie in de bijlage een brief van ons college over jullie verzoek van 11 mei 2017/12 juni 2017 en het Statenstuk zoals het naar PS is verzonden.

Met vriendelijke groet,

Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie

provincie Drenthe

Postbus 122, 9400 AC | Assen |

**DRENTS
ONDERNEMER.NL**

Aan:
het college van Burgemeester en Wethouders
van Assen
Postbus 30018
9400 RA ASSEN

Assen, 13 juni 2017
Ons kenmerk 24/3.1/2017001760 (201701472-00700844)
Behandeld door .
Onderwerp: Afwijzing bijdrage bovenregionale sportvoorziening Assen

Geacht college,

Op 12 juni 2017 ontvingen wij uw brief waarin u verwijst naar uw schrijven van 11 mei 2017 met daarin het verzoek tot heroverweging van de subsidieafwijzing aan Koenen Bouw BV inzake Ice World Drenthe en tevens het verzoek de beschikbare bijdrage van € 5 miljoen voor de bovenregionale sportvoorziening toe te kennen aan de Asser plannen. In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit

Wij hebben besloten uw verzoek om een bijdrage van € 5 miljoen voor een bovenregionale sportvoorziening af te wijzen.

De Asser plannen zijn door Koenen Bouw ontwikkeld en opgesteld en eind 2016 bij ons ingediend. De businesscase als onderdeel van die aanvraag is in maart 2017 door ons, mede op basis van een onafhankelijke second opinion, als 'niet robuust genoeg' beoordeeld. Daarmee werd de subsidieaanvraag afgewezen.

Omdat wij perspectief wilden houden op de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe, hebben wij u vervolgens de gelegenheid gegeven de plannen verder te ontwikkelen en de benoemde risico's weg te nemen of ervoor garant te staan. Deze garantie moest bekrachtigd zijn in een openbaar raadsbesluit. Dit is in ons besluit van 28 maart 2017 als volgt verwoord:

"Wij zijn voornemens om de eerder genoemde bijdrage voor één van de gemeenten in 2017 beschikbaar te houden, onder de voorwaarden dat:

A. Er sprake is van een sluitende businesscase op grond waarvan de betreffende gemeente de realisatie en dekking van de investering, die zicht geeft op een duurzame exploitatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening, garandeert en

**B. Deze garanties bekrachtigd zijn in een gemeenteraadsbesluit.
Aanvragen worden op volgorde van binnenkomst behandeld."**

Om de volgende redenen hebben wij besloten uw aanvraag af te wijzen.

1. Er wordt niet voldaan aan de door ons gestelde voorwaarden in ons besluit van 28 maart 2017.
2. Daarnaast is de aan u gevraagde garantstelling, bevestigd in een raadsbesluit, niet ingediend.
3. U hebt met uw brief van 11 mei 2017 laten weten dat u het principiële onjuist vindt om als overheid garant te staan voor een private investering van de omvang van Ice World.
4. Wij hebben van u geen nadere informatie gekregen over de realisatie en/of exploitatie van de ijsbaan. Met andere woorden: er zijn geen nieuwe ter zake doende feiten en omstandigheden door u aangeleverd. Een en ander leidt dan ook niet tot een ander besluit over uw verzoek van 11 mei 2017, dan het op 28 maart 2017 door ons college genomen besluit over de afwijzing van de subsidieaanvraag van Koenen Bouw BV.

Juridisch kader

Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:

- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017

Wij melden u tot slot dat de gevraagde heroverweging in uw brieven van 11 mei 2017 en 12 juni 2017 loopt via de bezwaarprocedure.

Nadere informatie

Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met telefoonnummer

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, secretaris

voorzitter

Bezwaar

Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan, hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit.

Voor meer informatie over de bezwaarprocedure verwijzen wij u naar

<http://www.provincie.drenthe.nl/loket/bezwaarschriften>.

Afschrift aan: Provinciale Staten van Drenthe

Statenstuk 2017-801

Provinciale bijdrage voor de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe

---

Voorgestelde behandeling:

- Statencommissie Financiën, Cultuur, Bestuur en Economie op 28 juni 2017
- Provinciale Staten op 12 juli 2017
- fatale beslisdatum: niet van toepassing

Behandeld door
Portefeuillehouder: de heer H.G. Jumelet

e-mail

Inleiding

a. Algemeen

In de Nota van aanbidding van de Voorjaarsnota 2016 is een mogelijke investeringsondersteuning voor een bovenregionale sportvoorziening (ijsbaan) opgenomen als een van de projecten in het kader van de Investeringsagenda.

Met het stellen van een deadline voor het indienen van de subsidieaanvragen in oktober 2016 is er flinke voortgang gekomen in de doorontwikkeling van de ijsbaanplannen in Hoogeveen en Assen. De businesscases als onderdeel van de aanvragen die voor 1 januari 2017 door Koenen Bouw en Stichting Kunstijsbaan Hoogeveen en omgeving zijn ingediend, zijn in maart 2017 door ons college, mede op basis van een onafhankelijke second opinion, als 'niet robuust genoeg' beoordeeld. Daarmee zijn de twee subsidieaanvragen afgewezen.

Perspectief blijven bieden

Omdat wij perspectief wilden houden op de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe, hebben wij vervolgens de desbetreffende gemeenten de gelegenheid gegeven de plannen verder te ontwikkelen en de benoemde risico's weg te nemen of ervoor garant te staan. Deze garantie moest bekrachtigd zijn in een openbaar raadsbesluit. Dit hebben wij in ons besluit van 28 maart 2017 als volgt verwoord:

"Wij zijn voornemens om de eerder genoemde bijdrage voor een van de gemeenten in 2017 beschikbaar te houden, onder de voorwaarden dat:

- A. er sprake is van een sluitende businesscase op grond waarvan de desbetreffende gemeente de realisatie en dekking van de investering, die zicht geeft op een duurzame exploitatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening, garandeert en*
  - B. deze garanties bekrachtigd zijn in een gemeenteraadsbesluit.*
- Aanvragen worden op volgorde van binnenkomst behandeld."*

Met onze brief van 13 april 2017, kenmerk 15/3.1/2017001134, hebben wij de besluitvormingsprocedure voor het beschikbaar stellen van een provinciale bijdrage voor een bovenregionale kunstijsvoorziening uiteengezet. De nieuwe aanvraag van de gemeente Hoogeveen is op 4 april 2017 in behandeling genomen conform de beschreven procedure.

De gemeente Assen heeft ons op 12 juni 2017 een brief gestuurd, waarin zij verwijst naar de brief van 11 mei 2017 met daarin:

1. het verzoek tot heroverweging van de subsidieafwijzing van Koenen Bouw BV inzake IceWorld Drenthe en
2. een verzoek om de beschikbare bijdrage van € 5 miljoen voor de bovenregionale sportvoorziening toe te kennen aan de Asser plannen.

Op de brief van 11 mei hebben wij op 1 juni 2017 geantwoord en u hebt hiervan een afschrift ontvangen met het kenmerk 22/3.2/2017001578.

De gevraagde heroverweging in de brieven van 11 mei en 12 juni 2017 loopt via de reguliere bezwaarprocedure van de Commissie rechtsbescherming.

Er zijn geen nieuwe ter zake doende feiten en omstandigheden aangeleverd door de gemeente Assen. Een en ander leidt dan ook niet tot een ander besluit over dit verzoek van de gemeente Assen van 11 mei 2017, dan het op 28 maart 2017 door ons college genomen besluit over de afwijzing van de subsidieaanvraag van Koenen Bouw BV.

b. Europese aspecten

De gemeente is verantwoordelijk voor de toetsing op onder andere staatssteun. In onze voorwaarden nemen wij op dat de provinciale middelen beschikbaar gesteld worden wanneer de financiering van de kunstijsvoorziening strookt met de toepasselijke staatssteunregels.

c. Economie/werkgelegenheid

Exploitatiefase

Personeel in vaste bezetting circa 10 fte, daarbij 10 fte op losse contracten ten behoeve van horeca, winkel, et cetera. In totaal is er werkgelegenheid voor 40 mensen bij de kunstijgbaan als schaatstrainers en dergelijke ook worden meegerekend. Daarnaast is er sprake van indirecte werkgelegenheid (leveranties, accountant, onderhoud) van circa 10 fte.

Realisatiefase

De bouw van het geheel zorgt voor tijdelijke werkgelegenheid. Ervaring van andere vergelijkbare projecten leert dat per € 100.000,- aan bouwkosten er één jaar werkgelegenheid is. Dus bij bouwkosten van € 12 miljoen + € 3 miljoen infrastructuur = € 15 miljoen levert dit 150 mensjaar werk (bron: gemeente Hogeveen).

d. Participatie

- Gemeente Hogeveen: aanvrager, eindverantwoordelijk voor de realisatie/bouw en de exploitatie.
- KNSB als belangenbehartiger voor de schaatssport.
- Gemeente Assen als ondersteuner voor de realisatie van het initiatief ICE World.

e. Bezwaar

Wij hebben u bij brief van 1 juni 2017 geïnformeerd over onze reactie op de brief van de gemeente Assen van 11 mei 2017. De gemeente Assen als derde-belanghebbende en ook Koenen Bouw hebben een bezwaarschrift ingediend tegen de subsidieafwijzing van de aanvraag van Koenen Bouw van 28 december 2016. Dit wordt conform de gebruikelijke bezwaarprocedure behandeld.

Advies

1. Een eenmalige investeringsondersteuning te verstrekken van maximaal € 5 miljoen uit de Reserve Investeringsagenda voor de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe, opdat Gedeputeerde Staten een beschikking aan de gemeente Hogeveen kunnen afgeven onder de voorwaarden dat:
  - a. de bovenregionale kunstijsvoorziening vóór 31 december 2019 gerealiseerd is en in gebruik genomen;
  - b. de gemeente ervoor zorgt dat de aanleg en exploitatie strookt met de geldende wet- en regelgeving (onder andere Europese regels ten aanzien van staatssteun en de fiscale invulling ten aanzien van de btw);
  - c. de provinciale bijdrage voor de bovenregionale kunstijsvoorziening zich beperkt tot de investeringsondersteuning van maximaal € 5 miljoen zonder btw-component.

Doelstelling uit de begroting

7.3 Dynamisch Drenthe: sport

Argumenten

1.1. *Het voorstel past in de Investeringsagenda.*

- Duurzaamheid: het betreft een energieneutraal concept met innovatieve toepassingen en er wordt gestreefd naar een BREEAAM-certificering. Dat is hét instrument om integraal de duurzaamheid van nieuwe gebouwen, bestaande gebouwen, gebieden en sloopprojecten te meten en te beoordelen.
- Werkgelegenheid: er worden zowel in de realisatie-, als de exploitatiefase directe en indirecte arbeidsplaatsen gecreëerd. In de inleiding is dit reeds verwoord.
- Sociale cohesie: sport en dus ook schaatsen verbindt; schaatsverenigingen en individuele schaatsers kunnen in Drenthe weer volop schaatsen in een kunstijsvoorziening van deze tijd. Verenigingen hebben kans oud-leden weer aan te trekken en nieuwe leden te werven.
- Zichtbaarheid inwoners: met de realisatie van deze bovenregionale kunstijsvoorziening in Hoogeveen wordt een schaatsvoorziening voor inwoners in en buiten Drenthe gecreëerd.

1.2. *De gemeente Hoogeveen voldoet met haar garantstelling aan de gestelde voorwaarden.*

Er is sprake van een sluitende businesscase op grond waarvan de gemeente Hoogeveen de realisatie en dekking van de investering, die zicht geeft op een duurzame exploitatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening, garandeert. Deze garanties zijn bekrachtigd in een gemeenteraadsbesluit. Door de voorwaarde te stellen dat de voorziening ook in gebruik moet worden genomen, ligt de verantwoordelijkheid bij de gemeente en draagt zij met deze voorwaarde het risico.

1.3. *Door de bijdrage onder voorwaarden toe te kennen verwachten wij dat de provinciale middelen doelmatig en rechtmatig besteed worden.*

Nadat een provinciale bijdrage is toegekend vindt uiteraard verfijning van het plan plaats in de realisatiefase. Dit kan invloed hebben op de businesscase en de exploitatie. Door de afgegeven garantstelling door de gemeente ligt het risico hiervoor bij de gemeente.

Door het stellen van voorwaarden ligt de verantwoordelijkheid voor de realisatie en het opvangen van eventuele afwijkingen bij de gemeente.

1.4. *Eventuele risico's ten aanzien van bouw, realisatie en exploitatie worden met het stellen van deze voorwaarden bij de gemeente gelaten.*

Aspecten zoals staatssteun en fiscaliteit worden na de toekenning van provinciale middelen door de gemeente nader uitgewerkt. Wij gaan er hierbij van uit dat dit binnen de gestelde wet- en regelgeving plaatsvindt. De bevoorschotting van de provinciale bijdrage vindt plaats conform artikel 2.9, lid 4, van de Algemene subsidieverordening (ASV) 2017, wanneer er voldaan is aan de gestelde voorwaarden. De gestelde termijn van realisatie voor 31 december 2019 sluit aan bij de door de gemeente Hoogeveen ingediende plannen. Zij streven ernaar dat in het schaatsseizoen 2019-2020 geschaatst kan worden.

- 1.5. *Met het toekennen van een provinciale bijdrage van maximaal € 5 miljoen aan de gemeente Hoogeveen is er zicht op de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe.* Conform de boodschap in de Nota van aanbidding bij de Begroting 2017 hebben wij aangegeven dat wij bereid zijn u een voorstel te doen om een regionale sportvoorziening (een ijsbaan) het laatste steuntje in de rug te bieden via een eenmalige investeringsondersteuning van maximaal € 5 miljoen.
- 1.6. *De beoogde bijdrage is opgenomen in de Investeringsagenda* Bij de Nota van aanbidding 2016 en de Voorjaarnota 2017 is een bijdrage van maximaal € 5 miljoen voor een bovenregionale kunstijsvoorziening opgenomen. Na vaststelling van dit besluit zal de provinciale begroting hierop aangepast worden.

Tijdsplanning

Realisatie en ingebruikname is volgens de planning van de gemeente Hoogeveen voorzien in het schaatsseizoen 2019-2020.

Financiën

In de Voorjaarsnota 2017 is aangegeven dat binnen de Reserve Investeringsagenda voor een bovenregionale sportvoorziening (ijsbaan) een bedrag van € 5 miljoen is opgenomen. Wanneer uw Staten besluiten de bijdrage toe te kennen zal het budget in de eerstvolgende begrotingswijziging worden opgenomen vanuit de reserve.

Monitoring en evaluatie

Vindt plaats via de reguliere planning&controlcyclus en rapportages in het kader van de Investeringsagenda.

Communicatie

De pers wordt geïnformeerd met een persbericht en een persbriefing. De gemeenten Assen en Hoogeveen en de KNSB zijn specifiek op de hoogte gebracht door middel van een afschrift van dit statenstuk.

Bijlagen

1. Raadsvoorstel gemeente Hoogeveen
2. Bijlage bij Raadsvoorstel: businessplan 2.0 (inclusief bijlagen)
3. Bijlage bij Raadsvoorstel: 'juridisch advies staatssteun' (versie 1 juli 2016)

Ter inzage in kamer C0.39

Niet van toepassing.

Assen, 13 juni 2017

Kenmerk: 24/3.1/2017001617

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

J.J. van Aartsen, voorzitter

mevrouw mr. A.M. van Schreven, secretaris

Provinciale Staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 13 juni 2017, kenmerk 24/3.1/2017001617;

BESLUITEN:

een eenmalige investeringsondersteuning te verstrekken van maximaal € 5 miljoen uit de Reserve Investeringsagenda voor de realisatie van een bovenregionale kunstijsvoorziening in Drenthe, opdat Gedeputeerde Staten een beschikking aan de gemeente Hogeveen kunnen afgeven onder de voorwaarden dat:

- a. de bovenregionale kunstijsvoorziening vóór 31 december 2019 gerealiseerd is en in gebruik genomen;
- b. de gemeente ervoor zorgt dat de aanleg en exploitatie strookt met de geldende wet- en regelgeving (onder andere Europese regels ten aanzien van staatssteun en de fiscale invulling ten aanzien van de btw);
- c. de provinciale bijdrage voor de bovenregionale kunstijsvoorziening zich beperkt tot de investeringsondersteuning van maximaal € 5 miljoen zonder btw-component.

Assen, 12 juli 2017

Provinciale Staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

wa/coll.

Van: @drentsparlement.nl>
Verzonden: zaterdag 24 juni 2017 16:15
Aan: Albert Smit; Ruud Wiersema
Onderwerp: Toelichting business case IceWorld

Dag Albert en Ruud,

Ik wou jullie nog even bedanken voor de toelichting gisteren. Ik heb nagekeken wat wij als Statenleden aan informatie hebben inzake de business case IceWorld en dat is inderdaad eigenlijk alleen maar de brochure. Nou weet ik dat wij de strikt vertrouwelijke bijlagen bij de business case bij de gemeente mogen inzien. Maar ik vraag mij af of er niet wat meer info is die nu gedeeld zou kunnen worden. Zo ben ik benieuwd naar de financiële opbouw van de benodigde investeringen en de opbouw van de financiering. Dit verzoek om meer informatie heb ik ook gedaan aan :

Kan ik in elk geval a.s. maandag om 17.00 uur op het gemeentehuis de strikt vertrouwelijke stukken inzien? Bij deze het officiële verzoek. In het verlengde van voorgaande vraag ik mij overigens ook af hoe jullie eventuele (openbare) besluitvorming door de Staten zien over jullie plan, dat kan natuurlijk niet o.b.v. alleen een brochure.

Verder heb ik even bij de provincie geïnformeerd naar de omvang van de garanties die van de gemeente Assen worden verwacht en daarop werd aangegeven dat alleen garanties worden verwacht voor de investering in de kunstijsbaan sec en niet voor de totale investering van 40 miljoen euro. Uitgaande van een investering in de kunstijsbaan van zeg 20 miljoen euro (een aanname van mij!), een gemeentelijke bijdrage van 2,5 miljoen, een gemeentelijke garantie van 2,5 miljoen, een optimalisatie van de business case twv 2,5 miljoen euro en een provinciale bijdrage van 5 miljoen euro, zou ik dan uitkomen op (extra) garanties van de gemeente twv 7,5 miljoen euro. Dat is dus heel wat minder dan de 40 miljoen euro waar we het gisteren over hadden.

Ik ben benieuwd naar jullie reacties en hoop wat meer info te kunnen ontvangen.

Hartelijke groeten,

Verstuurd vanaf mijn iPad

Verklaring van afgifte *provincie Drenthe*

Op 12-6-17 is bij het Provinciehoofd te Assen
een brief/pakketje afgegeven betreffende:

aanvulling op bezwaarschrift

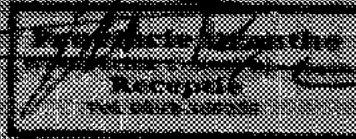
Bovenstaande is ingediend door de heer

[redacted], gemeente Assen

Bovenstaande is in ontvangst genomen door:

[redacted]

medewerker van de Regionale Onderzoeening van de provincie Drenthe.

Info | Repro Service Lemmen

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: woensdag 14 december 2016 10:49
Aan: Ronald Stoffelsma; @volkerwessels.com'
Onderwerp: Indieningstermijn

Goedemorgen en Ronald,

Om elkaar goed te informeren stuur ik deze mail, vandaag is er op verzoek van de KNSB een toelichtend gesprek geweest. Door Henk Jumelet is in dat gesprek een toelichting gegeven op het proces en de beslissing om een indieningstermijn te stellen.

Wellicht ten overvloede, maar toch even voor de helderheid het volgende.

Ons college hanteert 1 januari 2017 als harde datum voor de indiening van plannen voor kunstijns in Drenthe. Aanvragen die voor die datum worden ingediend, worden in behandeling genomen.

Ik heb begrepen dat in het bestuurlijk gesprek wat vorige week vrijdag gevoerd is met een deel van het college in Assen over o.a. FOC dit ook is gecommuniceerd.

Als er vragen zijn neem dan even contact met me op.

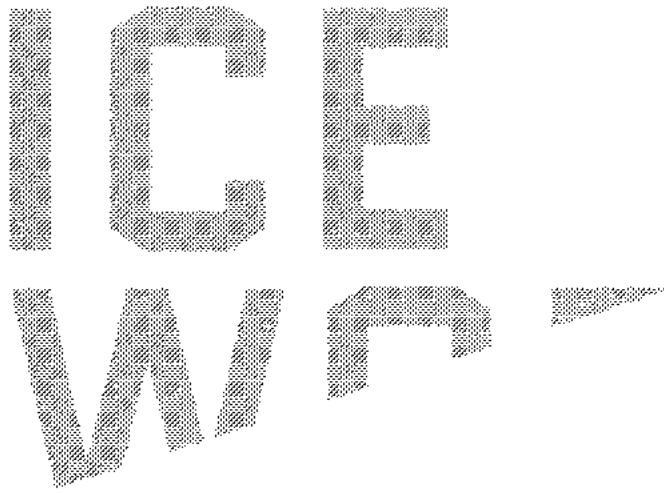
Met vriendelijke groet,

Coördinatie Vestigingsklimaat & Acquisitie

provincie **Drenthe**

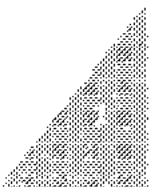
Postbus 122, 9400 AC | Assen | T (0592) 36 52 08 |

Businesscase

Assen - december 2016

Inhoudsopgave

1 Managementsamenvatting	p 3
2 Strategie	p 7
3 Organisatie en management	p 19
4 Risicomanagement	p 31
5 Stakeholders	p 36
6 Impressie beelden	p 41
7 Financiën	p 43
Bijlage 1 – Exploitatie van de schaatsbanen	p 61
Bijlage 2 – Exploitatie van de horeca	p 68
Bijlage 3 – Steunbetuigingen en intentieovereenkomsten	p 73

1 Ice World Drenthe - faciliteert Bruisend Drenthe

Managementsamenvatting

Tijd voor een modern complex

Rondom het TT-circuit is sprake van een forse gebiedsontwikkeling die Assen en Drenthe nationaal en internationaal op de kaart gaat zetten. VolkerWessels heeft een businesscase opgesteld voor de realisatie van Ice World Drenthe op deze plek, een ijscomplex met diverse ijssporten in combinatie met Terra Experience, een indoorattractie waar bezoekers op spectaculaire wijze op een reis naar het middelpunt der aarde worden gevoerd. Onderhavig businessplan betreft de realisatie en haalbaarheid van het ijscomplex. Voor Terra Experience is een aparte businesscase opgesteld.

In Assen is lange tijd een ijsbaan geëxploiteerd, die voor recreanten en voor professionele sporters een belangrijke functie had. Die accommodatie voldeed niet meer. Het is tijd voor een modern complex, dat wel aan de verwachtingen en eisen van de huidige tijd kan voldoen. Het ijscomplex verbindt op revolutionaire wijze recreatie, topsport en gezondheid met duurzaamheid. De beide business case versterken elkaar.

Multifunctioneel ijscomplex

Het ijscomplex bestaat uit een snelle wedstrijd baan van 400 meter, een multifunctionele ijsvloer voor ijshockey en shorttrack, een spectaculaire skipiste en een bevroren steile wand. Recreanten en professionals uit binnen- en buitenland komen hier om zelf te schaatsen, ijshockeyen, skiën, ijscrossen en ijsklimmen. Of om te genieten van wedstrijden in deze sporten. Ook kunnen ze een slipcursus of rijvaardigheidstraining doen. Het ijscomplex is tevens een kweekvijver voor nieuw schaatstalent. Ten slotte zijn er mogelijkheden voor shoppen, wellness, vergaderingen, concerten en voor een bezoek aan Terra Experience. Sport, snelheid en sociaal zijn de kernbegrippen waarmee het merk Ice World Drenthe lading zal krijgen. Deze begrippen sluiten 100% aan bij het merk TT.

Sport en show

Ice World Drenthe biedt veel kansen. Voor sport en gezondheid, werkgelegenheid, educatie en innovatie; enkele speerpunten van het provinciaal en gemeentelijk beleid. De vraag naar attractieve en educatieve evenementen neemt toe, evenals de trends op het gebied van ijssporten, zoals shorttrack. Drenthe heeft nog geen grote evenementenhal waar zowel beurzen, shows als grote concerten kunnen worden gegeven.

Met de hal van de 400-meterbaan en het separate ijshockeyveld beschikt het ijscomplex over een evenementenlocatie van formaat. Volop ruimte voor grote concerten, dance-events, Holiday on Ice, ijssculptuur-tentoonstellingen, ijsshows als Frozen, Supercross en Red bull of Monsterenergy-evenementen. De grote hal beschikt over meer dan 6000 staanplaatsen en 1200 zitplaatsen en de ijshockeyhal biedt 1250 zitplaatsen.

Horeca en retail

Op de begane grond is een centraal horecaplein. Met onder andere een thematische skihut en restaurants boven en beneden voor gezond eten en drinken. Voor zakelijke doelgroepen kan een ruimte worden afgesloten voor het houden van bijeenkomsten en vergaderingen. Langs de omloop om het verdiept aangelegde ijshockeyveld zijn functies gesitueerd als try-and-buy retail, een educatiecentrum over duurzaam opgewekte energie en een wellness center met daarbij onder andere fitness en fysiotherapie.

Diverse doelgroepen

Zo is het ijscomplex een multifunctioneel gebouw. Door de verschillende ruimtes effectief en efficiënt te gebruiken, wordt een diversiteit aan doelgroepen bediend. Sporters, topsporters, recreanten, ouders met kinderen, fans, toeschouwers, vrijwilligers, sportverenigingen, scholen en concertgangers. Uit binnen- en buitenland.

Gunstige ligging

Vanuit noordelijke richting is in de bocht voor het TT-circuit het in het oog springende, witte ijscomplex meteen zichtbaar. Een uitvergrote ijskristal met gefacetteerde lijnen in de gevel, die invallend licht weerkaatsen en breken en een prachtig lichtspel opleveren. Gezien vanaf de A28 vormt de skihal een markant baken in het landschap. Aan de oostzijde sluit het ijscomplex aan op het prachtige beekdalgebied. Door de ligging van diverse waterpartijen oogt het ijscomplex als een modern ruimteschip in een eeuwenoud landschap. Het ijscomplex en Terra Experience zijn bereikbaar via dezelfde toegangsweg en delen een gezamenlijke parkeergelegenheid.

Kristalhelder ontwerp

Het ijscomplex is een transparant gebouw. De dichte bovenrand is opgebouwd uit witte panelen met variatie in glans, textuur en wittinten, die door wisseling van invallend (zon)licht een steeds veranderend beeld geven. Dit veranderende karakter wordt in de avond doorgezet via immense led-lichtstrepen op de gevel. Onder de bovenrand is het thema open-dicht speels uitgewerkt. De glazen gevel heeft niet over de gehele hal dezelfde vorm, wat resulteert in een spannend beeld en wat het spel van de gevellijnen

versterkt. Door de transparantie zijn de schaatsers zichtbaar. Een enorm venster aan de bovenzijde van de skihal biedt zicht op skiërs die aan de afdaling beginnen. En een groot venster onderaan toont de ijsklimwand waar bezoekers juist de beweging naar boven maken. De dynamiek van de gevel reflecteert de dynamiek binnen in het gebouw.

Logische routing

Een heldere routing, het scheiden van bezoekersstromen en de logische posities van de diverse functies dragen bij aan een prettige beleving van het gebouw en de attractieve kwaliteit ervan. De entree vormt het hart van de accommodatie. De meest korte en logische looproutes, zichtlijnen en beleving zijn leidend, het programma is daaromheen aangelegd. De bezoeker heeft bij binnenkomst zicht op beide ijsbanen, de skihal en het restaurant. Vanuit het restaurant – beneden én boven – is er zicht op beide ijsbanen, de klimhal en de skihal.

Majeure materialen

De materiaalkeuzes voor het gebouw zijn duurzaam, hoogwaardig en “hufterproof”. De gevel van de ijshal wordt voorzien van onderhoudsvrije, metalen panelen met een nano-coating. Door deze coating hecht omgevingsvuil zich niet aan de gevel en is graffiti makkelijk verwijderbaar. De kozijnen zijn van geanodiseerd aluminium en daarmee volledig recyclebaar en onderhoudsarm. De ‘plint’ van de 400-meterbaan bestaat uit een talud met een natuurlijke begroeiing. De natuurlijke uitstraling van de ijshockeyhal met skibaan en klimhal krijgt vorm door de toepassing van verticale delen van verweerd metaal.

Innovatieve duurzaamheid

De technische installaties in het ijscomplex zijn voorwaardelijk aan het algehele functioneren van het complex en aan het gebruiksgenot en de veiligheid van de bezoeker. De uitgangspunten bij het ontwerp van de installaties zijn gebruiksvriendelijkheid, hoge bedrijfszekerheid en een zo efficiënt mogelijk energieverbruik tijdens de exploitatie. Zo wordt het een milieuvriendelijk gebouw (planet) én wordt de exploitatie ook op lange termijn robuuster (profit). Hightech kennis en veel ervaring wordt ingezet om duurzaamheid te garanderen. In het hoofdstuk Strategie zijn de innovatieve, duurzame installaties uitgebreid beschreven.

Wisselende instellingen

Tijdens sportevenementen worden technische instellingen voor snelle sportprestaties geprogrammeerd. Voor andere evenementen, bijvoorbeeld concerten, bestaan alternatieve instellingen voor verwarming,

koeling, luchtvochtigheid en luchtkwaliteit. Het gebouw wordt in zones beheerd, de horeca en sanitaire voorzieningen kunnen als een evenement daar om vraagt, op zichzelf staand worden benut.

Digitale beleving

De beleving van Ice World Drenthe gaat verder dan het gebouw en haar voorzieningen. De huidige tijdgeest vraagt om slimme, digitale voorzieningen die belangstellenden in staat stellen deel te nemen van buitenaf. Zo is er een website, wordt gebruikgemaakt van Facebook, Twitter en Instagram en is er een Ice World app. Hierin staan nieuwsberichten, speelschema's en tijden voor schoolschaatsen. Ook kunnen bezoekers zich aanmelden voor bijeenkomsten en evenementen en de laatste tickets boeken voor concerten. Ice World Drenthe is bovendien uitgerust met MyLaps, een systeem waarmee rondetijden worden geregistreerd. Verder is er overal free WiFi. Zo is Ice World Drenthe een ontmoetingsplek: virtueel én digitaal.

Kansen op samenwerking

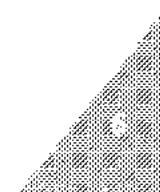
Drentse ondernemers en onderwijsinstellingen zien kansen. Het betrekken van het lokale bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen bij de planvorming, uitvoering en exploitatie van Ice World Drenthe draagt bij aan het rode-loperbeleid van de provincie Drenthe. De verschillende partijen werken gezamenlijk aan een van de speerpunten van het provinciale beleid: hightech.

Waarom Ice World Drenthe?

De usp's van Ice World Drenthe zijn:

- versterken van het imago van Drenthe op het gebied van recreëren en grote evenementen
- verbeteren en vernieuwen van het bestaande aanbod van dagrecreatie en van de toeristisch-recreatieve infrastructuur
- versterken aantrekkelijkheid Drenthe voor recreanten en topsport
- werkgelegenheid in de vrijetijdssector
- ondernemers en kennisinstellingen krijgen de ruimte om te ondernemen en te onderzoeken
- positieve bijdrage aan sport en bewegen en aan de gezondheid, sociale cohesie, vitaliteit, leefbaarheid en economie van Drenthe.

Kortom, Ice World Drenthe is een katalysator die bedrijven, scholen en bezoekers in beweging brengt en zo een optimale bijdrage levert aan 'bruisend' Drenthe.

2 Ice World Drenthe – revolutionair en duurzaam

Strategie

Strategische doelen

De strategische doelen die de initiatiefnemers nastreven, zijn:

- met onderscheidend concept Assen en Drenthe nationaal en internationaal op de kaart zetten
- podium voor top- en breedtesport, diverse ijsporten
- door vergroting aantal bezoekers naar gebied gezonde en duurzame bijdrage leveren aan de toekomst van de provincie Drenthe
- aanbod gehele jaar door
- bijdrage aan toerisme en vrijetijdseconomie
- bijdrage aan werkgelegenheid
- het verbinden van duurzaamheid, educatie, sport, recreatie en onderwijs en zo een bijdrage leveren aan:
  - ✓ duurzaamheid op verschillende niveaus
  - ✓ educatie en innovatie
  - ✓ gezondheid.

Succesfactoren

Een ijsbaan PLUS

Uit de ervaring die VolkerWessels heeft opgedaan bij het ontwikkelen van ijsbanen als Enschede, Thialf en Leeuwarden, blijkt dat ondanks de ijsbehoefte de exploitatie en financiering een uitdaging is. Daarom is Ice World Drenthe ontwikkeld, waar het aanbod bestaat uit een mix van de meest bekende wintersporten. Het is de doelstelling om hen die de schaatsen willen onderbinden, genieten van ijsspeedway of idolaat zijn van ijshockey, optimaal te bedienen met eigentijdse en duurzame ijsvoorzieningen. Die worden aangeboden in combinatie met een reis naar het binnenste van de aarde in de Terra Experience.

Bijzondere ervaring voor publiek

De realisatie van Ice World Drenthe verbindt sport, recreatie, gezondheid en duurzaamheid met elkaar en biedt volop fysieke en mentale uitdaging. Bezoekers doen bijzondere ervaringen op met duurzaam

gedachtengoed als fundament: het zorgvuldig omgaan met hulpbronnen staat voorop bij zowel de bouw als de exploitatie van dit revolutionaire complex. Energieopwekking door wind en zon wordt op een aantrekkelijke en educatieve wijze in het plangebied verweven.

Voor elk wat wils

Een dagje uit in het gebied biedt voor elk wat wils. Schaatsen, ijscrossen, skiën, ijsklimmen, slippen. Maar ook een expositie in de TT Hall of de interactieve beleving van motorsport in TT Plaza bezoeken of nieuwe modellen motoren en auto's bekijken. Het gebied verkrijgt zo zijn aantrekkingskracht. Die synergie strekt zich concreet uit tot de binnenstad van Assen door middel van een verbindingsas. Op deze as wordt de bezoeker getraceerd op het lommerrijke Asserbos, het Duurzaamheidscentrum, de Kop van de Vaart en De Nieuwe Kolk en natuurlijk het Drents Museum. Mét alle in het gebied en aan deze route gelegen horeca- en winkelgelegenheden. Segways, waterstofvoertuigen en solar vehicles bieden de bezoeker de mogelijkheid de route op een duurzame en hightech wijze af te leggen.

Gezonde inwoners

De combinatie van sport, educatie en innovatie draagt bij aan een gezondere bevolking. Ice World Drenthe prikkelt mensen om meer te bewegen en van die beweging te genieten.

Zo veel mogelijk bezoekers

Wij trekken zo veel mogelijk bezoekers en verbinden ze aan het ijscomplex en optimaliseren zo de financiële opgave. Dit realiseren wij door:

- het plan te ontwikkelen rondom het TT-circuit dat wereldwijd bekend is
- initiatieven die momenteel worden ontwikkeld, met elkaar te verbinden
- meer activiteiten aan het ijscomplex toe te voegen, zoals een ijsklimwand, een skibaan, ruimte voor grote concerten, evenementen en beurzen
- de toepassing van innovatieve en duurzame ontwikkelingen op gebied van energie
- toevoeging van een unieke Terra Experience in het plangebied, een beleving op het snijvlak van techniek, wetenschap, educatie en cultuur, dé attractie voor Noord-Nederland
- dit plan uit te rollen samen met bedrijven, overheid en scholen. We zoeken waar mogelijk de verbinding en grijpen de kansen.

De rode loper van de provincie Drenthe

Parkmanagement Assen en Parkmanagement Noord zijn verenigingen die - collectief - de belangen behartigen van Assense ondernemers gevestigd op de bedrijventerreinen. De netwerkbijeenkomsten

bieden een platform voor ontmoeting en kennisdeling en voor het scheppen van gezamenlijke kansen. Ice World Drenthe heeft het bestuur van beide Parkmanagement-verenigingen betrokken bij de ideeën en de planvorming, die voorafgingen aan dit visiedocument. Het initiatief om tot een spectaculair nieuw ijsbaancomplex te komen, aangevuld met het avontuurlijke en educatieve Terra Experience, wordt door beide besturen van harte omarmd. Vooral op het gebied van innovatie en duurzaamheid zien de Parkmanagement-verenigingen mogelijkheden om vanuit Ice World Drenthe structureel samenhang te realiseren, innovatie te bundelen en onderwijs en bedrijfsleven samen te brengen.

De gemeente Assen ondersteunt het plan. Ook Cedel, Sportconfex, CS Vincent van Gogh, Alfa College en de Hanzehogeschool hebben uitgesproken graag te participeren in de ontwikkeling van Ice World Drenthe. Het betrekken van het lokale bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen bij de planvorming, uitvoering en exploitatie van Ice World Drenthe draagt bij aan het rode-loperbeleid van de provincie Drenthe. Via het netwerk worden bedrijven buiten Drenthe aangetrokken, evenals internationale opleidingsinstututen, zoals de Universiteit van Oldenburg. Deze bewegingen generen kansen voor startende ondernemers en zzp'ers. Deze partijen werken gezamenlijk aan de volgende speerpunten van het provinciale beleid: hightech systemen en de gezondheidseconomie.

Integrale aanpak

De ervaring leert dat grote projecten het best tot stand komen en renderen wanneer planvorming en realisatie voortkomen uit een integrale ontwikkeling. Ice World Drenthe komt dan ook voort uit een visie op de integrale ontwikkeling van een totaalconcept. Bij de planvorming van Ice World Drenthe worden alle bij VolkersWessels opgedane kennis en ervaring op dit gebied in de praktijk gebracht.

Door aan te sluiten op provinciale speerpunten en ambities en samen te werken met het lokale en regionale bedrijfsleven, wordt Ice World Drenthe de vervolmakende aanvulling op de bedrijvigheden op en rondom de TT Noordlus. Verschillende publiekstrekkingen gaan hier sterk van elkaars aanwezigheid profiteren.

Visie, missie provincie en gemeente

De plannen sluiten naadloos aan bij de omgevingsvisie en de missie van de provincie. Ook komt de invulling van Ice World Drenthe overeen met het beleid van de gemeente voor het gebied rondom TT Assen.

Visie provincie: De missie voor onze Omgevingsvisie Drenthe luidt: Het ontwikkelen van een bruisend Drenthe, passend bij de kernkwaliteiten die de provincie rijk is. Bedrijvigheid in Drenthe is van grote maatschappelijke en economische betekenis vanwege de werkgelegenheid en de vitaliteit van het platteland en de steden. Wij achten bedrijvigheid van provinciaal belang en benoemen dit tot een kernwaarde.

Ice World Drenthe voorziet in extra werkgelegenheid en grote levendigheid (vitaliteit) van het gebied, de kernwaarde bedrijvigheid wordt met het volledige aanbod goed bediend.

Visie: Onder een 'bruisend Drenthe' verstaan we een provincie waarin het goed wonen en werken is en waar voor jong en oud veel te beleven valt. Een provincie ook waar ondernemerschap, cultuur en sport floreren.

De nieuwe ontwikkeling Ice World Drenthe sluit aan bij het bestaande aanbod in het gebied en vult dit perfect aan. Er is voor een breed publiek veel te beleven, te doen, te ondergaan, te leren en te genieten. Een project dat ondernemerschap, cultuur en sport combineert en bijdraagt aan een bruisende provincie, die uitdaagt tot bewegen en inspireert met culturele activiteiten.

Visie: In dat toeristische totaalproduct Drenthe moet geïnvesteerd worden. Het bestaande aanbod van verblijfs- en dagrecreatie en de huidige toeristisch-recreatieve infrastructuur moet kwalitatief verbeterd en vernieuwd worden. De focus moet komen te liggen op de diversiteit en de kwaliteit van het toeristische product. Niet méér van hetzelfde, maar juist het creëren van toegevoegde waarde ten opzichte van het bestaande toeristische product is het doel. Daarnaast willen we ruimte bieden aan enkele grootschalige voorzieningen en zien we kansen voor grootschalige (meerdaagse) evenementen.

Ice World Drenthe is zo'n grootschalige voorziening, die met de enorme diversiteit en de kwaliteit van nieuw toeristisch en sportief aanbod toegevoegde waarde biedt aan het bestaande aanbod.

Visie: Van provinciaal belang is het benutten van de mogelijkheden voor duurzame energieopwekking en -distributie, onder andere door het bieden van voldoende mogelijkheden voor ruimtelijke ontwikkelingen. Ook het besparen van energie, het zorgvuldige gebruik van de ondergrond voor de energiewinning, de opslag van CO₂, groen gas, aardgas en de energie-infrastructuur zijn van provinciaal belang.

Zoals in dit businessplan wordt aangetoond (zie verder), is Ice World Drenthe revolutionair op het gebied van duurzaamheid en innovatie met betrekking tot klimaatsystemen en energiegebruik.

Passen de activiteiten in het vigerende bestemmingsplan?

De plannen voor Ice World Drenthe passen binnen het gemeentelijke ruimtelijke beleid.

Toerisme en recreatie

In diverse provinciale plannen is het TT-circuit en het gebied daaromheen aangeduid als concentratiegebied voor toerisme, recreatie en lawaaisporten. In het Beleidsplan toerisme en recreatie Drenthe Natuurlijk Actief staat dat het wenselijk is het attractieniveau van het gebied van het Circuit van Drenthe en het Verkeerspark vanuit toeristisch oogpunt te vergroten.

De gemeente Assen heeft al verscheidende jaren in verschillende (structuur)visies de locatie tussen recreatiegebied Baggelhuizerplas en het TT-circuit/TT World aangewezen als gebied dat zich bij uitstek leent voor de versterking van de toeristische sector (onder andere in de Structuurvisie Stadsrandzone, Structuurvisie Hoofdstad Assen 2030, Structuurvisie FlorijnAs). In oktober 2016 nog heeft de gemeenteraad de Strategienota Ruimte vastgesteld als tussenstap naar een nieuwe Omgevingsvisie op grond van de Omgevingswet. In deze Strategienota heeft Assen aangegeven dat zij toerisme en recreatie als groeisector ziet. Nogmaals wordt aangegeven dat aan de zuidwestkant van de stad kansen liggen voor het versterken van toerisme en recreatie, zeker nu de ontsluiting van het TT-circuit is verbeterd. Dit maakt het gebied bijzonder aantrekkelijk voor nieuwe initiatieven.

Wel zal er nog een bestemmingsplanprocedure voor het plan doorlopen moeten worden. De gemeente Assen heeft in een brief van 21 december 2016, kenmerk 2016-04744, kenbaar gemaakt dat zij het initiatief van Ice World Drenthe (inclusief Terra Experience) in alle opzichten ondersteunt en dat ze zich tot het uiterste zal inzetten om samen met de initiatiefnemers en investeerders deze procedure tot een goed einde te brengen.

Kansen

Pijler gezondheid

Sport genereert een enorme impact op economisch en maatschappelijk vlak. Gezondheid en beweging vormen een belangrijke pijler onder de vrijetijdseconomie. Ice World Drenthe geeft Assen een verder ontwikkelde versie van haar ijsbaan terug en biedt met Terra Experience een centrum voor educatie, innovatie en duurzaamheid. Deze attracties (beide slechtweervoorzieningen) bieden gezamenlijk werkgelegenheid, vitalisering en verduurzaming aan de regio.

Synergie bedrijven in gebied

Het TT-circuit genereert al een flinke bezoekersstroom bij bekende evenementen, Ice World Drenthe levert een belangrijke bijdrage aan het trekken van meer bezoekers naar het gebied. De ambities van de aanwezige bedrijven sluiten op elkaar aan en sluiten aan bij de ambities van Ice World Drenthe. Bedrijven versterken elkaar door hun aanvullende aanbod. Door marketingactiviteiten onderling af te stemmen, ontstaat een synergie die de verschillende doelgroepen uitnodigt om langer in het gebied te verblijven. Door ontsluitingswegen en parkeermogelijkheden te combineren, wordt de toegang laagdrempelig, een langer verblijf van de bezoeker wordt gefaciliteerd.

Samenwerking onderwijsinstellingen

Ice World Drenthe gaat unieke samenwerkingen aan met scholen en onderwijsinstellingen. De ontwikkeling van Ice World Drenthe vereist een innovatieve aanpak en leent zich prima als studieobject. Kennis en kunde van de kennisinstellingen uit het noorden worden betrokken bij het uitwerken van een aantal concepten. Voorbeelden zijn een energieneutrale ijsbaan, een mobiliteitsconcept van en naar het centrum, parkeeroplossingen met inzet van sensortechnologie enzovoort. Lectoren, onderzoekers en studenten krijgen de ruimte om projecten te initiëren en een directe bijdrage te leveren aan de realisatie van een revolutionair Ice World Drenthe. Door alle expertise te verbinden met de hoogwaardige kennis van TT Plaza en Terra Experience, ontstaat een vooraanstaand kenniscentrum met een netwerk dat zich uitstrekt tot ver in Europa.

Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Een omgeving heeft een goede ruimtelijke kwaliteit wanneer deze mooi is en geschikt is voor mens, plant en dier. Waar mensen zich thuis voelen, waar de historie van de streek kan worden beleefd. Het ijscomplex en Terra Experience worden ontwikkeld met besef van de cultuurhistorie en van de ruimtelijke kwaliteit die de provincie nastreeft. Het is de ambitie van de provincie om de ruimtelijke identiteit van Drenthe te versterken door nieuwe ontwikkelingen te bezien in samenhang met de kernkwaliteiten. Ice World Drenthe sluit met haar natuurlijke uitstraling als een vanzelfsprekendheid aan op het prachtige beekdalgebied dat ernaast ligt. 's Winters zijn de bomen in het beekdal kaal en is er volop zicht op het complex. 's Zomers staat het gebouw meer beschut achter een groene wand van bomen. Door de natuurlijke, ruimtelijke invulling in het gebied van het TT-circuit levert Ice World Drenthe een duurzaam gezonde bijdrage aan deze ruimtelijke identiteit.

Ruimtelijk-economische samenhang

Sport genereert een enorme impact op economisch en maatschappelijk vlak. Gezondheid en beweging zijn belangrijk voor de vrijetijdseconomie. Ice World Drenthe geeft Assen een uitgebreide versie van haar ijsbaan terug en biedt samen met Terra Experience een centrum voor sport, recreatie, educatie, innovatie en duurzaamheid. Deze attracties bieden gezamenlijk werkgelegenheid, vitalisering en verduurzaming aan de regio.

Vrijetijdseconomie is een belangrijke economische pijler. In Drenthe zijn reeds op verschillende niveaus 'vrijetijdslandschappen' te onderscheiden, die een samenhangend aanbod bieden voor vrijetijdsbesteding en zorgen voor werkgelegenheid, bestedingen en economische ontwikkeling. Het TT-circuit in Assen is economisch, recreatief, sportief en voor de werkgelegenheid van groot belang. Ice World Drenthe zal op al deze niveaus een bijdrage leveren aan de ambities van de provincie en de gemeente. Waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van natuurgebied Witterveld, en dorpen en woonwijken in de omgeving. Zo past onze visie bij de integrale visie van provincie, gemeente en omwonenden voor het TT Circuit en zijn omgeving.

Versterking van het vrijetijdsproduct

De vrijetijdssector zorgt voor veel werkgelegenheid en heeft bovendien een positief effect op de leefbaarheid. Ongeveer 1 op de 10 banen in Drenthe kwam de afgelopen jaren voort uit toeristisch-recreatieve bestedingen. Het doel van de provincie is het vergroten van de bestedingen en werkgelegenheid in de vrijetijdssector. Ze wil hierbij ondernemers zo veel mogelijk de ruimte bieden om te kunnen ondernemen. De uitdaging: samen met anderen Drenthe nog aantrekkelijker maken. Drenthe moet hiervoor een totaalproduct aanbieden, dat onderscheidend en van hoogwaardig niveau is.

Die uitdaging gaat VolkerWessels graag aan. De provincie geeft aan dat de focus moet komen te liggen op de diversiteit en de kwaliteit van het toeristische product. Niet méér van hetzelfde, maar het creëren van toegevoegde waarde ten opzichte van het bestaande toeristische product is het doel. En het benutten en vermarkten van 'unique selling propositions' als de TT Assen. Zo'n propositie biedt VolkerWessels de provincie met Ice World Drenthe. Een grootschalige, hoogwaardige accommodatie met zeer hoge attractieve waarde die bezoekers van Assen, Drenthe en van buiten Drenthe aantrekt, waardoor bestedingen en werkgelegenheid worden vergroot.

Multifunctioneel gebruik: evenementen

In Drenthe is nog geen grote evenementenhal waar beurzen, grote concerten en shows kunnen worden gegeven. In de uitwerking van het concept Ice World Drenthe houden we rekening met een grote diversiteit aan activiteiten met maximale exposure voor het gebied. Zo kan het ijscomplex het gehele jaar door worden gebruikt en biedt het de gemeente een hoogwaardige slechtweervoorziening.

De spin-off van sport en innovatie

De provincie streeft naar een bruisende provincie die uitdaagt tot bewegen en inspireert met culturele activiteiten. Sport en bewegen leveren een positieve bijdrage aan de gezondheid, sociale cohesie en economie van Drenthe. Een groot onderdeel van de activiteiten in het ijscomplex is het aanbod van sport. Het concept biedt diverse wintersporten, maar biedt ook de mogelijkheid om in de zomer andere sporten te beoefenen (denk aan een skeeler- en rolschaatsbaan en een klimhal). Daarmee daagt het concept uit tot bewegen. Door het aanbod goed in de markt te zetten en professioneel en aantrekkelijk te promoten, stimuleert Ice World Drenthe sportdeelname voor een breed publiek. Daarbij zoeken we verbinding met verenigingen en scholen om het aanbod zo goed mogelijk te laten aansluiten op het aanbod dat er is en de vraag. Snelheid vormt het DNA van zowel de motorsport als de schaatssport. Ice World Drenthe geeft sport en innovatie een thuis. Een gezonde geest in een gezond lichaam. De combinatie van sport, educatie en innovatie en de samenwerking met de gemeente en maatschappelijke partners dragen bij aan een gezondere bevolking. Ice World Drenthe prikkelt mensen om meer te bewegen en van die beweging te genieten.

Energie en duurzaamheid

De provincie heeft de ambitie om te werken met betrouwbare en betaalbare energievoorzieningen en om de uitstoot van broeikasgassen te beperken. Ze streeft naar een duurzame energiehuishouding. Dit vraagt om het gebruik van hernieuwbare energie. Van provinciaal belang is het benutten van de mogelijkheden voor duurzame energieopwekking, het besparen van energie, en het zorgvuldige gebruik van de ondergrond voor de energiewinning, de opslag van CO₂, groen gas, aardgas en de energie-infrastructuur. De ambitie is zelfs om de provincie in 2050 energieneutraal te hebben.

Met de duurzame en revolutionaire manier van omgaan met energie past het ijscomplex in de beleidsdoelstellingen van de provincie. Duurzaam verantwoord ondernemen vraagt om visie en om specifieke technische kennis. VolkerWessels en Cedel uit Assen beschikken over zowel de kennis als de

ervaring om duurzaamheid, lage energielasten en bezoekerscomfort naadloos aan elkaar te verbinden. Dit doen wij door:

1. de energievraag zo laag mogelijk te houden
2. energiestromen waar mogelijk uit te wisselen
3. gebruik te maken van efficiënte installaties
4. duurzame energiebronnen toe te passen.

Kansen voor innovatie

De kansen voor innovatie op het gebied van duurzaamheid zijn divers. Enkele van de belangrijkste onderwerpen voor duurzame innovatie voor het ijscomplex zijn:

- reductie CO₂-gebruik tijdens de realisatie
- biodiversiteit en leefgebied
- hergebruik/gerecyclede materialen
- beperking operationeel gebruik CO₂
- water
- duurzaam gewonnen materialen
- levenscyclus kostenanalyse
- bouwafvalmanagement
- werving groene materialen
- transport
- vast-afvalmanagement
- duurzaamheidscertificering (GPR)
- stedenbouwkundige verbindingen
- organisch-afvalmanagement
- duurzaamheid onderwijs & bewustzijn, zichtbaarheid

Dit kan worden uitgewerkt in:

- het gebruik van lokaal aanwezige materialen
- repetitie van ontwerpelementen
- gebruik van tweedehands bouwmaterialen
- vervaardiging buiten de bouwplaats voor minder bouwplaatsafval
- efficiënt en compact gebouwontwerp
- afbreken, vernietigen, hergebruiken van materialen
- het gebruik van koolstofarm materiaal
- duurzaamheid van materialen
- modularisatie van het ontwerp
- CO₂-levensduur, vervanging, deconstructie
- standaardisatie van het ontwerp
- beperking operationeel gebruik CO₂
- basisplan gebaseerd op PvE-reductie
- het PvE introduceert CO₂-gerelateerd aan elektriciteit, verwarming en koeling.

Een greep uit de hightech kennis en ervaring die wordt toegepast bij de ontwikkeling en de vervaardiging van het installatieconcept:

- een zo compact mogelijk gebouw met optimale verhouding schil en vloeroppervlak
- optimalisatie van de isolatie van de schil
- een gebouw met lichte kleuren: er is minder kunstlicht nodig en verlichtingswarmte hoeft zo weinig mogelijk te worden gekoeld
- een dak met een reflecterende coating ter minimalisering van het stralingsverlies tussen ijsvloer en dak
- optimale isolatie onder de vloeren ter minimalisering van de energievraag voor het vorstvrij houden van de bodem
- een luchtverdeelsysteem met een zo laag mogelijke luchtsnelheid over de ijsvloer ter minimalisering van het convectieverlies en met een zo laag mogelijke temperatuurgradiënt ter minimalisering van het warmteverlies
- een ammoniakkoelinstallatie met een maximale Coëfficiënt Of Performance (COP) voor de ijsvloer met CO₂-medium voor transport ter minimalisering van het transportverlies en een egale temperatuurverdeling van de ijsvloer
- directe warmteterugwinning uit het hete gas van de ammoniakkoelinstallatie voor verwarming van dweilwater en het verwarmen van warm tapwater
- warmteterugwinning uit het warme gas van de ammoniakkoelinstallatie via warmtepompen voor de verwarming van het gebouw en de vorstbeveiliging van de bodem
- toerenregeling op alle ventilatoren van de luchtbehandeling zodat nooit méér ventilatieiucht wordt toegevoerd dan strikt noodzakelijk voor een goede luchtkwaliteit en temperatuur
- separate luchtbehandeling voor de buitenluchttoevoer naar de ijshallen gedurende de winter waarin de buitenlucht wordt ontvochtigd. Dit ter minimalisering van het energieverbruik voor ontvochtiging en een optimaal vochtgehalte in de ijshal
- toerengeregelde compressoren
- dimbare LED-verlichting in hallen, kantoren en restaurant
- een klimaatsysteem met laagtemperatuurverwarming voor optimaal rendement van de warmtepomp
- beperken van tapwaterverbruik door toepassing van doorstoombegrenzingen en apparatuur met een laag waterverbruik
- toepassing van zonne-energie via PV-cellen
- slim energiemanagement
- gebruik van windenergie

- stroom opslag in grote accu's.

CO₂-reductie optimaal: uitstoot 0

Door het gebruik van innovatieve technieken is het ijscomplex zeer energie-efficiënt. Het nieuwe ijscomplex verbruikt per jaar tussen de 1.800.000 kWh en 2.000.000 kWh. Op het complex zullen 12.000 zonnepanelen van 260 wp geplaatst worden. Deze zonnepanelen kunnen gemiddeld per jaar 2.652.000 kWh produceren. De productie van 2.652.000 kWh zonnestroom bewerkstelligt een CO₂-reductie van 1.394.952 kg CO₂. Doordat alle benodigde energie op het ijscomplex duurzaam wordt opgewekt, is er in het geheel geen CO₂-uitstoot.

100% energiebesparing

Kunstijsbaan De Bonte Wever werd volledig traditioneel van grijze energie voorzien. Door het gebruik van innovatieve technieken en door de inzet van zonnepanelen wordt in het nieuwe ijscomplex feitelijk 100% grijze energie bespaard.

100% toename duurzame energieproductie

Op de oude kunstijsbaan werd geen duurzame energie opgewekt. De zonnepanelen op het nieuwe ijscomplex hebben een capaciteit van 3.120.000 wp. Deze zonnepanelen produceren op jaarbasis 2.652.000 kWh. De toename aan duurzame energieproductie op het nieuwe ijscomplex is 100%. Het ijscomplex produceert meer energie dan dat het verbruikt.

De Energie Agenda heeft voor projectinitiatieven die bijdragen aan de Drentse Green Deal Regeling een bijdrage beschikbaar gesteld. Dan moet er sprake zijn van energiebesparing en/of duurzame energieproductie. De energie agenda van het ijscomplex ziet er als volgt uit:

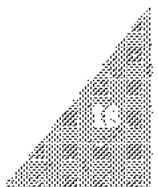
- zonne-energie: de toename van de zonne-energieproductie bedraagt 3,12 MWp. Deze productie is ruim voldoende om het gehele complex van stroom te voorzien.
- groen gas: er wordt geen groen gas toegepast.
- aardwarmte: door middel van een warmtepomp wordt ijs gemaakt. Om zo energie-efficiënt mogelijk ijs te maken, moet de bron zo koud mogelijk zijn. Er wordt dan ook geen gebruikgemaakt van aardwarmte omdat deze bron veel te warm is.
- slimme energiesystemen: een innovatief en slim energiemanagementsysteem koppelt de verschillende energieverbruikers en energieproducenten op het complex slim en innovatief aan elkaar.
- warmtenet: de ijsmachine van het ijscomplex werkt volgens het principe van een warmtepomp.

De warmtepomp op het ijscomplex verbruikt jaarlijks 2.000.000 kWh elektrische energie om ijs te maken. Bij een COP-waarde van 3 produceert deze machine 6.000.000 kWh thermische restwarmte. Deze restwarmte is voor een klein deel nodig op het ijscomplex zelf. Ongeveer 4.000.000 kWh thermische energie kan via een warmtenet gebruikt worden om gebouwen in de directe omgeving te verwarmen. Dit kunnen bijvoorbeeld het volledige Fashion Outlet Center en de volledige Terra Experience zijn.

Bij de stichting Drentse Energie Organisatie kunnen duurzame haalbare businesscases in aanmerking komen voor financiering. Er is contact met de Drentse Energie Organisatie om een en ander nader uit te werken.

De ijsmeester staat centraal bij het beheersen van de processen rondom beheer en onderhoud. Door de opzet van de installaties niet nodeloos ingewikkeld te maken, zijn de onderhoudskosten blijvend laag. De installaties worden slim geplaatst: bezoekers ondervinden geen hinder van het technische onderhoud terwijl onderhoudspartijen snel en makkelijk toegang hebben voor beheer, monitoring en bediening.

3 Sterke initiatiefnemer, professionele, ervaren organisatie

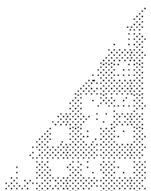
Organisatie en management

[Redacted text block]

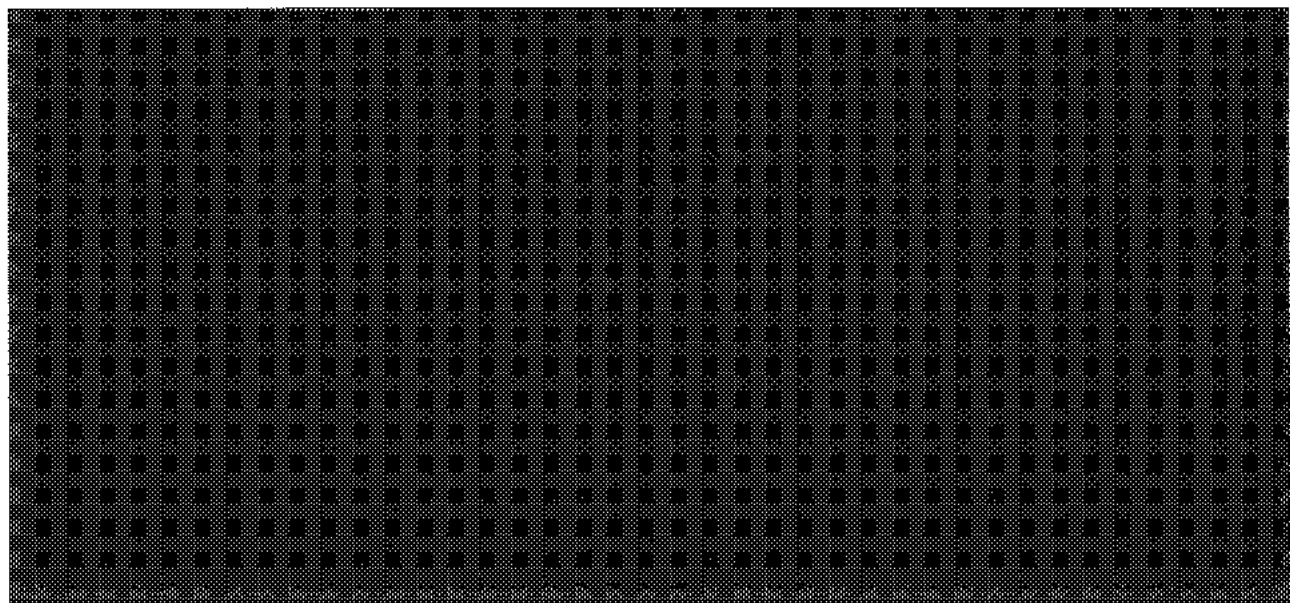
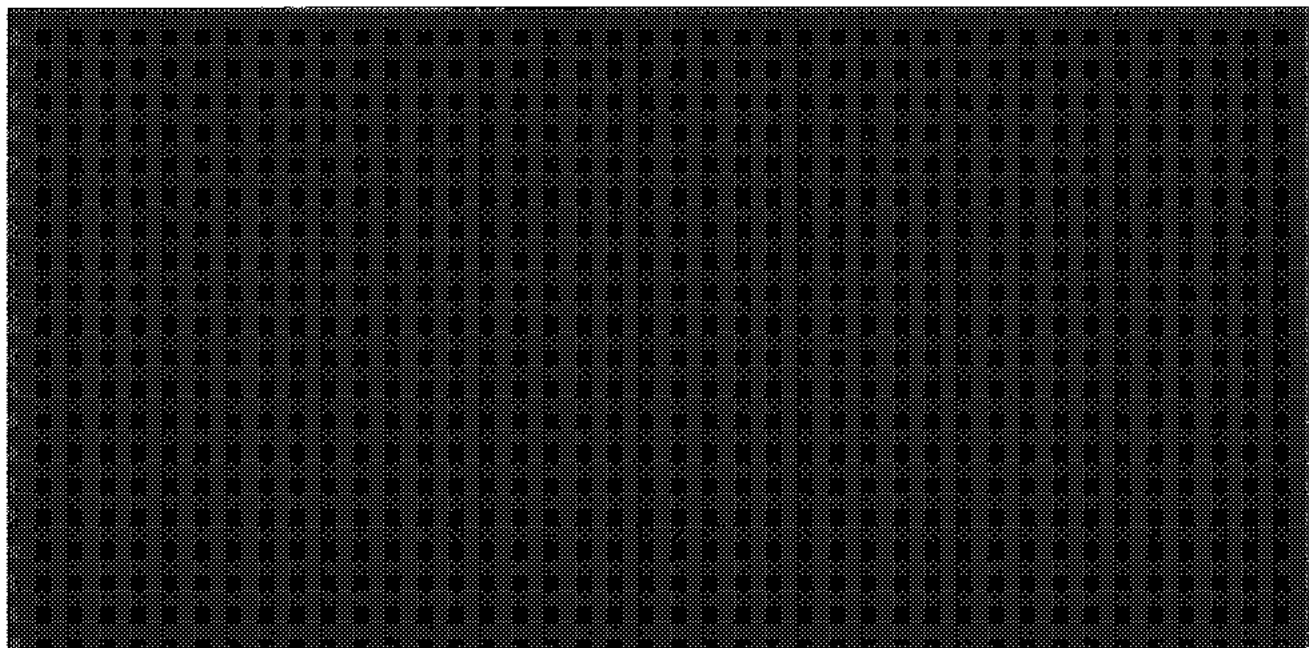
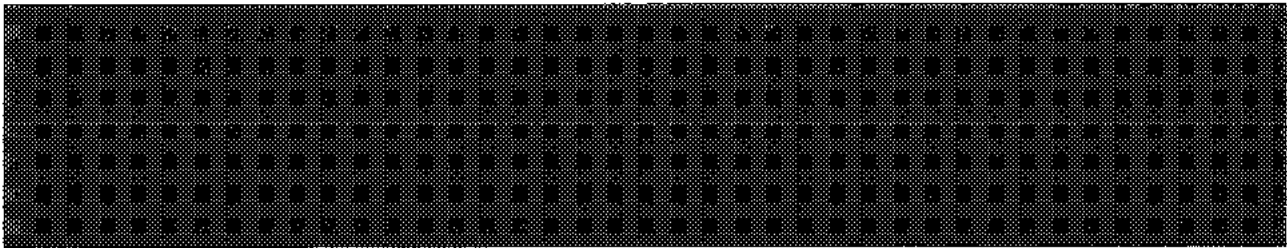
[Redacted text block]

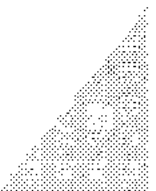
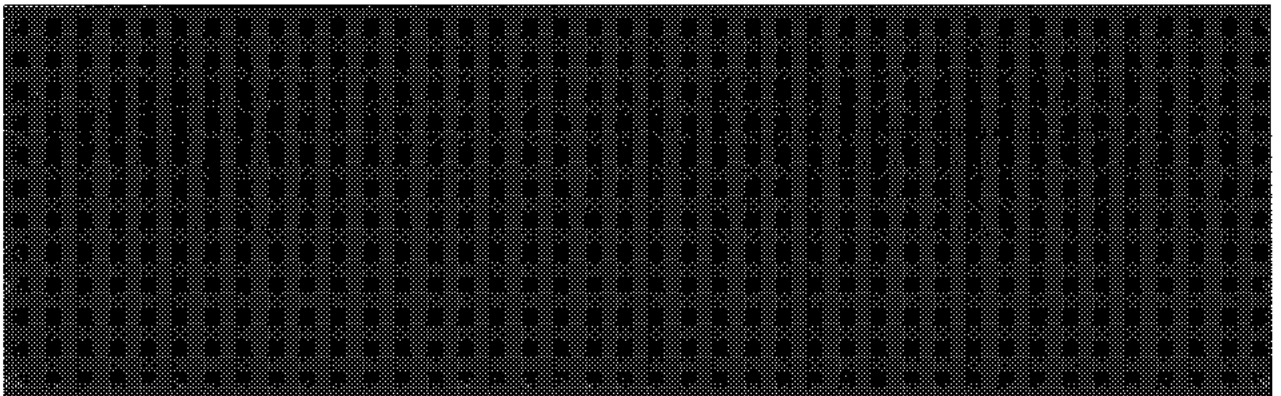
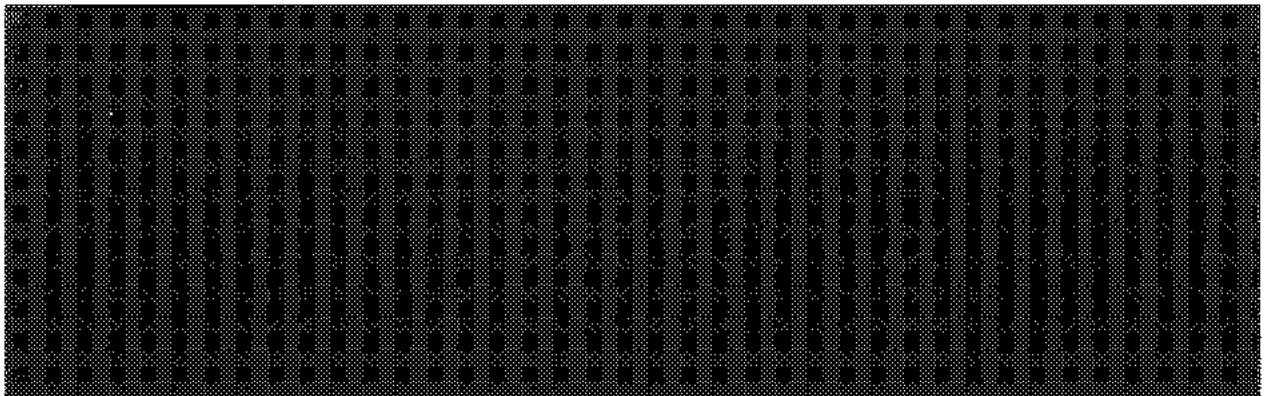
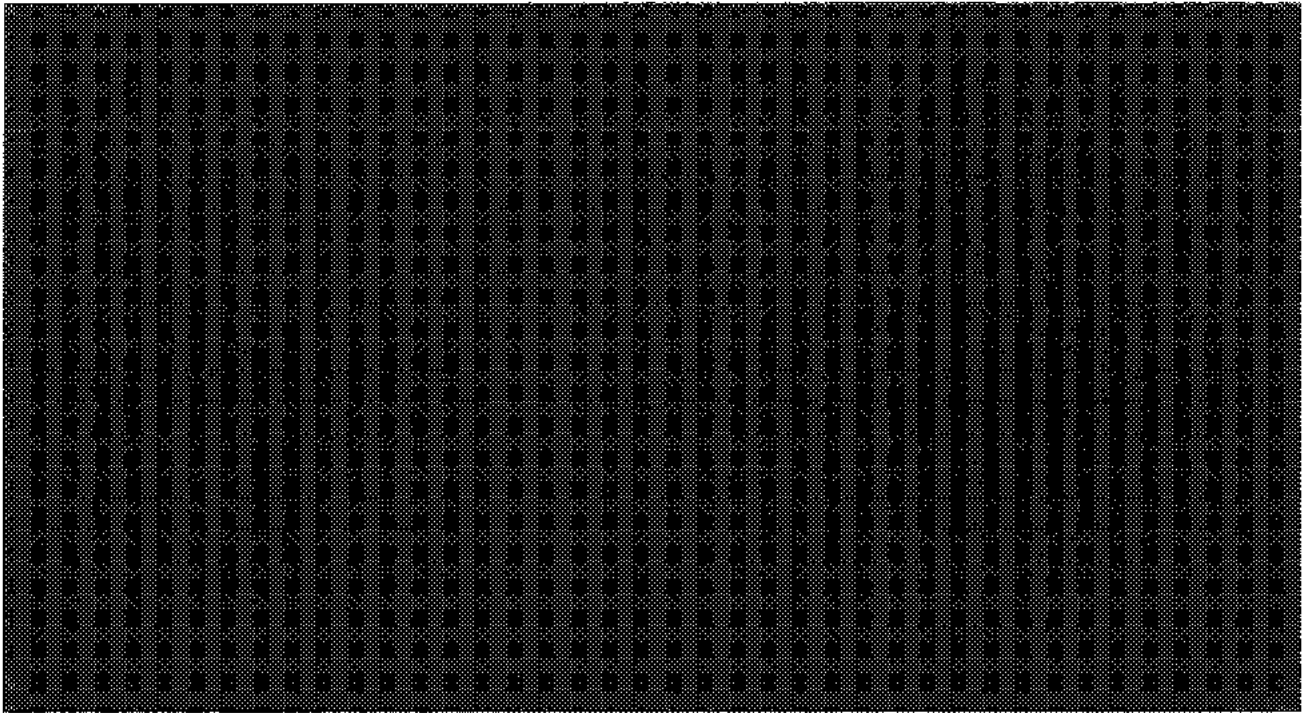
[Redacted text block]

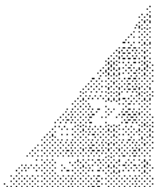
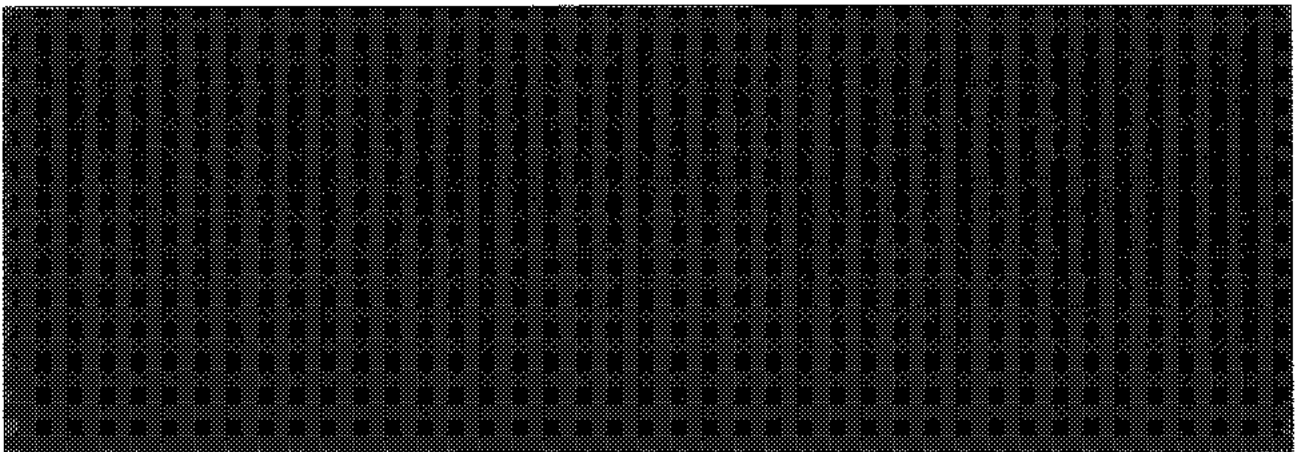
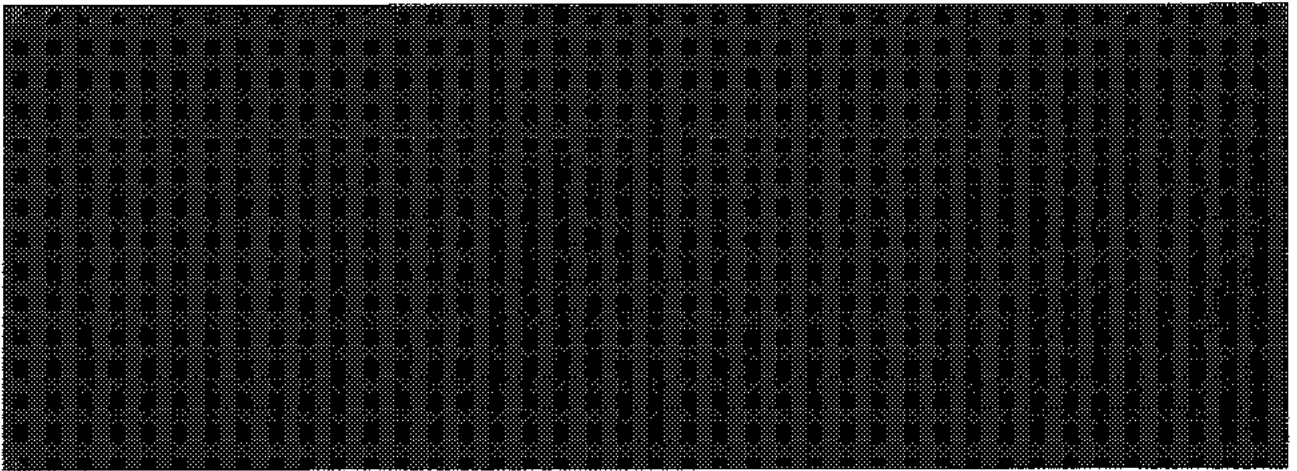
[Redacted text block]

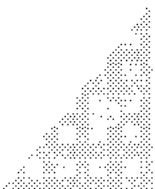

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

ICE VIRGILIO MARTINEZ

1. APPROVED

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

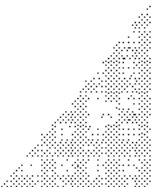

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

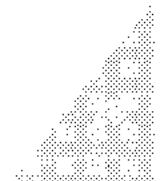

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

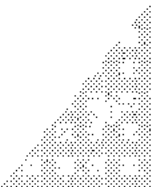
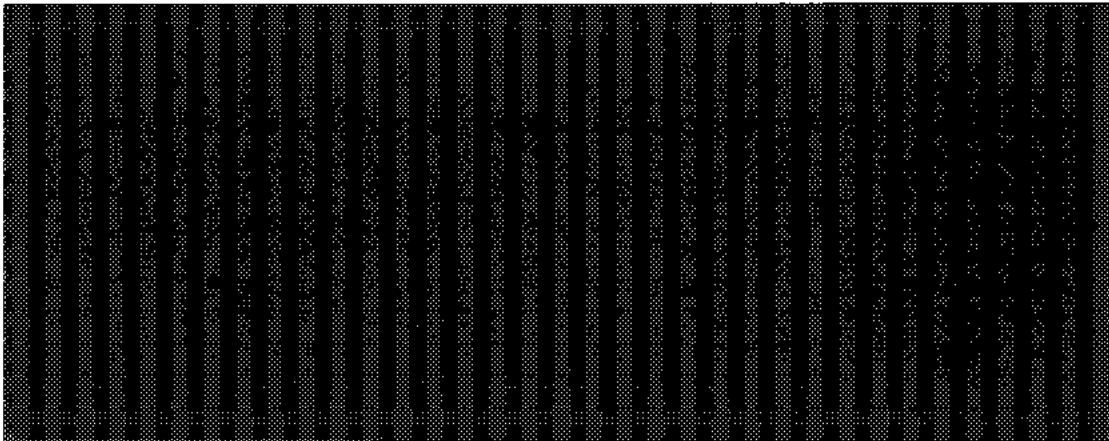
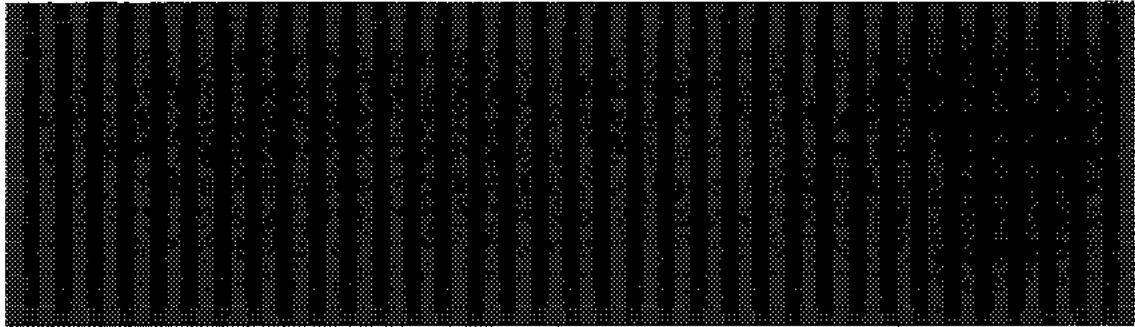
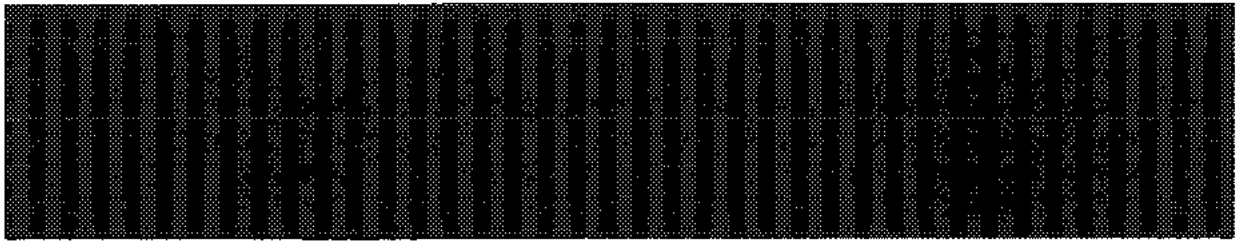
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

4 Risicoanalyse en procesbeheersing

Risicomanagement

Risico- en kansenmanagement

RISMAN-methode

VolkerWessels voert op haar projecten en processen een actief risico- en kansenmanagement. De ervaring leert dat het cruciaal is om samen met de opdrachtgever op te trekken als het gaat om risico- en kansenmanagement. Wij stellen graag gezamenlijk met partners een risicodossier en een kansendossier op, waarin alle risico's en kansen die van invloed (kunnen) zijn op het project, worden benoemd en vastgelegd. We maken de risico's beheersbaar door deze in een vroeg stadium te signaleren en tijdig de juiste maatregelen te treffen. Dit geldt tevens voor de kansen die we gedurende het project signaleren en in samenwerking met de partners willen benutten om zodoende meer kwaliteit en betere oplossingen te kunnen bieden dan afgesproken.

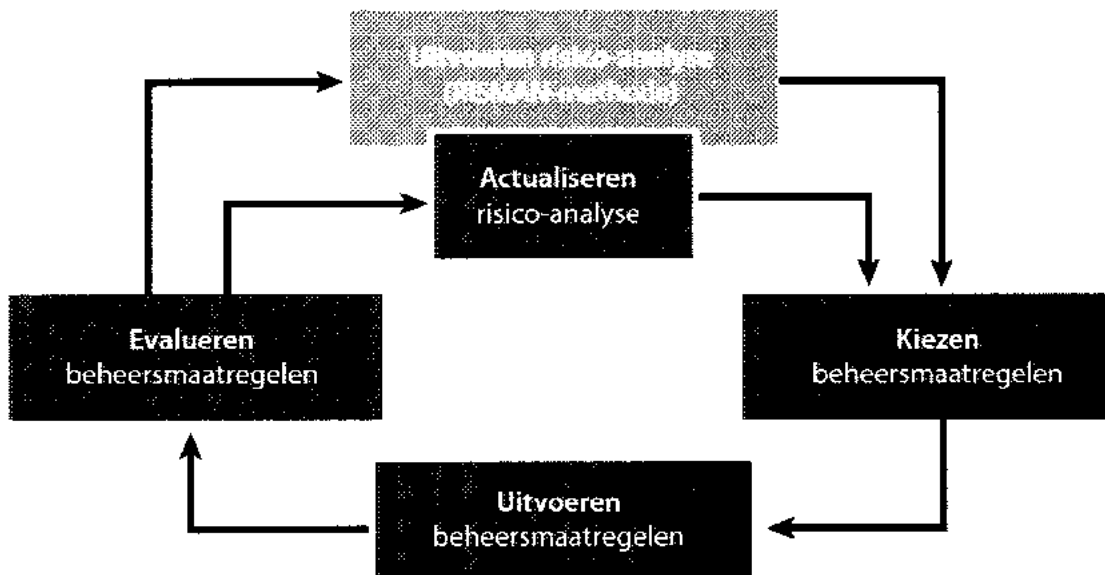
Ons risico- en kansenmanagementproces is gebaseerd op de RISMAN-methode (zie figuur). Dit is een cyclisch proces dat door het projectteam, onder verantwoordelijkheid van een risicomanager, gedurende de verschillende fasen van het project wordt doorlopen. Per projectfase worden telkens de volgende hoofdstappen onderscheiden:

- **uitvoeren risicoanalyse**

De eerste stap in risico- en kansenmanagement is het identificeren en analyseren van de risico's en kansen. Hiervoor worden specifieke 'risicosessies' gehouden. De risicomanager initieert deze sessies. Daarnaast is risico- en kansenmanagement een vast onderdeel van het ontwerpteam- en uitvoeringsoverleg. De geïdentificeerde risico's worden vastgelegd in een risicodossier en in een kansendossier.
- **vaststellen beheersmaatregelen**

Na de kwantificering worden per risico een of meer beheersmaatregelen vastgesteld. De beheersmaatregelen zijn, in volgorde van wenselijkheid, gericht op het vermijden van het risico, het verkleinen van de kans van optreden (preventief), het verkleinen van het gevolg (correctief) of het accepteren van (rest)risico's. Voor het kansendossier wordt op een vergelijkbare manier een maatregel geformuleerd om de kans realiseerbaar te maken.

- uitvoeren en evalueren beheersmaatregelen
Het is uiteraard van belang dat de vastgestelde beheersmaatregelen daadwerkelijk en aantoonbaar worden uitgevoerd en geëvalueerd.
- actualiseren risicoanalyse
Het risicodossier en het kansendossier worden minimaal eens per vier weken geactualiseerd. Aan het einde van iedere fase van het project (ontwerp- en uitvoeringsfase) leidt de evaluatie van de beheersmaatregelen tot een update van het risico- en kansendossier.

RISMAN-methode

Uitvoeren risicoanalyse

Onderstaand is een risicoanalyse toegevoegd van de toprisico's (in willekeurige volgorde) in de kritieke processen. Uit deze processen zijn de kritieke punten gefilterd en in onderstaande risicoanalyse geanalyseerd. De fasen/processen waaruit de kritieke punten zijn gefilterd zijn:

- bouwteamfase
- ontwerpfase engineer & build
- uitvoering ijsvloer
- uitvoering ijscomplex.

Nr	Risico	Oorzaak	Gevolg	Beheersen in/door:
1	Strijdigheid met de provinciale Omgevingsvisie en overige vigerende wet- en regelgeving	Afwijkingen mbt bestemmingsplan	Vertraging in proces	Gezamenlijk een quickscan maken, risico's benoemen en plan van aanpak maken
2	Trage besluitvorming op gebied van tijd, geld, organisatie, tijd, informatie, kwaliteit	Beslissingsbevoegdheid projectteamleden onbekend/ onduidelijk.	Vertraging of onbegrip als gevolg van uitblijven besluitvorming.	Gezamenlijk opstellen van een taken- en verantwoordelijkhedenmatrix waarin specifiek op de GOTIK-onderdelen beslissingsbevoegden worden benoemd om besluitvorming te bevorderen.
3	Onvoldoende samenwerking ten tijde van bouwteam, E&B-fase.	Geen kennis van elkaars normen en waarden, werkwijzen en doelen.	Slechte communicatie, verkeerde inspanningen.	Organiseren ProjectStartUp waarin op informele wijze met elkaar kennisgemaakt wordt.
4	Uitloop in de bouwteamfase.	Niet gedragen planning en onduidelijkheid over het doorlopen van de bouwteamfase.	Vertraging bouwproces ijsvloer en/of nieuwbouw	inzetten procesmanager om voortgang aanleveren documenten en ontwerpproces te bewaken en bij te sturen waar nodig.
5	Ongewenste kostenoverschrijding.	Onvoldoende informatie omtrent prijsdaling of stijging tijdens ontwerpfasen.	Geen optimale verhouding prijs-kwaliteit, onaangename verrassing prijspeil bij prijsaanbieding	Toevoegen van kostendeskundige aan bouwteam zodat gedurende gehele proces wekelijks een update van de prijs gegeven wordt met als doel een spoedige besluitvorming na afronding bouwteamfase.
6	Inpassing werkzaamheden derden of expertise derden.	Onvoldoende voortgang of te late start en daarmee te late ontvangst informatie.	Vertraging in bouwproces.	Opzetten coördinatieplanning / procesplanning met mijlpalen voor gegevensverstrekking en uitvoeringsdata.

7	Inregelen installaties ijsvloer.	Onjuiste bediening installatie of onjuiste tijdspanne voor inregelen installatie.	Constructieschade of installatieschade ijsvloer.	In overleg met VW Noord en ijsmeester een werkplan ingebruikname ijsvloer opstellen, voorzien van stappenplan en planning.
8	Uitvoering bijzondere elementen, zoals afwerkvloer ijsvloer, plafond ijshal.	Onvoldoende inbreng specialisten bij totstandkoming ijsvloer en plafond ijshal.	Geen perfecte maar 90% ijsvloer.	Oprichting werkgroep ijsvloer waarin kwaliteit en ontwerp wordt geborgd. Opstellen deelwerkplannen ijsvloer en plafond ijsbaan met gedetailleerde planning, kwaliteits-borging en meting ism KNSB
9	Onveilige bouwplaats.	Onvoldoende maatregelen.	Vertraging in proces.	In voorbereidingsfase V&G-plan opstellen.

Dynamisch afwegingsmodel

In de bouwteamfase maken we samen met investeerders en huurders keuzes met behulp van een dynamisch afwegingsmodel. Dit financiële model wordt op maat ontwikkeld voor het ijscomplex. Het betreft als het ware een 'dashboard' met 'knoppen' waaraan gedurende de bouwteamfase kan worden gedraaid. Deze 'knoppen' worden ingevuld aan de hand van eventuele aanvullende wensen en de kansen die we voor het project signaleren en definiëren. Het model geeft de financiële consequenties van te maken keuzes real-time weer, voor zowel het realisatiebudget als voor de impact op de toekomstige exploitatie van het ijscomplex. Op deze manier kunnen keuzes heel bewust worden gemaakt en kan de impact van keuzes integraal worden afgewogen, voordat definitieve beslissingen worden genomen. Daardoor wordt het ijscomplex als het ware als 'een maatpak' voor alle partijen binnen het beschikbare budget.

Kritische succesfactoren

De top 5 succesfactoren zijn:

1. Draagvlak lokale overheid

Stakeholders bepalen het succes. Belangrijke partners in een ontwikkelproces zijn provincie en gemeente. Het plan in relatie tot de omgevingsvisie en overige vigerende wet- en regelgeving dient gedragen te worden door provincie en gemeente om vlot het bestemmingsplanproces te doorlopen.

2. Bijdrage subsidie provincie en gemeente

Draagvlak van provincie en gemeente wordt gekregen door een bijdrage vanuit de overheid. Deze bijdrage van zowel provincie als gemeente is meegenomen in de financiering van het plan. Naast een bijdrage in de financiering zorgt dit ook voor een positieve impuls voor zowel investeerders als huurders.

3. Solvabele huurders

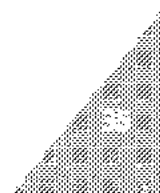
Het is voor de continuïteit van het plan van belang dat er solvabele huurders in het plan komen. Huurders die kunnen anticiperen op de markt.

4. Aantal bezoekers

Exploitaties worden gebaseerd op bezoekersaantallen. Bij ontwikkelingen op het gebied van leisure is dit de allerbelangrijkste succesfactor. Bezoekers moeten ook vaker terugkomen. De kritische massa moet daarom ook iets geboden worden om terug te willen komen. Integrale samenwerking tussen investeerders en huurders in de ontwikkelfase is daarom van belang.

5. Multifunctioneel gebruik in relatie met alternatieve wendbaarheid

VolkerWessels heeft de schaatsbaan in Enschede gebouwd en exploiteert deze ook. De ervaring heeft ons geleerd dat het exploiteren van alleen een schaatsbaan een moeilijke opgave is. Naast het creëren van andere ijsactiviteiten is het van belang dat het complex ook kan worden gebruikt voor andere activiteiten die positief bijdragen aan de exploitatie. In het zomerseizoen zal minder gebruik worden gemaakt van ijs. Zo zijn er functies en evenementen bedacht die ook in het zomerseizoen bezoekers trekken.

5 Stakeholders bepalen het succes

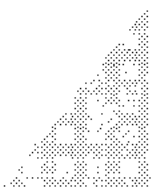
Stakeholders

[Redacted content]

[Redacted content]

[Redacted content]

[Redacted content]

[REDACTED]

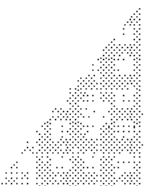
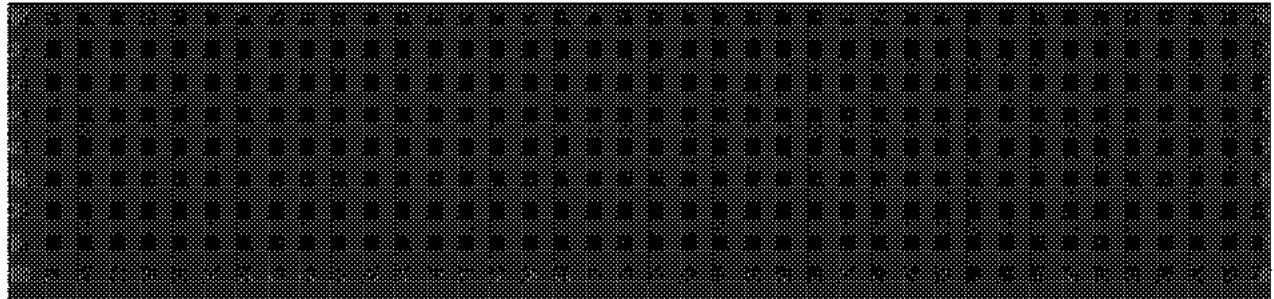
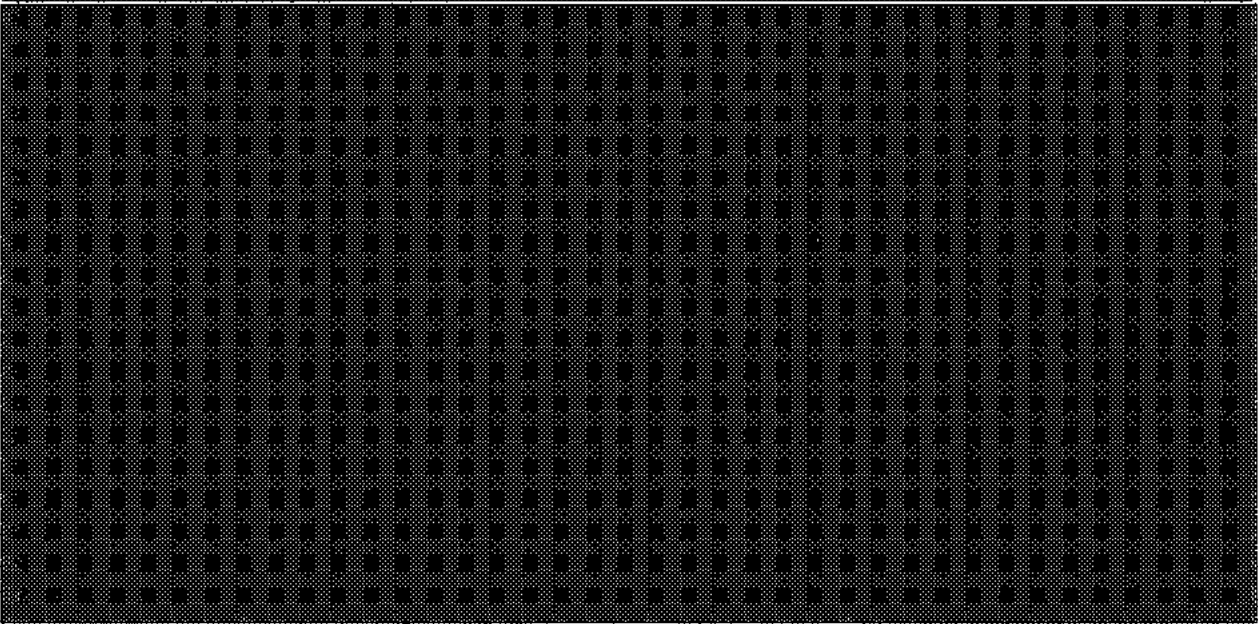
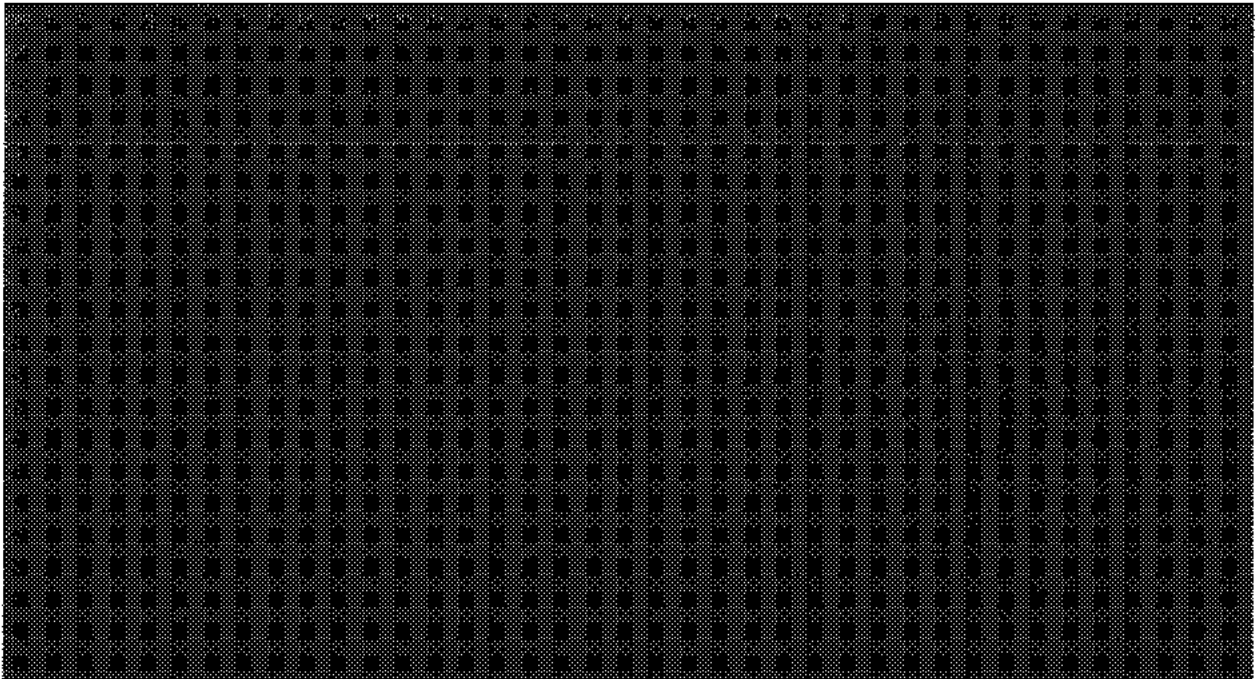
[REDACTED]

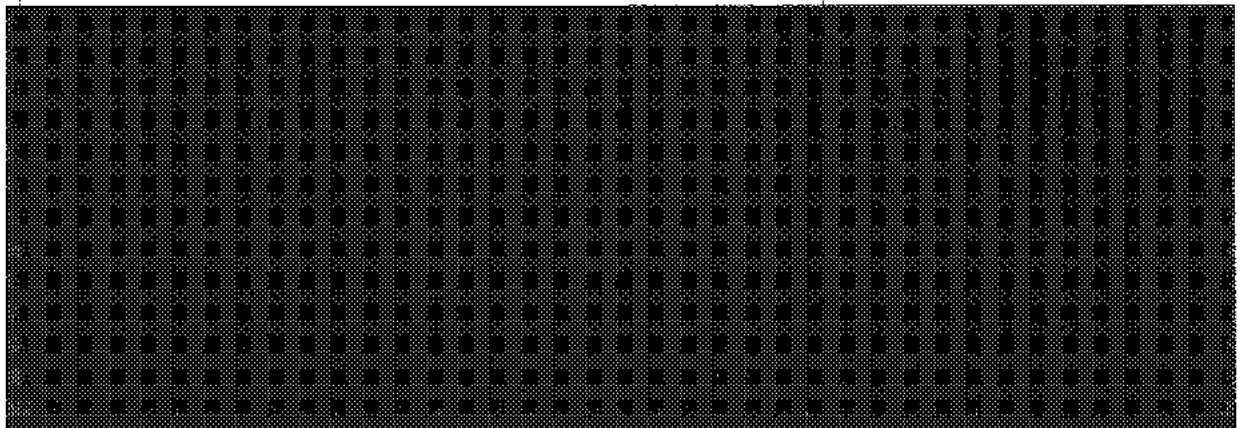
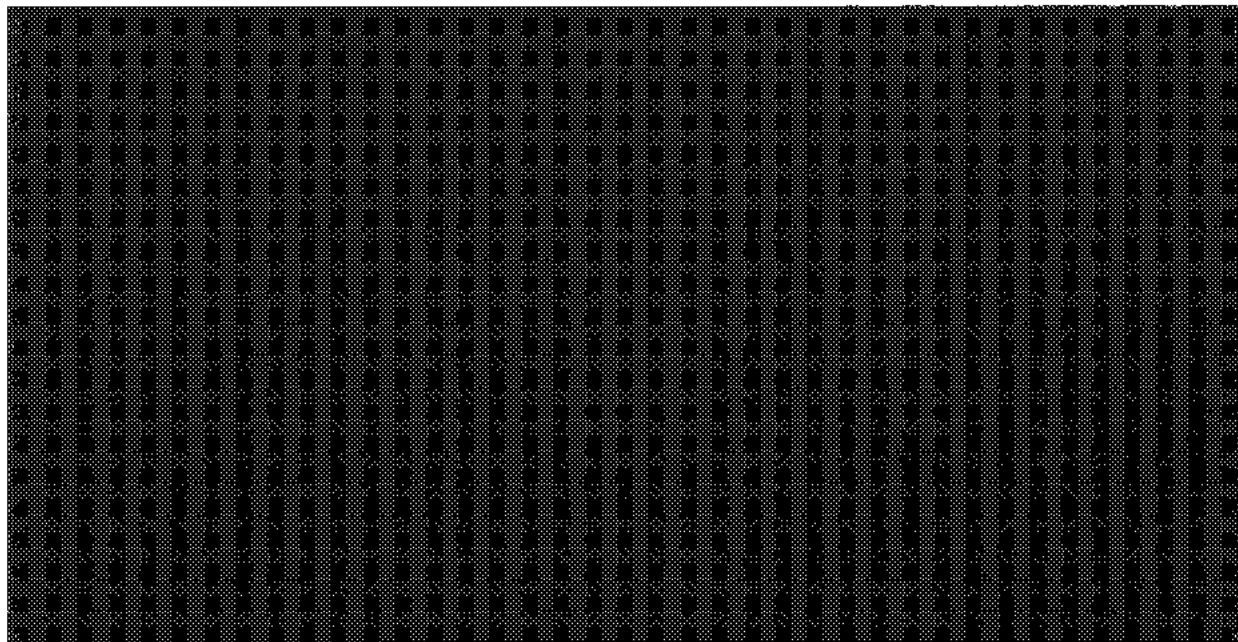
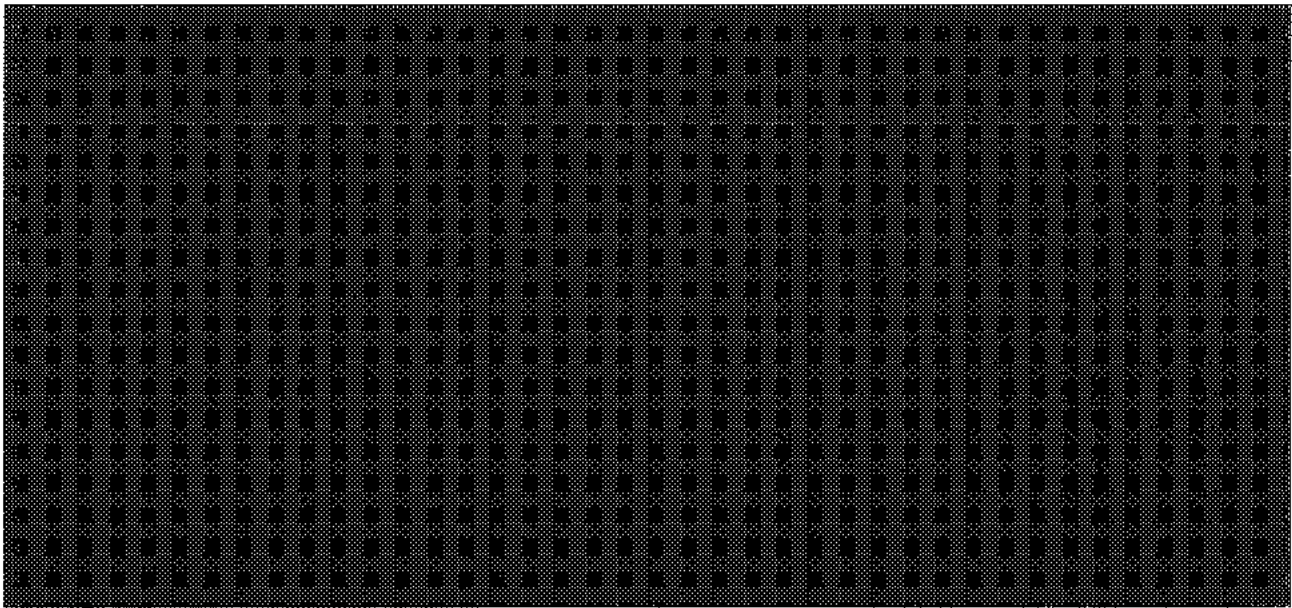
[REDACTED]

CC: WCA/D STEN/1-8

WSP/ROU/05/11

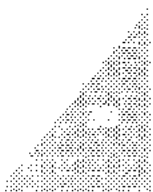

OF WORK DIFFERENCE

VERTICALLY

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

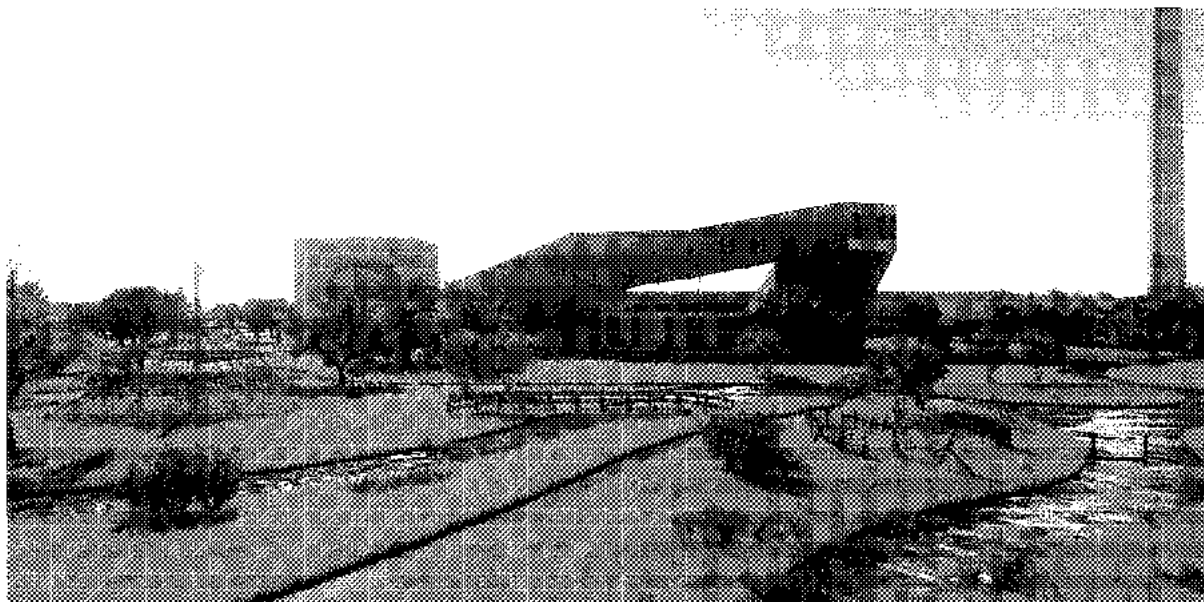
DISVALDORRE - 8

REFINANCE

6 IceWorld Drenthe is the place to be

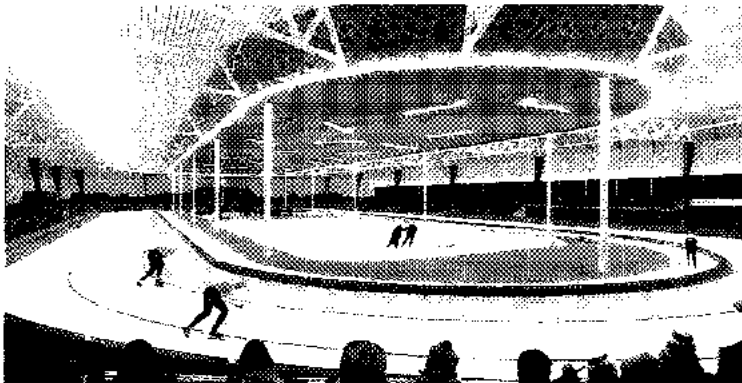
Impressie van buiten

ICE WORLD DRENTHE

• VERTROUW •

25

400-meterbaan met tribune en zitplaatsen

Evenementen op het ijs en buiten het schaatsseizoen

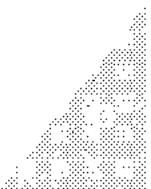
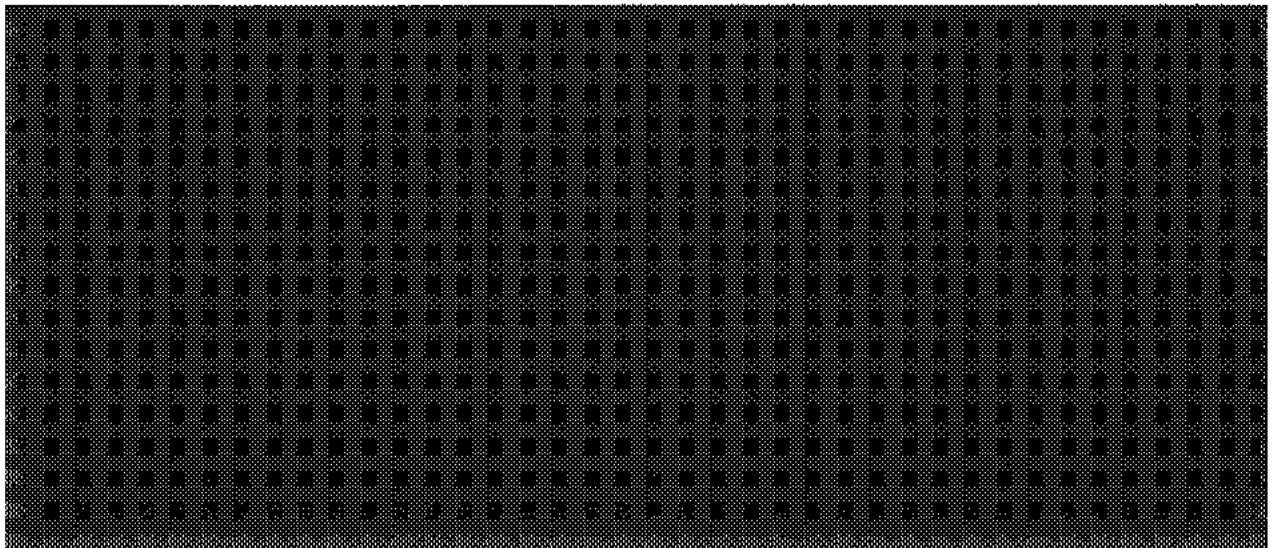
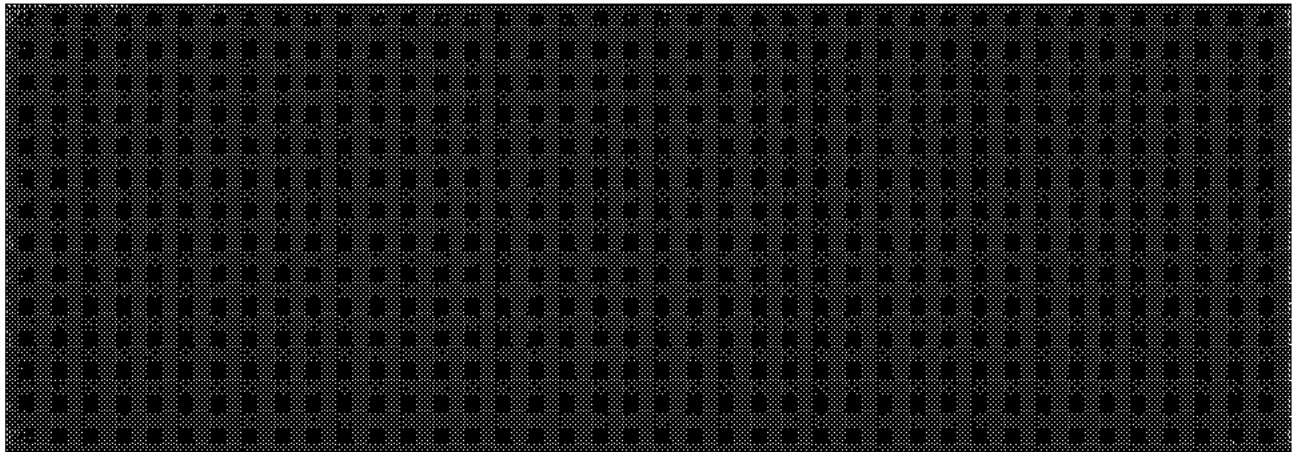
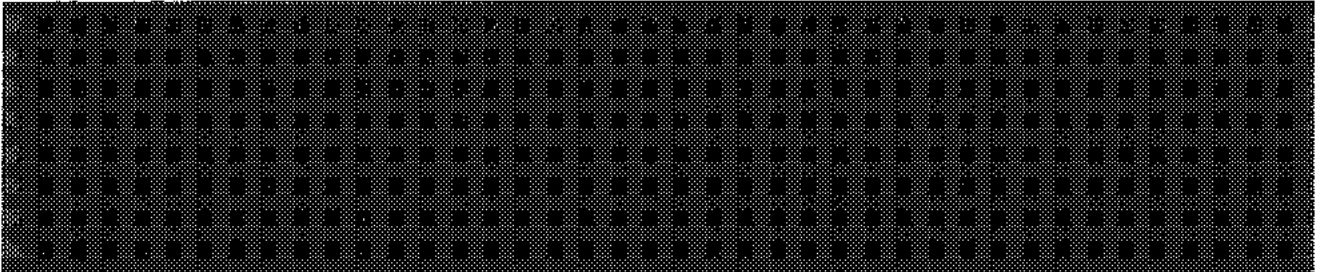
Plek voor verschillende wintersporten

Snefeldersport

7 Een realistische en gedragen businesscase

Probleem

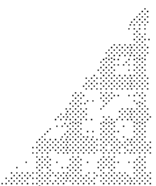

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

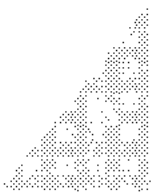

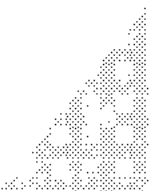
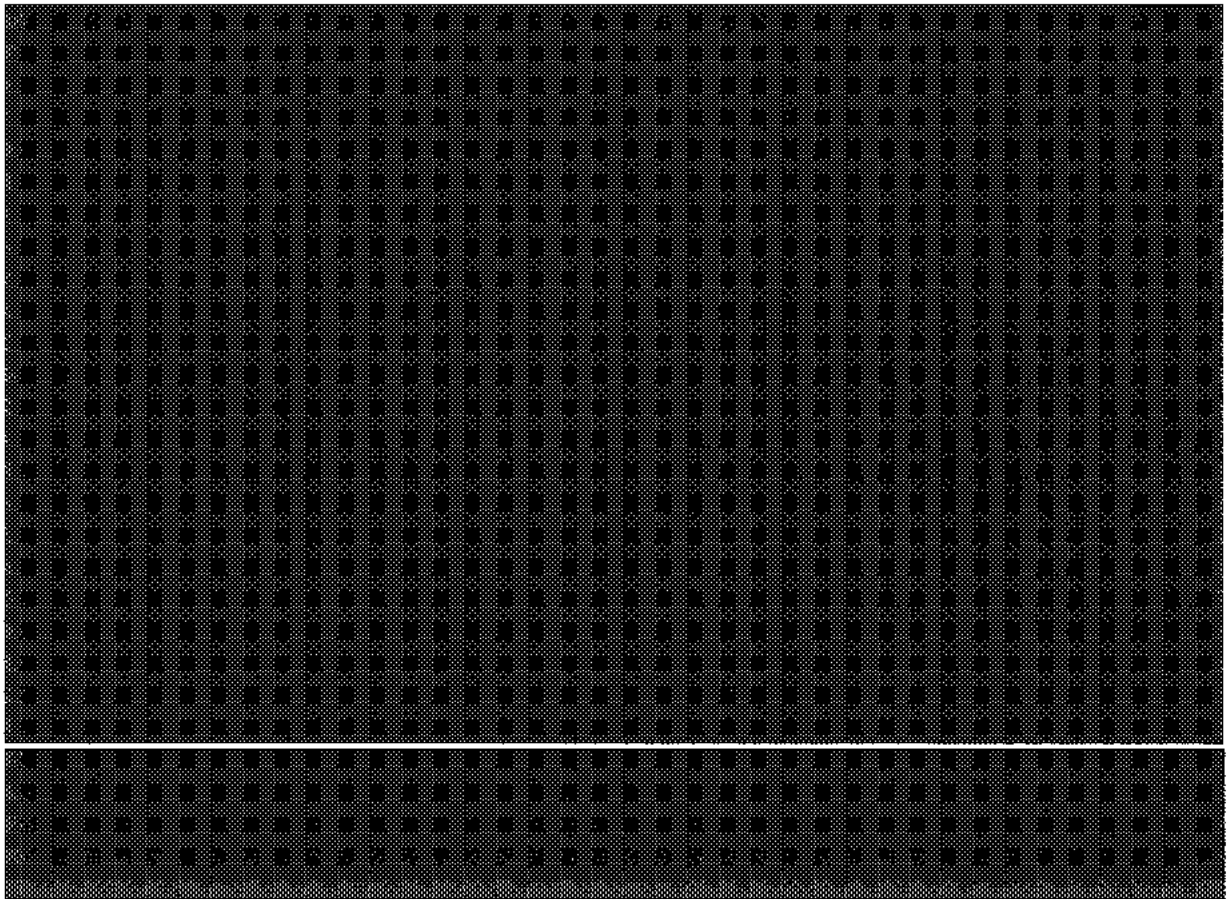
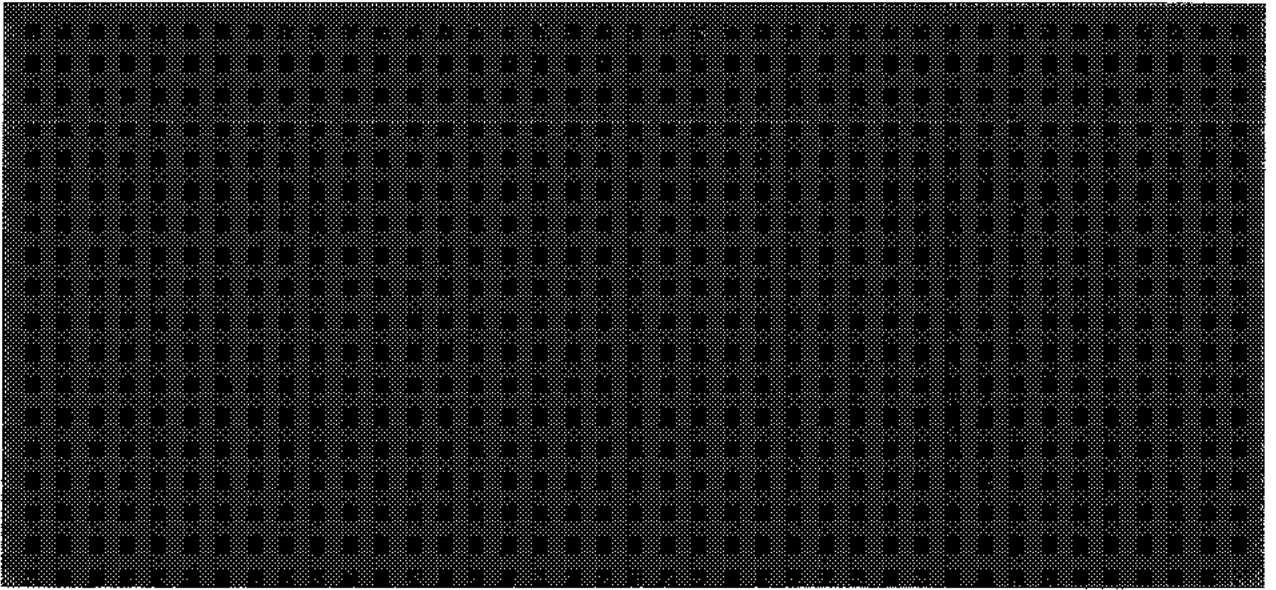
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

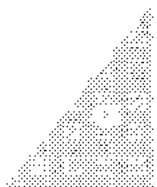
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

SECRET

REF ID: A66666

[REDACTED]

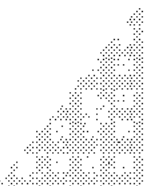
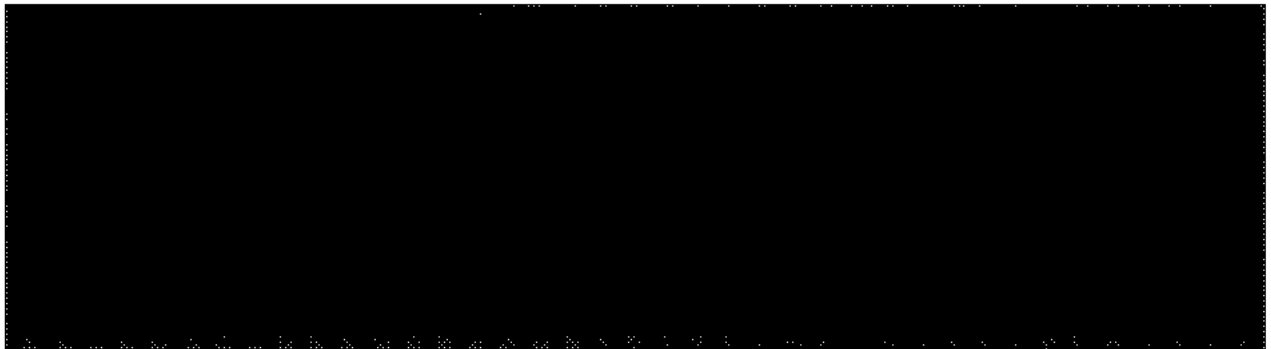
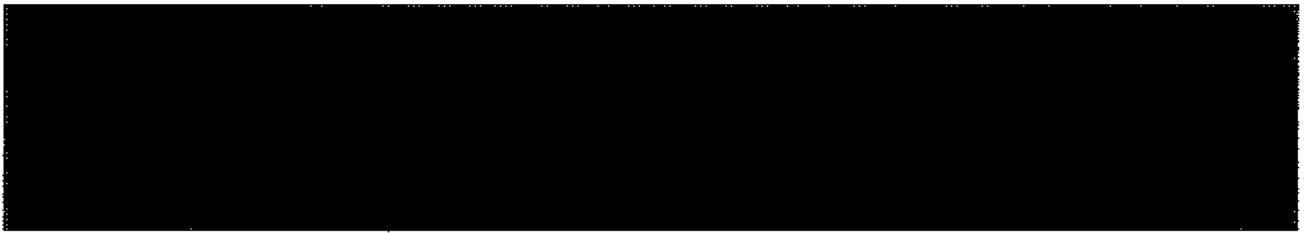
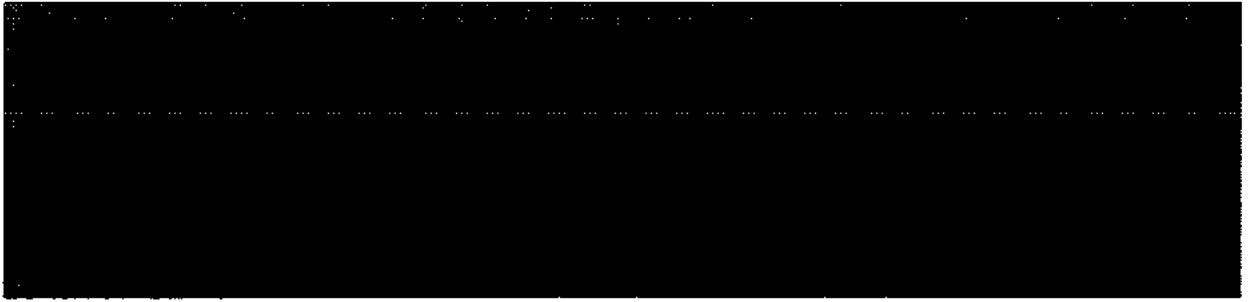
[REDACTED]

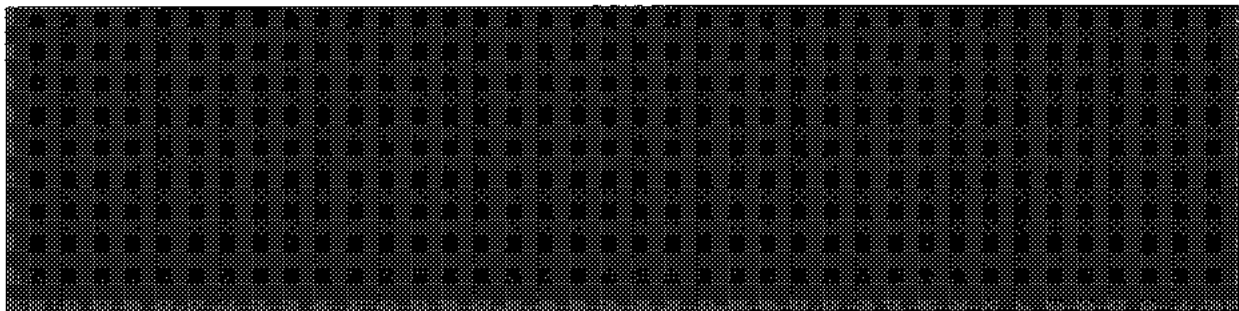
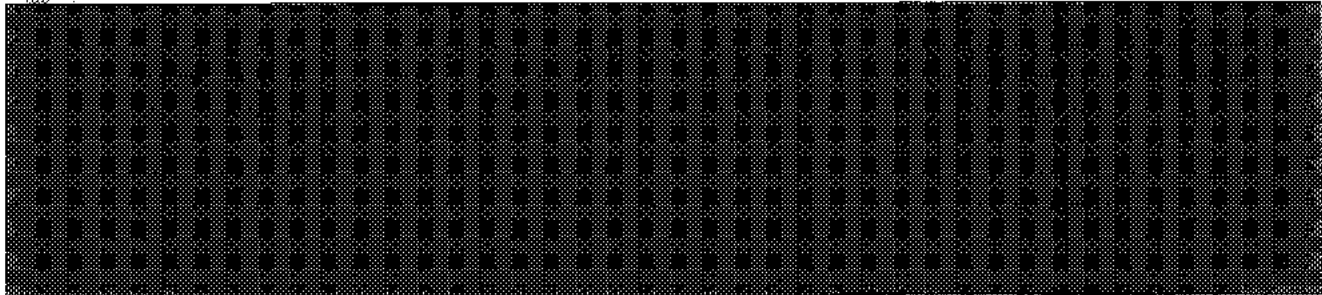
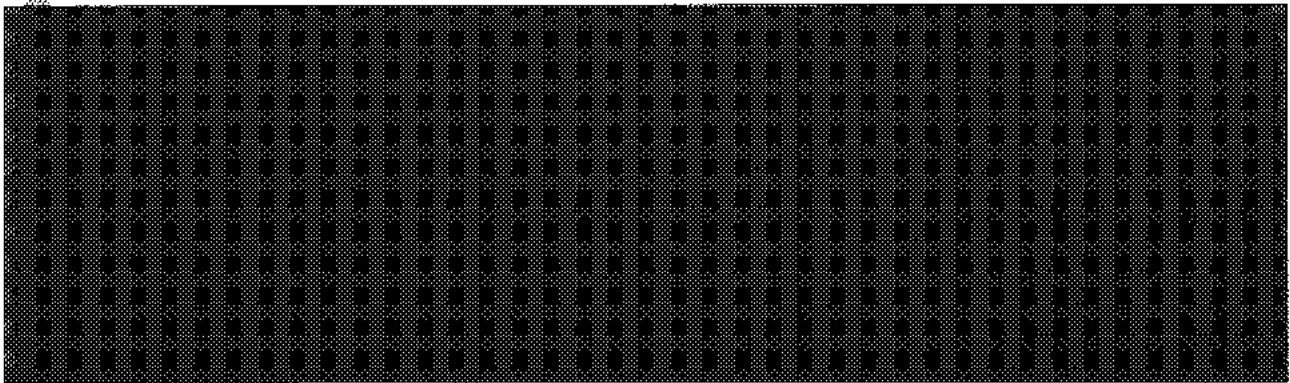
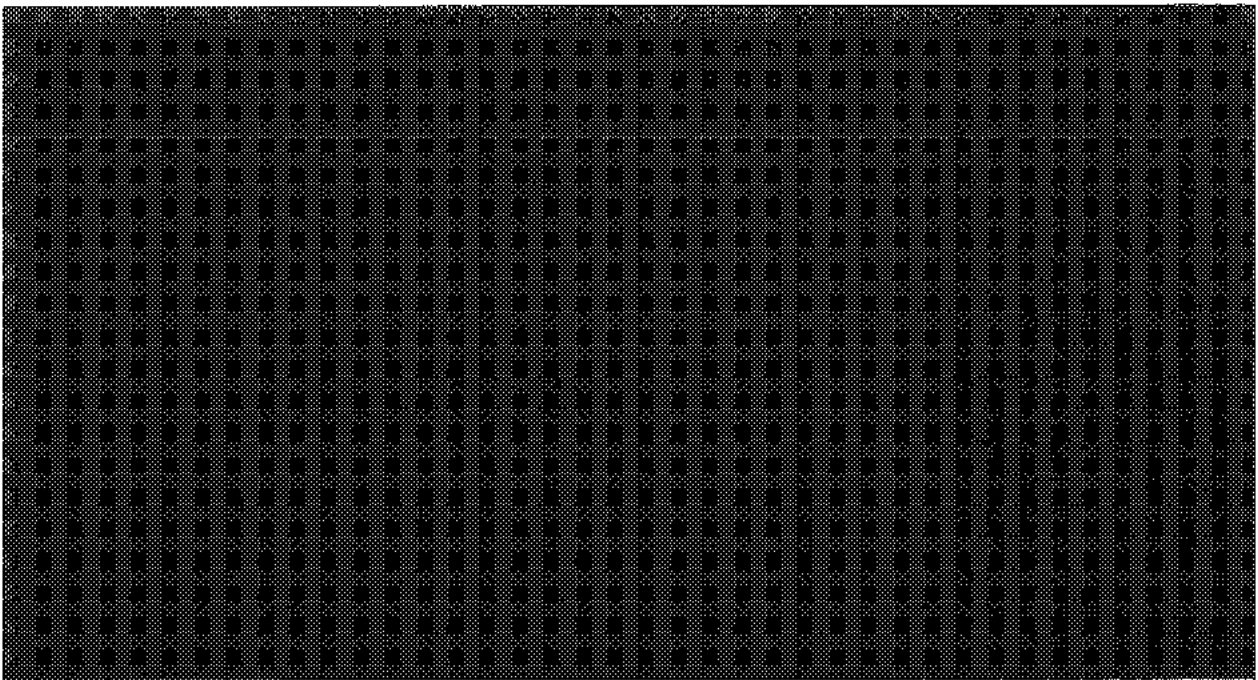
[REDACTED]

[REDACTED]

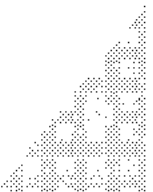

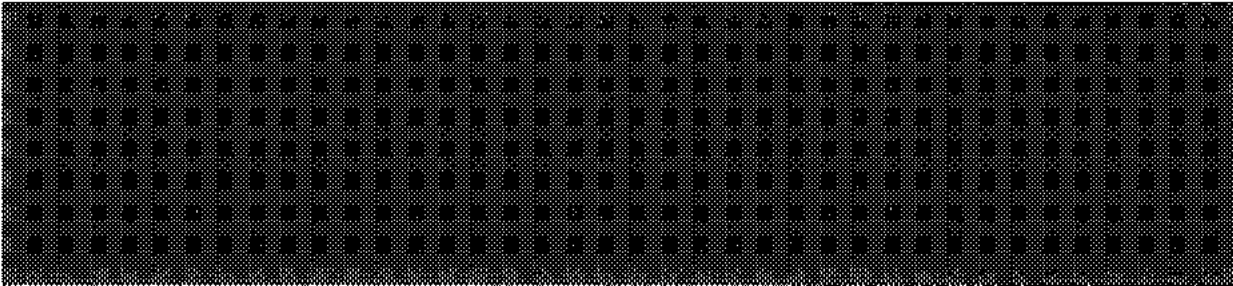
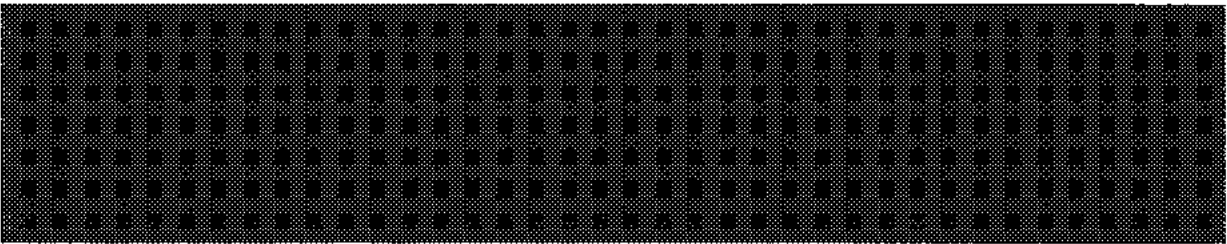
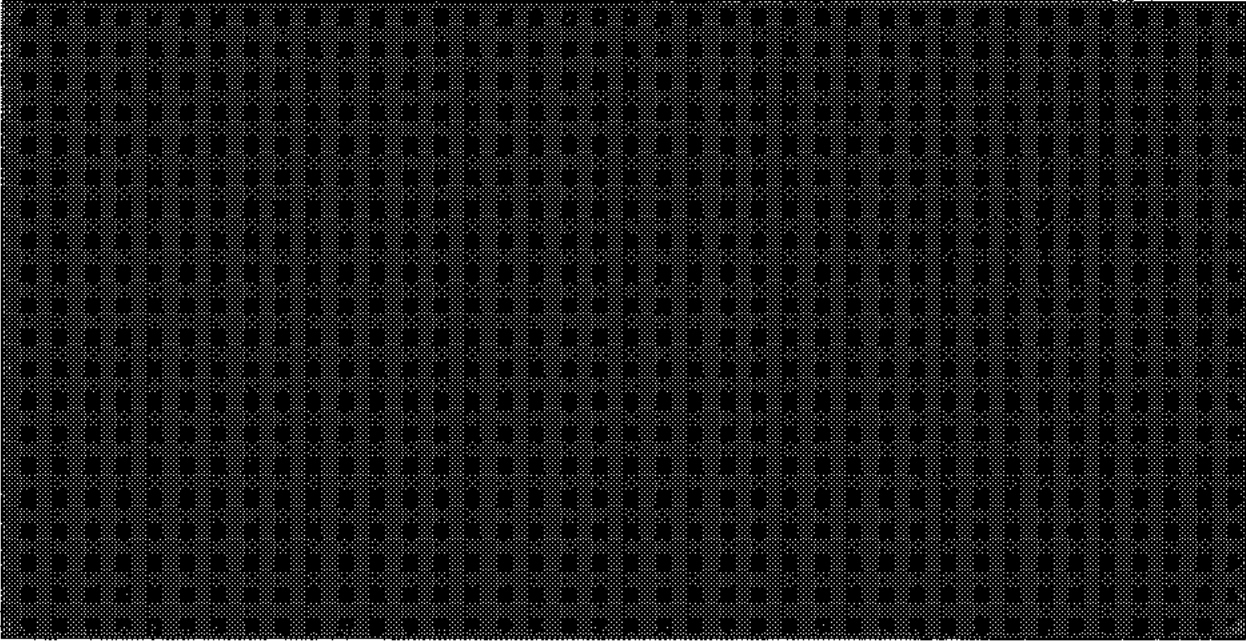
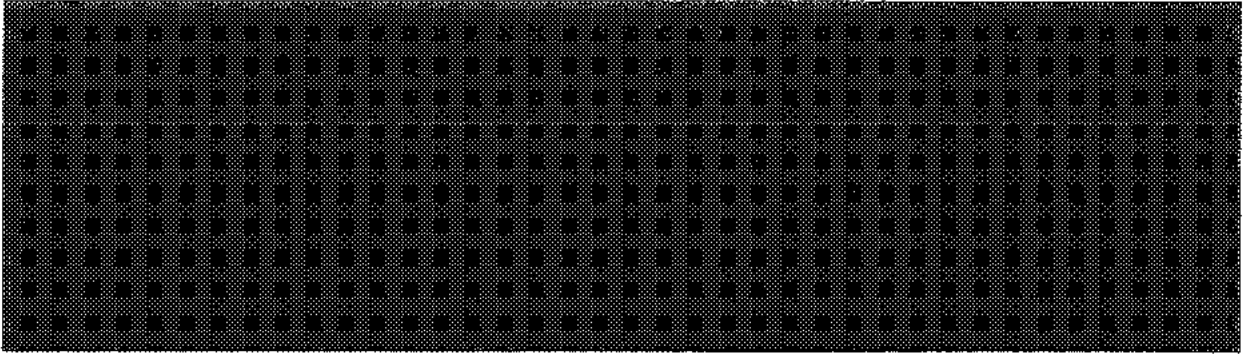
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

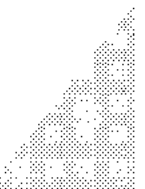
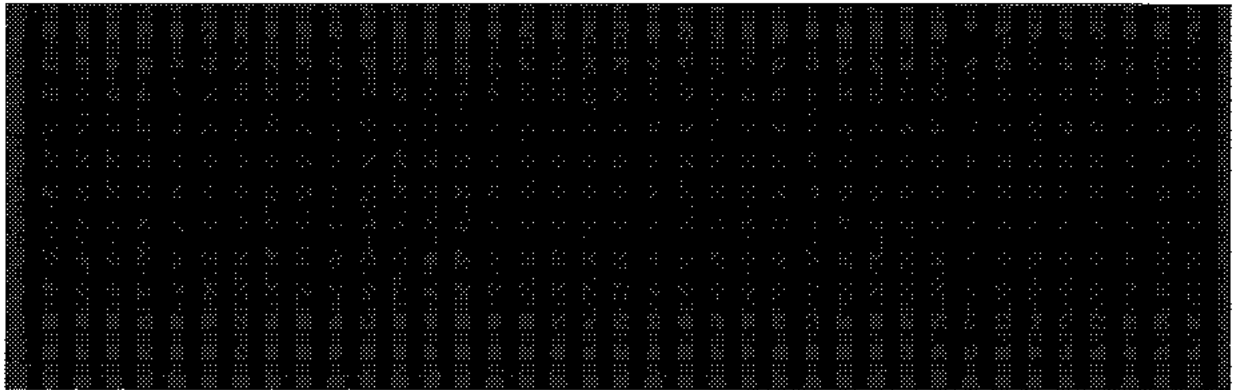
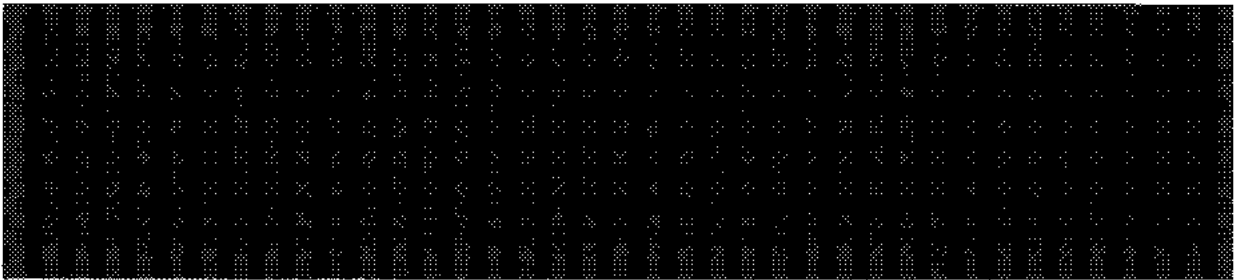
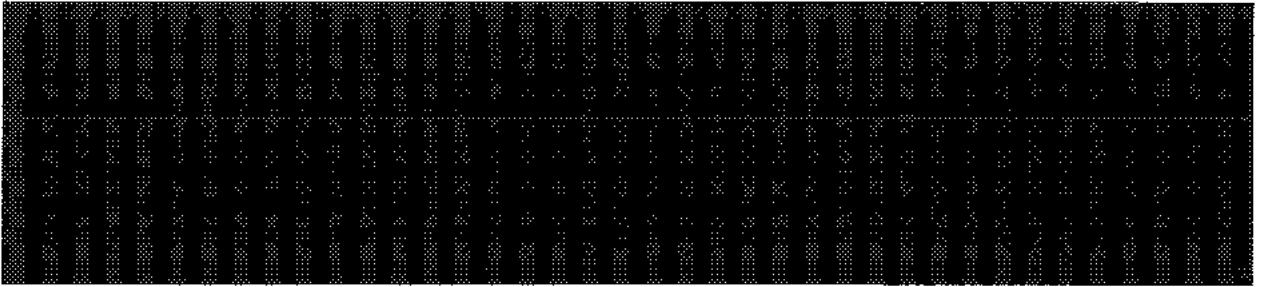

ICEP-0410-0007-01

1/17/2014 11:00 AM

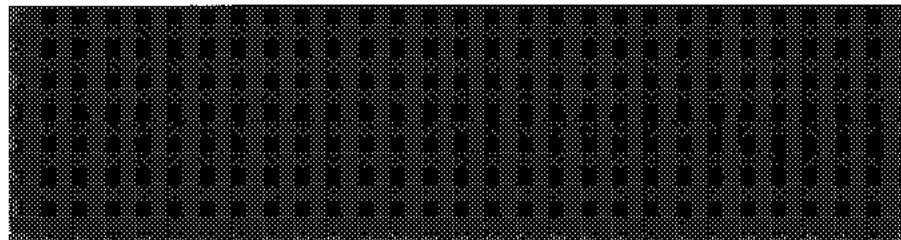
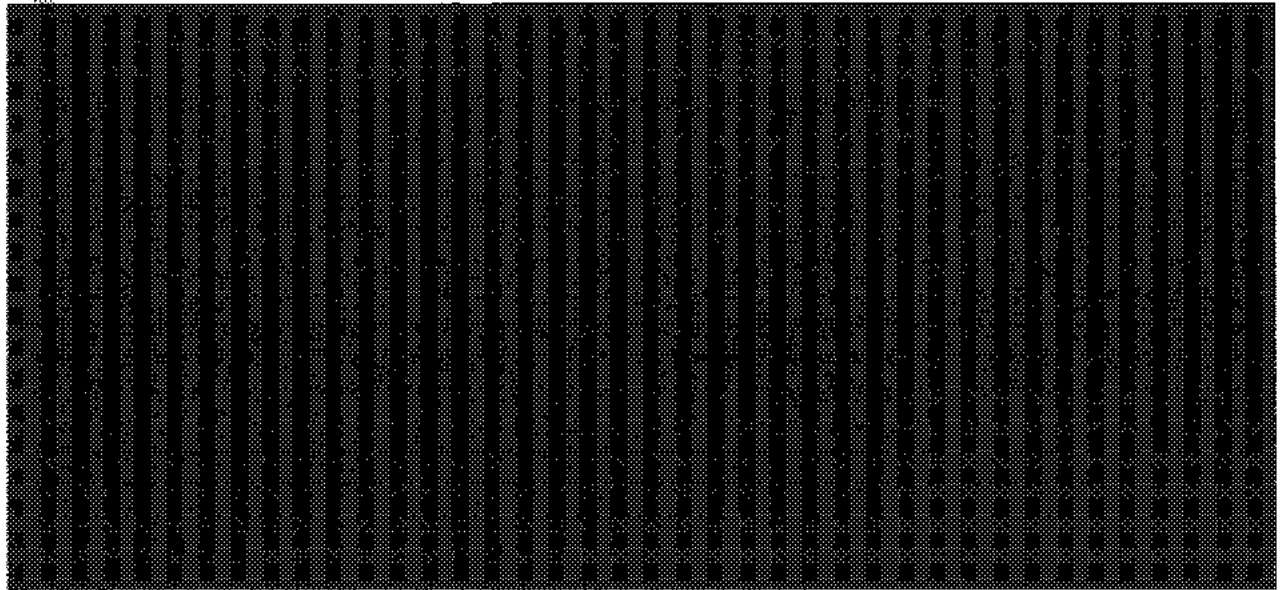
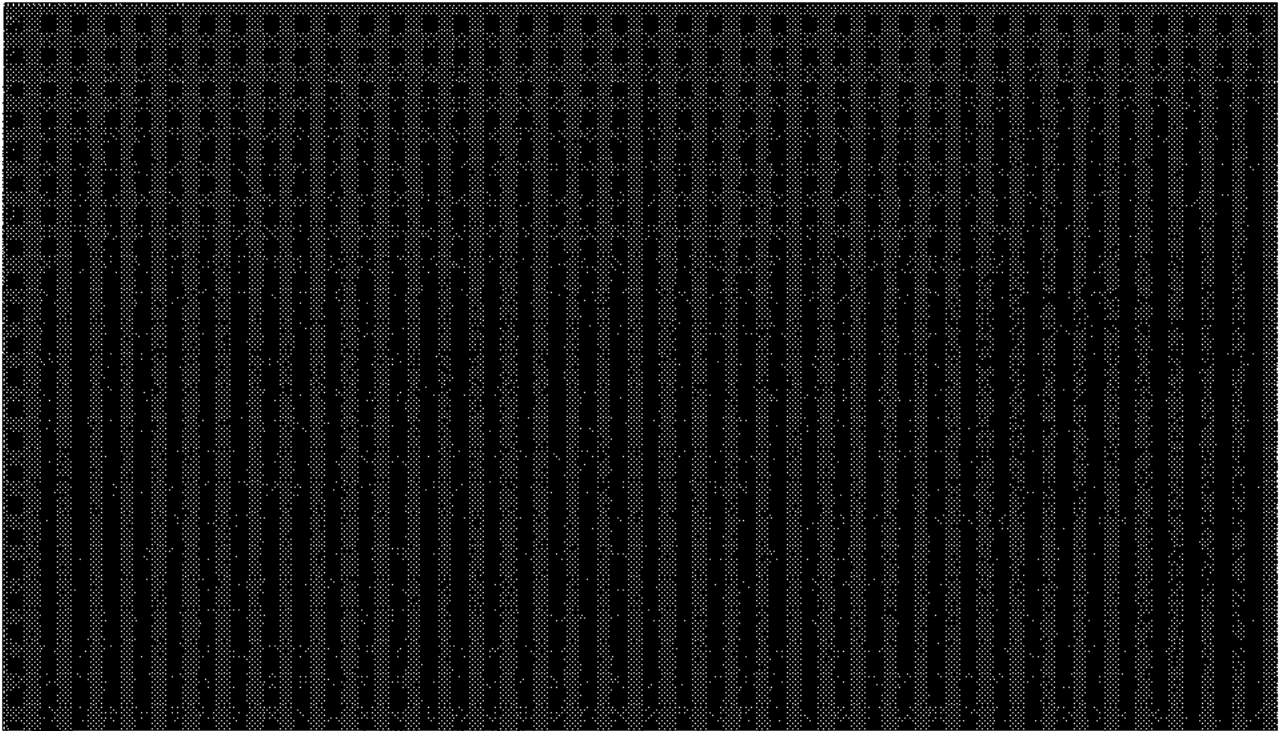

[REDACTED]

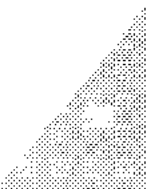
[REDACTED]

[REDACTED]

REPRODUCED FROM THE

RECORDS OF THE

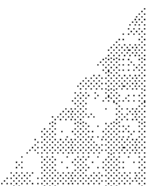

SECRET

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

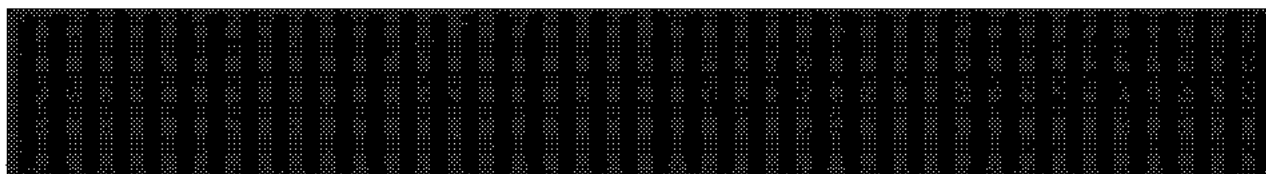
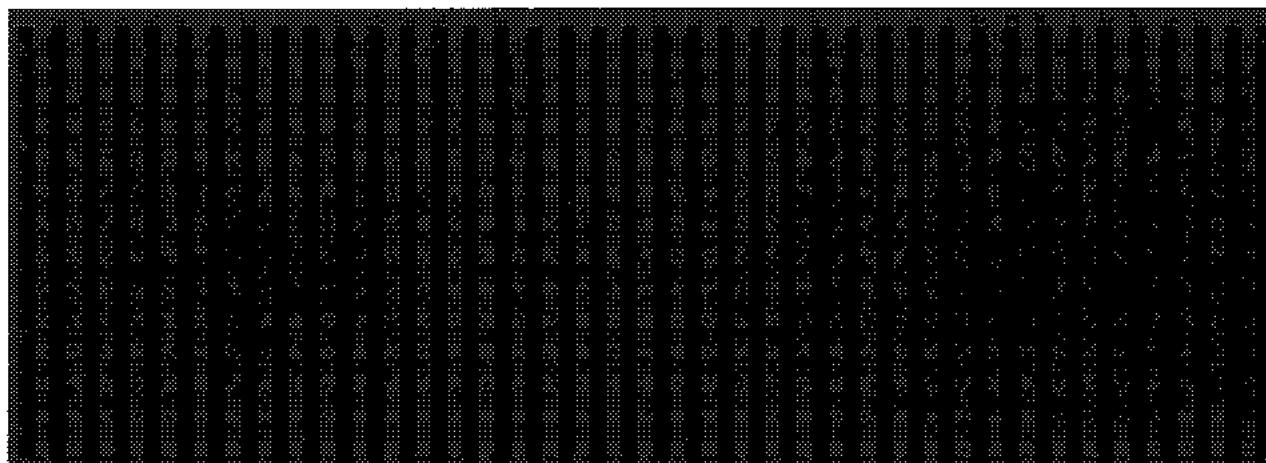
[REDACTED]

101 WOOD DRIVE

LAUREL, MD 20630

Bijlage 1 - Exploitatie van de schaatsbaan

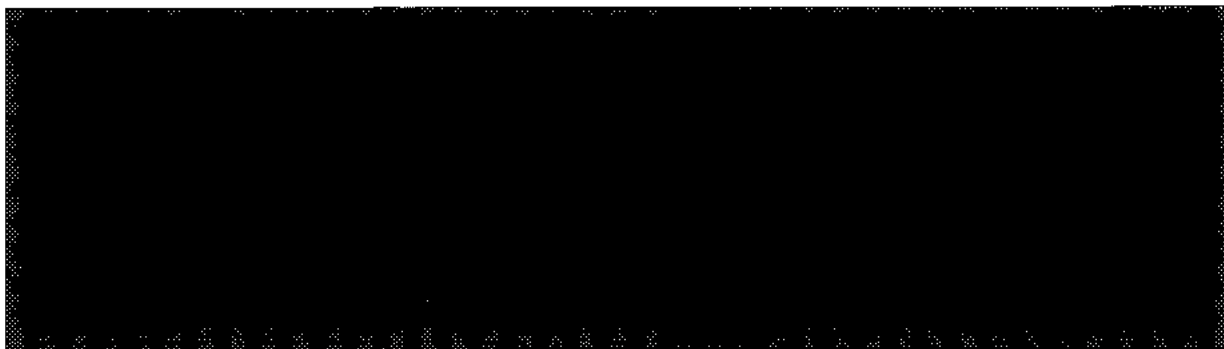
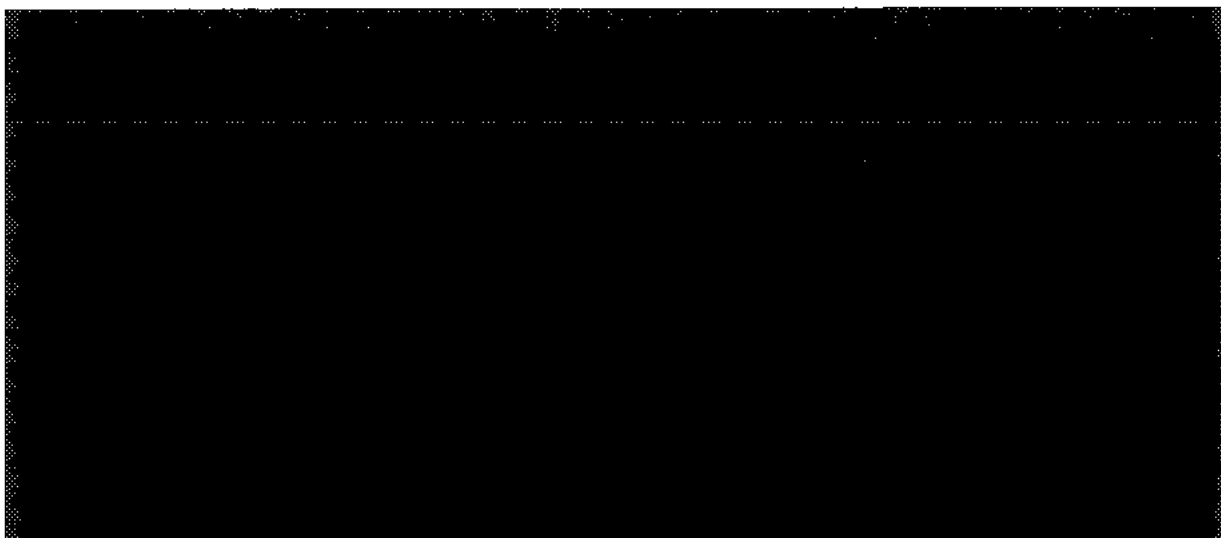

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

CE WORLD DREATH

EVER TROUBLE

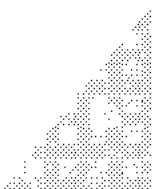
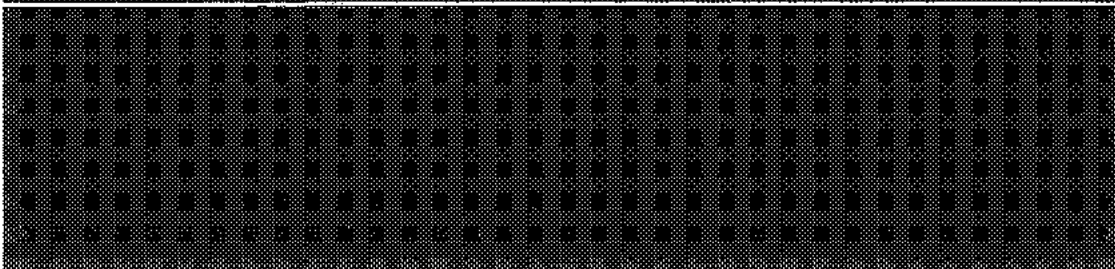
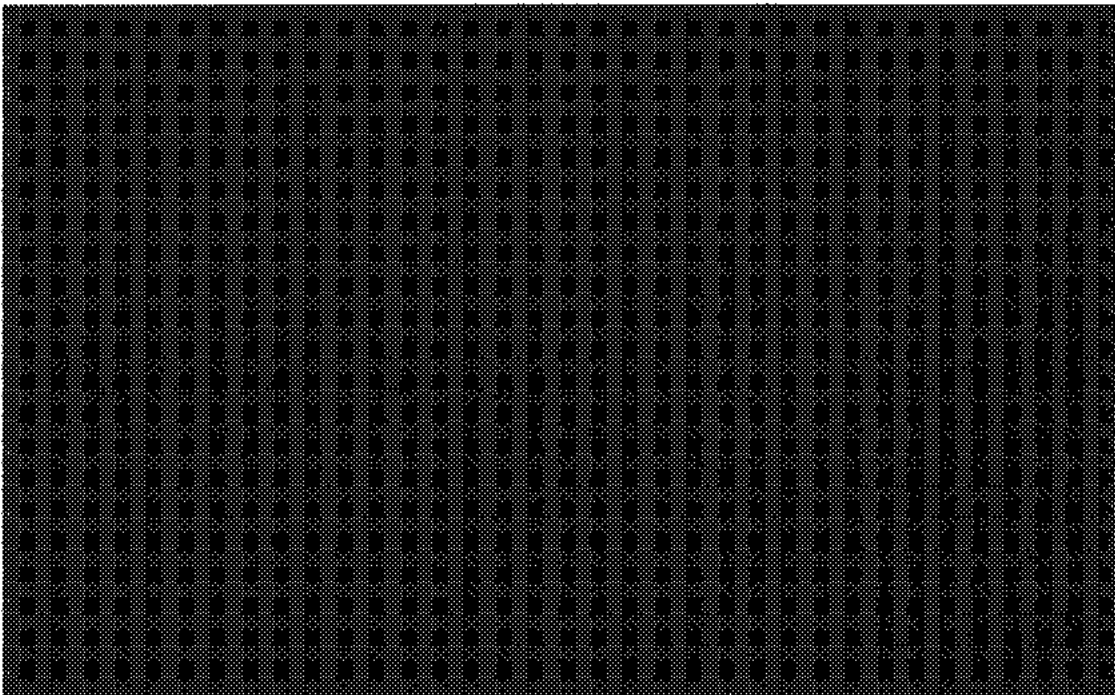
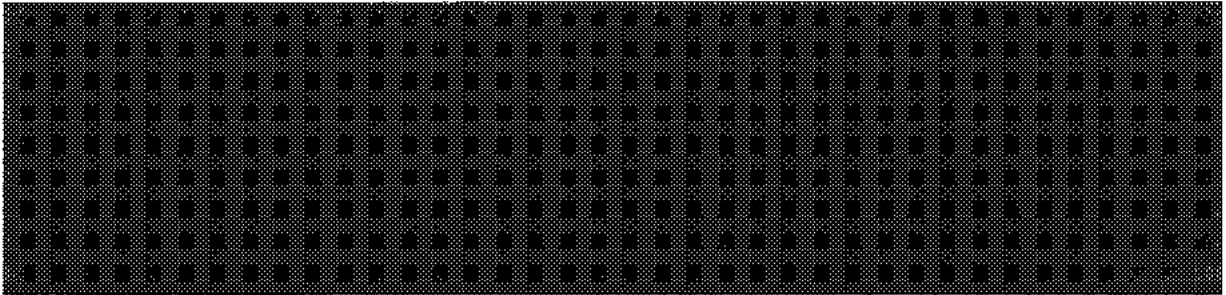
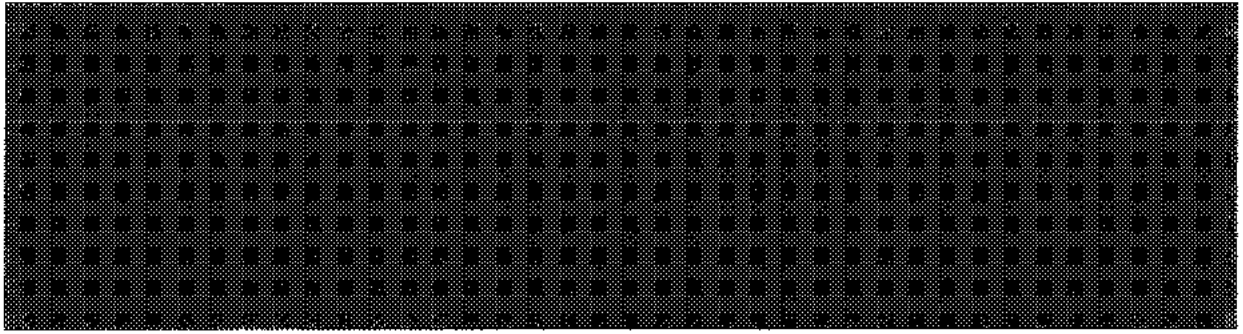

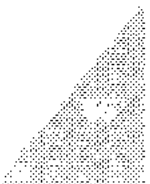
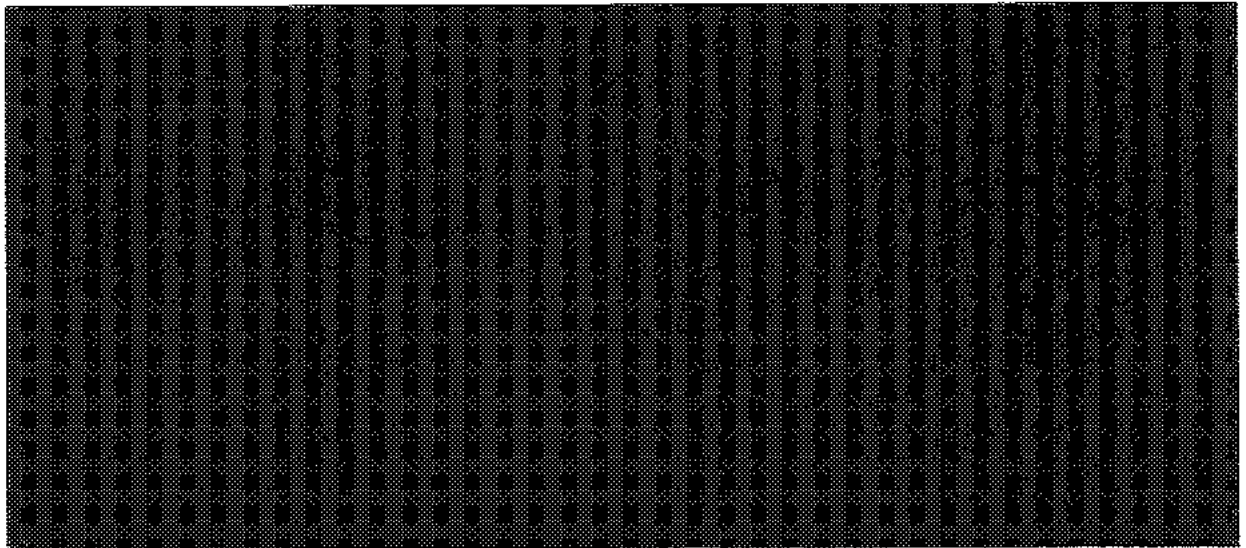
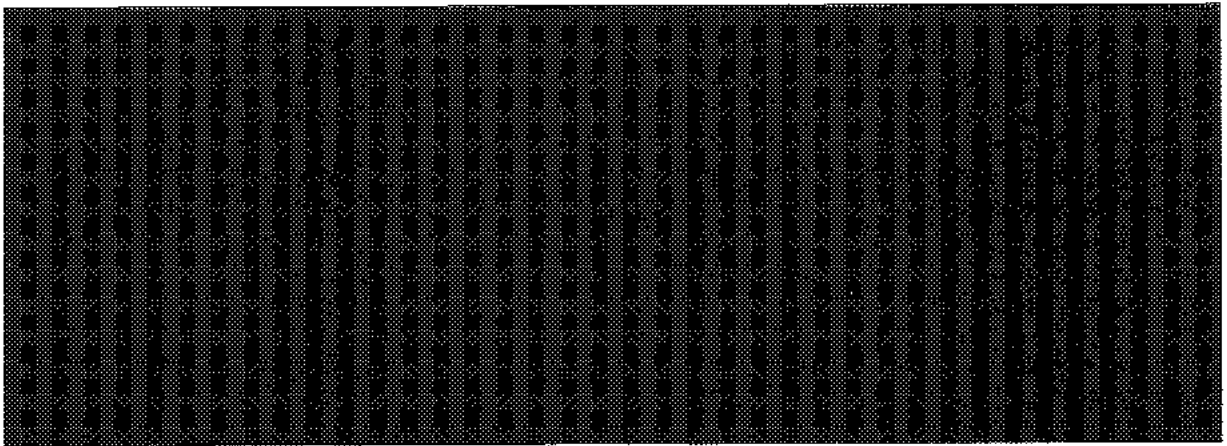
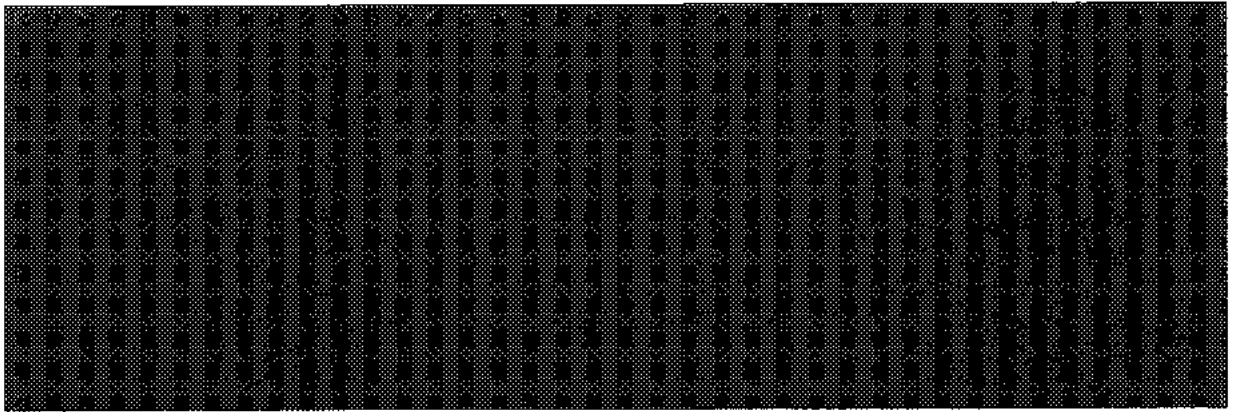
[Redacted text block]

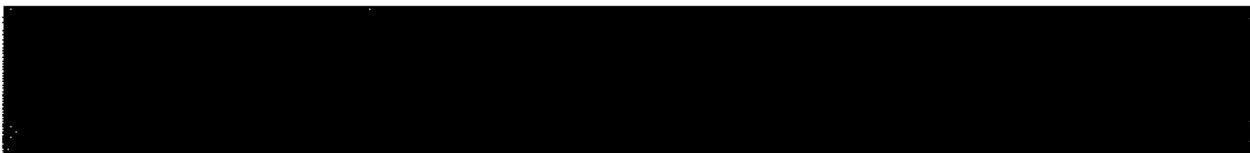
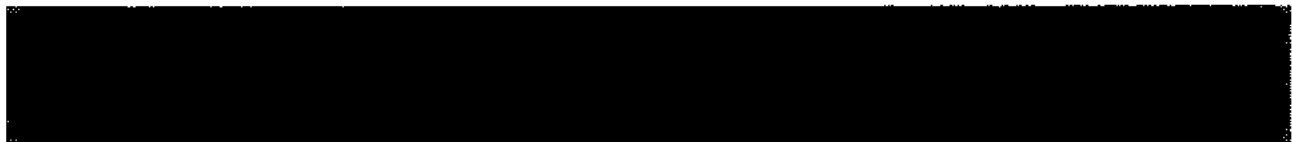
[Redacted text block]

[Redacted text block]

CE WORLD ORIENTE

RETRO WEEK

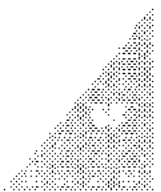
Bijlage 2 - Exploitatie van de horeca

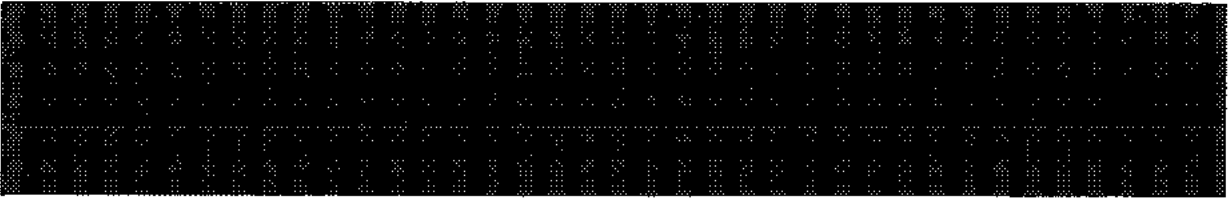
[Redacted text block]

[Redacted text block]

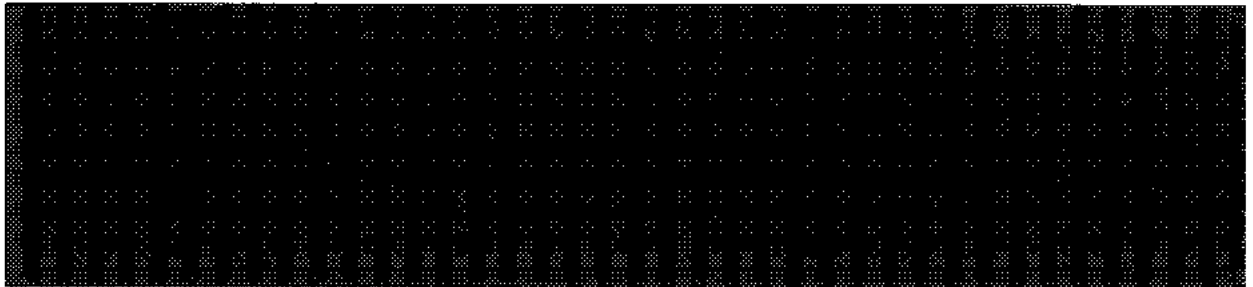
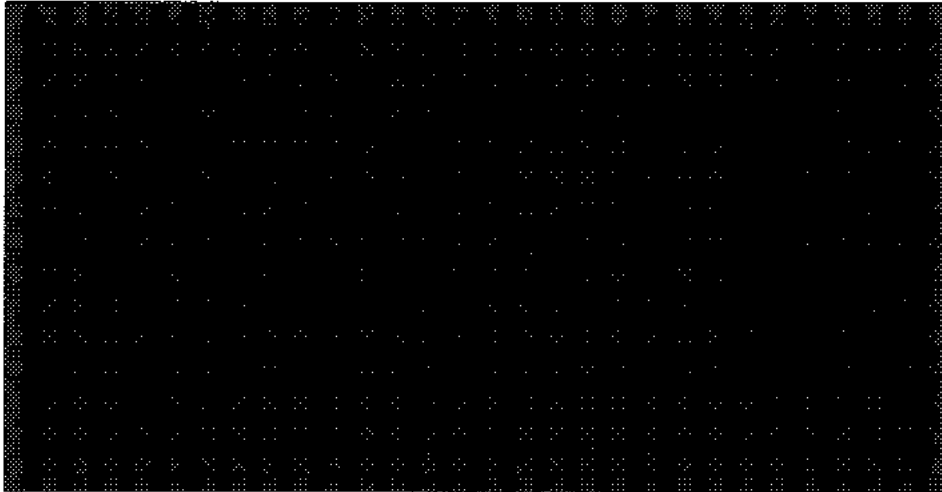
[Redacted text block]

[Redacted text block]

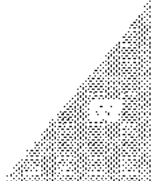

© 2004 World Trade Center, Inc. All rights reserved.

© 2004 World Trade Center, Inc.

1/27/04 10:11 AM

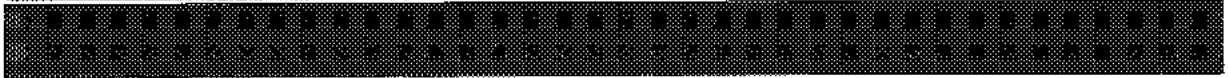
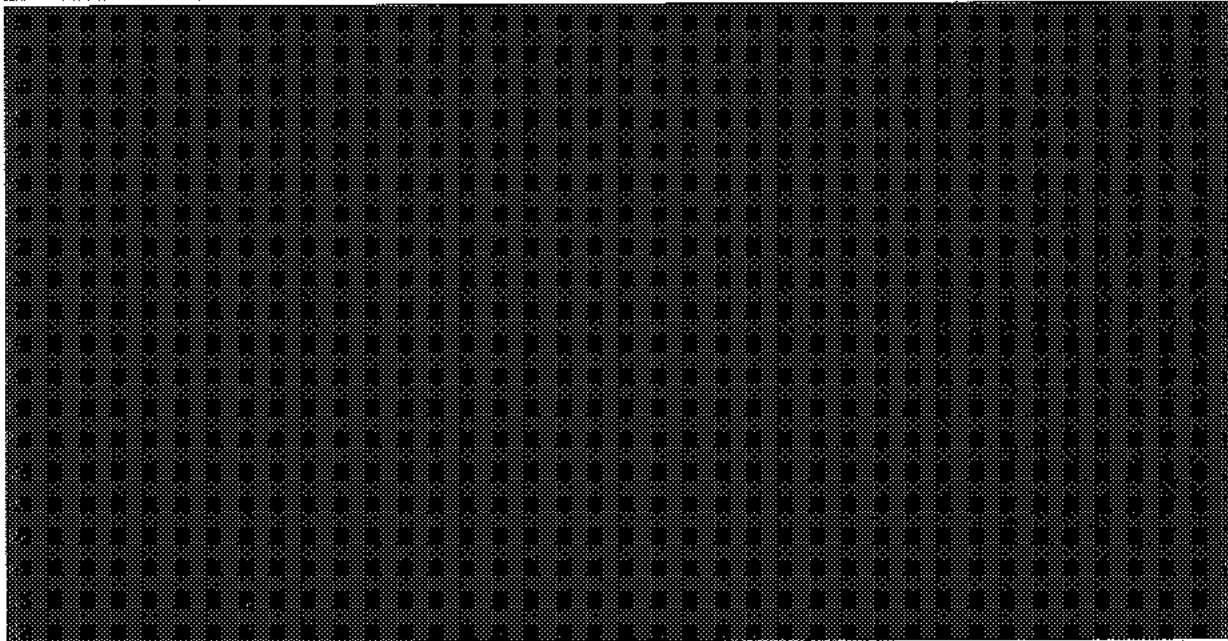
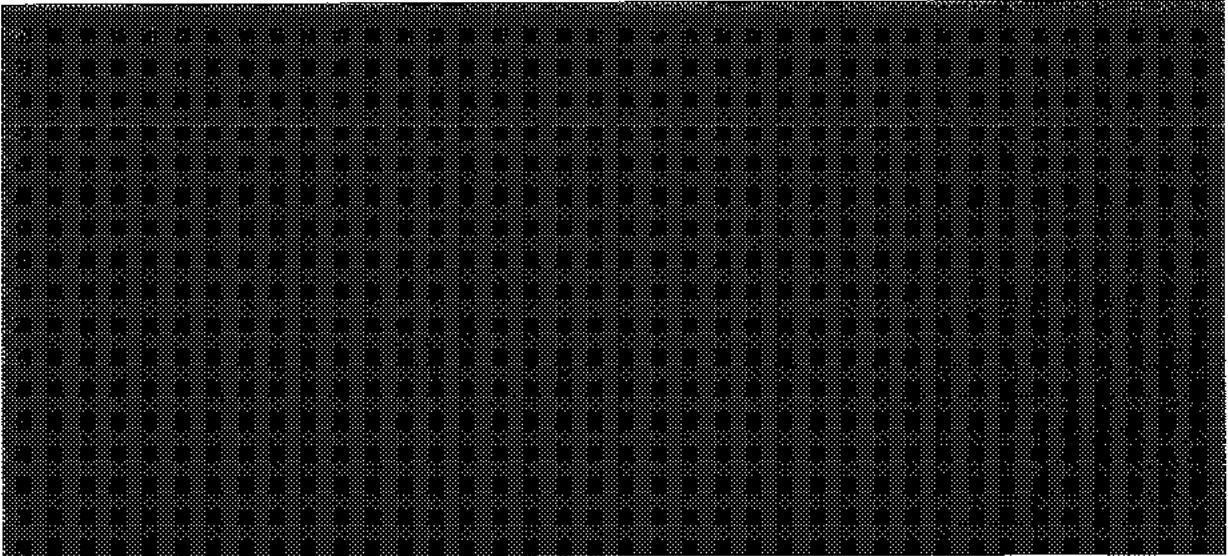

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

OSIMCALC OPEN.MPF

VERBODEN TOEGANG

ICE WORLD ORIENTE

• VERTROUWELIJK •

Bijlage 3 - Steunbetuigingen en intentieovereenkomsten

